

Voruta

Nr. 2 (820) 2016 m. vasario 27 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

3 Norbertas STANKEVIČIUS,
Klaipėda

Šventapilė, Heiligenbeil,
Mamonovo

7 Algirdas BALTUŠKONIS,
Vilnius

Kitoks Alfonsas Petrulis,
kunigas ir Vasario 16-osios
akto signataras

8-9

Tėviškės aušra

13 Dainora KANIAVIENĖ,
Palanga

Jurgio Šaulio Lietuvos
valstybingumo vizija

Onuškyje pagerbtas Vasario 16-osios akto signataras Donatas Malinauskas

Trakų r. Onušio Donato Malinausko gimnazijos atstovai ir signataro Donato Malinausko giminaičiai Prezidentūroje (iš kairės): Julius Rainys (IV G kl. mokinys), Viktoras Jencius-Butautas (D. Malinausko giminaitis), Dovilė Masalskaitė (IV G kl. mokinė), Gabrielė Minsevičiūtė (IV G kl. mokinė), Rima Blikertienė (gimnazijos direktorė), Dalia Grybauskaitė (LR Prezidentė), Rokas Česnulevičius (IV G kl. mokinys), Stasė Masilionienė (gimnazijos direktorės pavaduotoja ugdymui), Kristina Giedrytė (IV G kl. mokinė), Lukas Petraitis, Viktorija Bagdanavičiūtė (IV G kl. mokinė)

Lietuvos valstybės atkūrimo dieną Trakų r. Onušio miestelis pasipuošė trispalvėmis ir kvietė visus kartu švęsti 98-ąją Lietuvos gimtadienį. Renginių buvo daug ir įvairių. Seniūnija, gimnazijos bendruomenė, Trakų kultūros rūmų Onušio padalinio darbuotojai ir parapijos klebonas pasirūpino, kad

šventės dalyviams būtų įdomu pabūti kartu, pasidžiaugti laimėjimais, pabendrauti.

Gimnazijos mokiniai meilę gimtinei, pagarbą šalies istorijai ir istoriją kūrusiems žmonėms išsakė dalyvaudami piešinių konkurse. Jie dvi savaites spalvomis pabandė atsakyti į klausimą, kas Lietuvai parodė

laisvės kelią. Gražiausi darbai eksponuojami parodoje, jais galima pasigrožėti gimnazijoje iki kovo pradžios. Šventės išvakarėse keletas gimnazistų dalyvavo Prezidentūroje vykusioje ceremonijoje, kur Lietuvos Respublikos

Nukelta į 16 p.

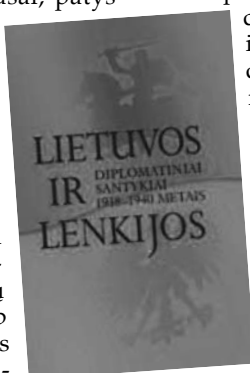
Lietuvos diplomatijos istorija

Prieškario Lietuvos ir Lenkijos santykiai paskutiniaisiais savo gyvavimo metais dokumentuose

Prof. dr. Juozas SKIRIUS, Lietuvos edukologijos universiteto
Istorijos fakulteto Visuotinės istorijos katedros vedėjas

Lietuvos istorijos institutas, tęsdamas šaltinių publikacijų seriją *Lietuvos užsienio politikos dokumentai*, kartu su savo partneriais Lenkijoje (Lenkijos tarptautinių santykių institutu) išleido kruopščiai parengtą, išpūdingos apimties dokumentų rinkinį, apimančią neilgą trijų metų ir trijų mėnesių, bet labai reikšmingą (ypač Lietuvai) laikotarpį. Knygą sudaro įvadas, joje esančių santrumpų ir publikuotų dokumentų sąrašai, patys dokumentai, reziumė anglų kalba ir pavardžių rodyklė. Akį patraukia ryški raudona viršelių spalva, akivaizdžiai slopinanti atvaizduojamus dviejų valstybių pagrindinius simbolius – Vyty ir Vanagą. Tuo, matyt, sudarytojai norėjo simboliškai pavaizduoti labai sudėtingus, net pakankamai įtemptus lietuvių ir lenkų santykius paskutiniais šių valstybių gyvavimo metais, net ir esant tarp jų užmezgusiems diplomatiniais santykiams. Rengiant rinkinį di-

džiausias darbas teko žinomam Lietuvos diplomatijos tyrinėtojiui dr. Algimantui Kasparavičiui bei lenkų istorikui dr. Pavelui Liberei. Oficialūs oponentai: diplomatas profesorius Alfonsas Eidintas ir VU docentas Nerijus Šepetys (iš lenkų pusės oponentai nefiksuoja mi). Leidinys konceptualiai ir chronologiškai apima situaciją nuo 1938 m. kovo mėnesio, t. y. nuo Lenkijos ultimatumo Lietuvai įteikimo aplinkybių bei Lietuvos ir Lenkijos diplomatinio santykių užmezgimo ir tolesnės genezės bei plėtros tendencijų ligi 1940 m. birželio–liepos mėnesių, kai bolševikinė TSRS griebėsi atviros agresijos prieš Lietuvą naikinant jos valstybingumą. Tai pirmas leidinys lietuvių kalba, kuriame integraliai pateikiami Lietuvos ir Lenkijos diplomatiniai šaltiniai, atskleidžiantys lietuviškąją Lenkijos užsienio politiką ir lenkiškąją Lietuvos užsienio

Nukelta į 6 p.

Mažoji Lietuva

Nacionalinė ekspedicija Nemunu – 2015: liapsusai ir paskleisti mitai

Doc. dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Tilsit | Ostpr. - Königin - Luise - Brücke

Karalienės Luizės tiltas, atvirukas

Skambiu „nacionalinės ekspedicijos“ vardu pavadintas ir 2015 m. vasarą surengtas LRT televizijos realybės šou deklaravo tikslą – patraukliomis priemonėmis papasakoti sudėtingą Lietuvos istoriją, atskleisti unikalių Lietuvos kraštovaizdį, supažindinti su Lie-

tuvos regionų etnokultūrinėmis tradicijomis ir virtuve. Kaip parodė LRT laidos, bene uoliausiai buvo susipažįstama su „virtuve“, deja, „istoriją“ (o ypač konkrečias vietas)

Nukelta į 2 p.

Lietuvos Sąjūdžio istorija

V. Landsbergis suvažiavimo dalyviams: Lietuvos Sąjūdis formą turi, o turinį reikia gaivinti

Aušra VIRVIČIENĖ, Vilnius

Vasario 20 d. Vilniaus rotušėje vyko Lietuvos Sąjūdžio XV-asis suvažiavimas. Organizacijos pirmininku vėl išrinktas Vidmantas Žilius, šias pareigas ėjęs nuo 2013-ųjų pavasario. Buvo ir kitas kandidatas, kurį siūlė keletas Lietuvos Sąjūdžio skyrių – Rytas Kupčinskas. Balsų dauguma lėmė, kad organizacijos pirmininko pareigas ir toliau eis Vidmantas Žilius.

Suvažiavimą pasveikino Lietuvos Vyskupų Konferencijos pirmininkas, arkivyskupas Gintaras Grušas, Nepriklausomos valstybės atkūrimo akto signataras Emanuelis Zingeris, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos valdybos Garbės pirmininkas Jonas Burokas, pirmasis atkurtos Nepriklausomos Lietuvos vadovas, Lietuvos Sąjūdžio Garbės pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis. Susirinkusiems suvažiavimo dalyviams Vytautas Landsbergis sakė neabejojęs tuo, kad šiandien Lietuvos Sąjūdis, jo idėjos yra kaip niekada reikalingos ir svarbios: „Sąjūdis turi labai gerą formą, tik štai turinį reikėtų atgaivinti. [...] Tai buvo

vienijanti ir telkianti jėga. Norėčiau, kad jis [Lietuvos Sąjūdis] vėl imtųsi to vaidmens. Tai yra Sąjūdžio pašaukimas.“

Suvažiavimo metu buvo priimta keletas rezoliucijų dėl alkoholio vartojimo mažinimo, dėl Astravo atominės elektrinės Baltarusijoje statybos, dėl valstybinės lietuvių kalbos, kaip konstitucinės vertybės, apsaugos.

Be to, pasak prof. Vytauto Landsbergio, Lietuvoje yra teritorijų, į kurias panorėjusios gali pretenduoti svetimos valstybės. Viena tokių – sukarinti ir įslaptinti plotai Trakų rajone, kurių savininkas – Rusijos pilietis. Tokia rezoliucija – dėl grėsmių Lietuvos Respublikos vientisumui – suvažiavimui pasiūlė Lietuvos Sąjūdžio Garbės pirmininkas.

XV-ajame Lietuvos Sąjūdžio suvažiavime buvo svarstytos dar dvi Romo Batūros pateiktos patriotizmo ir pareigos svarbos, Ryto Kupčinsko ir Vlado Vilimo rezoliucijos apie Lietuvos teismų problematiką; kuomet nėra demokratiškos teisėsaugos, valstybė yra be ateities.

Aušros Virvičienės nuotr.

XV-ojo Lietuvos Sąjūdžio suvažiavimo dalyviai (iš kairės): dr. Audrius Skaistys, arkivyskupas Gintaras Grušas, Vidmantas Žilius, prof. Vytautas Landsbergis

Mažoji Lietuva

Nacionalinė ekspedicija Nemunu –2015: liapsusai ir paskleisti mitai

Atkelta iš 1 p.

prie Nemuno) apibūdinant gana atsainiai. Čia apsiribosime pastabomis apie Mažosios Lietuvos etnokultūrinio regiono apibūdinimą, nors labai kliuvo ir kitos renginio dalys. Ekspedicijos vadovas A. Bumblauskas, kaip patyręs *šoumenas*, mikliai žongliravo žinių nuotrupomis ir kartais abejotinais teiginiais, nutylėdamas sau netinkamus ar kitiems nepatogius dalykus. Pareiškus, kad „Lenkų Lietuva“ tai XIX a. Suvalkija, taip ir nepasakyta, kad tuo vardu ištisus šimtmečius gausiuose istoriniuose šaltiniuose vadintos ir Telšių, Raseinių ir kitos apylinkės, kur nuo XV–XVI a. plito lenkų kalba ir lenkiškumo atributai.

Rengiantis linksmai išskylai (pavadintai ekspedicijos vardu), matyt, nebuvo atsiversiti rimtesnieji veikalai apie panemunių ir Mažąją Lietuvą, nebandyta žvilgtelėti į istorinius šaltinius. Antai pats A. Bumblauskas it pamokų neišmokęs pradinukas pareiškė, kad terminas „Mažoji Lietuva“ atsirado tik XIX a., nepaisydamas nemenkos istoriografinės šiuo klausimu.

Dar vienas A. Bumblauskio „atradimas“ – Mažosios Lietuvos sostinė buvusi visai ne Tilžė, o Gumbinė. Buvusią Tilžės reikšmę dar tikiuosi aprašyti „Vorutos“ puslapiuose. Čia tik paminėsiu, kad visai oficialiu lietuvininkų sostinės titulu Tilžė vadinta ne viename praeities žinyne ir rimtesniuose veikaluose. Gumbinė tebuvo XVIII a. pradžioje sukurtas vietinis administracinis centras, kuriame telkėsi iš Vakarų atvykę tarnautojai ir pa-

reigūnai, kur lietuvininkams tebuvo likę ne tiek jau daug erdvės lietuviškai veiklai. Beje, Gumbinės apygardai praeityje priklausė tik dalis lietuviškųjų apskrčių, tame nedideliame mieste lietuviškų organizacijų ir kt. nebuvo daug.

Elementaraus išmanymo A. Bumblauskui ir TV komandai pristigo Smalininkuose. Vadovui nebesusigaudant, kur buvo senoji valstybės siena, TV operatoriai filmavo nieko bendro su senąja riba neturintį šiandieninį ženklelį. Suprantama, kad A. Bumblauskui Mažoji Lietuva tėra dėmesio nevertas prasiimanymas, tačiau save reklamuojantis LDK istorijos žinovas turėtų nutuokti, kur iš tiesų ėjo dar 1422 m. suderėtoji vytautinė riba tarp Ordino paliktų ir Lietuvos atgautų žemių.

Gal ne vienam susidarė įspūdis, kad įdomiai pradėtas TV laidų ciklas vėliau vis labiau „praskydo“. Veikiausiai ekspedicijos vadovui pasirengus įžanginėms kalboms apie Kauno apylinkes (nors nesugebėta rimčiau apibūdinti net ir daugeliui žinomą Zapyškio), apie tolimesnes vietas pasigraibyta tik pavienių faktų. Iš TV laidų atrodo, kad rimtesnių žinių srautas visai sumenko iplaukus į Mažosios Lietuvos plotus. Nepasinaudota proga bent trumpai apibūdinti skalvius – ilgą amžių panemunių gyventojus. Žiūrovams neparodytos Jūros upės žiotys, tuo žemupiuėjusi svarbi istorinė riba, kurią ženklo svarbiųjų piliakalnių virtinė. „Nepastebėti“ esminiai Nemuno krantų pokyčiai Vilkyškių kalvagūbrio trasoje. Vis mažiau pateikiant (bent diktoriaus tekstu) rimtesnės informacijos apie Nemuną ir jo pakrančių įdomybes, TV laidos pildytos plepalais ir kvailais juokeliais. Buvo akivaizdu, kad senos Kuršių marių žvejų valtys kopija plaukusiai iškylautojų grupei tikroji panemunių istorija ir vietovių ypatybės menkai terūpėjo. Pavyzdžiui, daugybė eterio laiko paskirta tuščioms šnekoms, kaip ekspedicijos vadovas, plaukdamas pro Ragainę (ir pats neišmanydamas, kurgi toji garsioji pilis), ėmėsi jos „ieškoti“. Ne taip jau sunku buvo tinkamai pasirengti plaukimui ir praplaukiant pilį pirštu į ją parodyti.

Bandyta atsigriebti rūpestingai tvarkomame M. Jankaus muziejuje Bitėnuose. Neišmanant, ką pasakyti autoritetinės (ir ištis svarbaus), prisiminti nemirtingieji sovietmečio papročiai. Anuomet „iš centro“ atsiųsti politiniai instruktoriai (dažniau patys nieko neišmanydavo) provincijos darbo liaudžiai nurodinėdavo, kaip teisingai arti žemę,

melžti karves ar tvarkyti muziejus. Taip ir A. Bumblauskas (nors miglotai tesuvokdamas Mažosios Lietuvos praeities nuotrupas) viršininko balsu ėmė nurodinėti, kad M. Jankaus muziejuje turi būti eksponuojamas ir Vydūnas. Išties kam domėtis, kokių muziejų esama tame krašte, kur išdėstytos kokios ekspozicijos – pakanka „pasiuntiniui iš centro“ liepti viską apversti aukštyn kojomis. Būdinga, kad A. Bumblauskas net neprisiminė Bitėnuose buvusiojo paties Martyno Mažvydo ir kitų krašto ižymybių – „viršininkas“ tesumanė į gimtąją M. Jankaus sodybą įbrukti vien Vydūną, nelabai suvokdamas jam neįdomios to krašto praeities ir kultūros specifikos.

Ne visur sužibėdavo ir kiti dabartiniai veikėjai. Antai Rambyno-Bitėnų kapinėse (ilgai kurtame Mažosios Lietuvos panteone) niekas nesugebėjo paaiškinti Vydūno antkapio simbolikos.

Iplaukus į Mažosios Lietuvos plotus, nepasirūpinta bent trumpa informacija apie to krašto ir jo senųjų gyventojų tragišką likimą, tų plotų ištuštėjimą nuo 1944 m. ir pokariu ten atkeltus naujuosius gyventojus iš įvairių kraštų. Deja, TV laidose dažniau nesismulkinta – neretai susirinkę šiandieniniai saviveiklininkai vadinti „senaisiais lietuvininkais“, nors tokius jie tik vaidino. Ne itin išprusę LRT darbuotojai labai pamėgo ir dažniausiai netinkamą terminą „autentiškas“. Juokaujama, kad netrukus sulauksime ir tokios LRT reklamos: „Ateinanti sekmadienį po krepšinio varžybų bus rengiamas autentiškas Žalgirio mūšis, kuriame dalyvaus autentiškas Vytautas Didysis.“

Grazu, kad dabartiniai vietos gyventojai stengiasi atgaivinti bent kai kurias Mažosios Lietuvos tradicijas, dainuoti senąsias dainas ir pan. Deja, daugumą jų miglotai tesuvokia, kas per kraštas čia buvo iki 1944 m. Čia vėl būtų galima prirašyti ištisas „jaučio odas“ apie praeityje buvusią tikrovę: pasiturinčią Mažąją Lietuvą ir skurdoką Žemaitiją bei kitus Didžiosios Lietuvos regionus, iš kur per valstybės sieną pas lietuvininkų ūkininkus plūsdavo būriai samdinių, norėjusių geriau užsidirbti turtingesniame krašte (kaip kad šiandieninėje Norvegijoje ar Anglijoje).

LRT laidose visai nepamirėta lietuviškoji Panemunė, o apie žymiąją Tilžę pasakyta nedaug kas rimtesnio. Būdinga, kad praplaukiant Tilžę rodytuose senuose kino kronikos kadruose vaizduota visai ne Tilžė, o Karaliaučius. Gal čia naujieji LRT darbo metodai, gal ateityje šnekančiam apie kokias Panevėžio ar Zarasų problemas TV ekranuose bus rodomi Vilniaus vaizdai? Nesugebėta ką rimtesnio pasakyti apie Luizės tiltą per Nemuną, „atrasas“ visai kitas jo statybos laikotarpis. Tie dalykai parodo ne tik LRT darbuotojų ir iškylos dalyvių nekompetentingumą, bet ir atsainų požiūrį į tą kraštą – esą visai nesvarbu, kas, kada ir kur ten buvo. Blykstelėjo naujas

A. Bumblauskio „atradimas“ – esą po 1283 m. užpuolus kryžiuočiams skalviai turėję išsikraustyti į kitą Nemuno krantą. Net ir ne itin išprusęs žmogus, pavartęs rimtesnius leidinius (juolab pastudijavęs istorinius šaltinius), sužinotų, kad ir Ordino laikais šalia Tilžės ir Ragainės būta ne vien skalvių gyvenviečių, jų kapinių, bet ir skalviams pastatytų pilių. Deja, tikroji panemunių istorija vadinamajai ekspedicijai gal mažiausiai rūpėjo.

LRT laidose buvo pasakyta teisingų dalykų apie Tilžę ir Ragainę; deja, tai tebuvo nuotrupos ir kartais atsitiktiniai dalykai. Taip ir nesulaukėme kokių sistemingesnių (nors ir trumpų) tų reikšmingiausių visai Lietuvai krašto miestų apibūdinimų, svarbių TV žiūrovams. Užtat negailėta laiko eterio taršai – kvailiems juokeliams, iš piršto laužtiems „nuotykiams“ ir pan.

Jaunoji ekspedicijos dalyvė bandė nerišliai papasakoti kažkokių prisiminimų – esą kažkada buvę sunku parduoti sviestą. Net ir pradedantiems istorikams derėtų žinoti, kad bet kuri informacija turi būti tiksliai įvardyta, pirmiausiai pasakant, KAS, KUR ir KADA tai vyko. Beveik niekas (išskyrus gal rūpestingąjį S. Paltanavičių) taip ir nebandė net trumpai pašnekėti, kaip praeityje gyventa Mažojoje Lietuvoje, iš kur lietuvininkai gaudavo nemenkų pajamų, kaip tvarkėsi savo ūkiuose.

LRT žiūrovams net nebandyta paaiškinti, kad panemuniai praeityje buvusi didžiulė sviesto ir sūrių verslovė, kad ten pagaminti tūkstančiai tonų produkcijos tvarkingai būdavo išvežami ne tik į Rytprūsį miestus, bet ir toli į Vakarus. Nenorėta prisiminti ir žymiojo Tilžės sūrio, iki šiol tebegaminamo ne vien Europoje, bet ir kituose žemynuose. Dar vienas gal nepageidaujamas (ypač Rusijai ir kai kuriems Lietuvos veikėjams) faktas – Tilžės vardas ir šiandien pasaulyje žinomas daug plačiau nei Vilniaus, Kauno ar kitų lietuviškų vietovių vardai. Deja, kai kam tik „svetimas“ ir pamirštas dalykas.

Bene pareigingiausiai deklaruotus išvykos tikslus vykdęs gamtininkas S. Paltanavičius kantriai pasakojo apie pamatytus vabalus ir augalus. Deja, pasigesta esminių dalykų (gal išmestų iš TV laidų ne itin išprususių LRT darbuotojų) – neparodytos reikšmingiausios ribos tarp svarbiausių ir skirtingų gamtinių teritorijų. Taip TV žiūrovams neparodyta labai aiški Nemuno deltos pradžia, regis, nevartotas ir tas svarbusis gamtinis terminas.

Supratusieji žino, kad gamtiniai skirtingumai Nemuno žemupyje tūkstantmečiais lemdavo ir istorinių procesų nevienodumą. Deja, iš šių LRT laidų smalsesni žiūrovai beveik nieko ir negalės sužinoti: šviečiamąjį laidų pobūdį vis labiau stelbė pigūs komercinių TV triukai, kvailokas žiūrovų linksminimas; vietoje naudingos informacijos eteris būdavo

Nukelta į 12 p.

Martyno Jankaus muziejus

Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00
Šeštadienis 8.30–16.00
El. paštas m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 8 441 42736
Mob. tel. +370 656 15021

*Nuoširdžiai užjaučiame Tėvynės pažinimo draugijos
valdybos pirmininką dr. Joną REKEŠIŲ
dėl motinos mirties.*

Tėvynės pažinimo draugija

Mažoji Lietuva

Doc. dr. M. Purvino knygos pristatymas Smalininkuose

Rambyno regioninio parko direktorė Diana Milašauskienė pristatė žurnalą „Rambynas“

Smalininkų seniūno pavaduotoja Akvilė Bialoglovytė, už jos Gina Meškauskienė

Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro direktorius Alvydas Griškus ir Gina Meškauskienė dėkoja knygos autoriui bei susirinkusiesiems

Knygos pristatymo dalyviai

Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro scenoje vaizdelis „Mažosios Lietuvos sukilėliai“

Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro Smalininkų salėje buvo pristatyta Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureato doc. dr. Martyno Purvino knyga „Mažosios Lietuvos panemuniai ir pamariai“. Pristatyme dalyvavo autorius doc. dr. Martynas Purvinas, Marija Purvinienė ir knygos leidėjas, VšĮ „Vorutos“ fondo, nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ steigėjas, leidėjas ir vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius.

Autorius knygą skyrė Mažosios Lietuvos patriarcho, Valstybės Tarybos nario Martyno Jankaus vaikaitės, Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio vicepirmininkės, Mažosios Lietuvos fondo valdybos narės ir mecenatės Evos Mildos Jankutės-Gerolos (1924–2014) šviesiam atminimui.

Doc. dr. M. Purvinas plačiai ir išsamiai kalbėjo apie Nemuno upę, kuri daug šimtmečių jungia abu krantus, kultūrą, kuria bendrą lietuvininkų istoriją. Ši upė dabar mus atskyrė – tapo valstybių siena. Į kitą Nemuno pusę galima tik pažvelgti, apie ją lieka vartyti istorijos puslapius.

Gausiai susirinkę smalininkiečiai turėjo progą ne tik pasiklausti gražaus doc. dr. M. Purvino pasakojimo, bet ir nusipirkti knygą bei gauti autografą. Kultūros centro darbuotojai, dalyviai stengėsi įprasminti ir priartinti istoriją prie mūsų dienų, todėl labai įdomiai pasirodė Lietuvos pasieniečių scena, kurioje apsirėngusieji Lietuvos pasieniečių ir Klaipėdos sukilimo dalyvių uniformomis priminė laikus, kai susijungė Mažoji ir Didžioji Lietuva.

Žemiau spausdinama keletas darbščių Smalininkų bibliotekininkų minčių apie Mariją ir Martyną Purvinus, manome, kad jos bus įdomios skaitytojams.

Andželikos Ašmonienės kaimo turizmo sodyba

Pirmą kartą susitikome su Martynu ir Marija Purvinais 1998 m. Vieną karštą vasaros dieną, rinkdami medžiagą „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ I-ajam tomui, jie užsuko ir į Smalininkų miestelio biblioteką. Du keliauninkai su kuprinėmis, didesnėmis už juos pačius, su tokiu užsidegimu pasirodę iš užmaršties prikelti Mažosios Lietuvos istoriją ir įamžinti išlikusių architektūrą, kėlė nuostabą ir džiaugsmą, kad susidomėta ir mūsų kraštu.

Vėliau buvo ne vienas susitikimas su šiais įdomiais žmonėmis, rengėme enciklopedijos tomų, kurių išleista keturi, pristatymus. Šiais metais sausio 15 d. Martynas Purvinas vėl apsilankė Smalininkų miestelyje (Jurbarko r.) su savo naujais „Mažosios Lietuvos panemunių ir pamarių“ I-ąja knyga. Smalininkiečiams susitikimas su šiais garbiais žmonėmis paliko gražių įspūdžių. Praėjus beveik dvidešimčiai metų, negali nesižavėti vėl sutikusi autorių, tokį pat energingą, užsidegusį, renkantį po kruopelytę šio mažai žinomo krašto istoriją.

Kitų Lietuvos regionų gyventojai, Jūsų laikraščio skaitytojai, tikriausiai nelabai gali suprasti, ką reiškia rinkti istorinius duomenis apie Mažąją Lietuvą, kai tiek mažai yra išlikusių duomenų. Kitiuose Lietuvos regionuose galima rasti ne tik rašytinių šaltinių, bet ir sukurti vietinių gyventojų, kurie gali kažką papasakoti.

Mažosios Lietuvos regionas yra išskirtinis tuo, kad 1944 m. beveik visi šio regiono gyventojai arba pasitraukė į Vakarus, arba buvo nužudyti. Šiandieną dalis šio regiono, t. y. Karaliaučiaus sritis, priklauso nedraugiškai mums valstybei. Didelė dalis archyvo, bažnytinių knygų tais pačiais 1944 m., besitraukiant vokiečiams, buvo sudeginta. Likusieji archyvai yra saugomi Vokietijoje.

Todėl Martynas Purvinas ir jo žmona Marija, rinkdami istorinius duomenis apie šį kraštą ir leidami knygas, nori, kad visas jų titaniškas darbas liktų ateinančioms kartoms. Duok, Dieve, Jiems sveikatos ir neblėstančios energijos darbuotis ir būti nepamirštamais Mažosios Lietuvos istorijos metraštininkais.

Birutė NORKIENĖ
ir Rūta IVANAUSKIENĖ,
Smalininkų miesto bibliotekininkės
Juozas Vercinkevičiaus nuotr.

Karaliaučiaus kraštas

Šventapilė, Heiligenbeil, Mamonovo

Norbertas STANKEVIČIUS, Klaipėda

Šiuo straipsniu pradedamas naujas rašinių ciklas apie Karaliaučiaus kraštą – Prūsą ir Mažąją Lietuvą. Pirmasis straipsnis supažindina su miesto, esančio pačiame Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) pietvakarių pakrastyje, istorija.

Pavadinimas Šventapilė primena ir liudija prūsų krikšto laikus, kryžiuočiams įsiveržus. Vokiškas miestas buvo kuriamas varmių genties žemėse, jų gyvenvietės ir kulto vietoje – alkoje. Istorijoje apie miesto atsiradimą minimas šventas ažuolynas tarp Jarftos ir Banavos upių, kurį iškirsi 1272 m. prireikė asmeninio vyskupo pavyzdžio, maldų ir fizinio darbo. Varmės vyskupas Anselmas buvo prūsų užkariavimo amžininkas, keleto miestų įkūrėjas, daugiatūkstantinio 1255 m. kryžininkų žygio į Sembą dalyvis.

Praeities paslaptys

Tikėtina, kad prūsų gyvenvietė ar pilaite čia egzistavo dar iki kryžiuočių atėjimo. Geografinė padėtis buvo patogi, pro čia, saugantis pakrantės pelkių,ėjo garsusis gintaro kelias į Sembą. Kaip to įrodymas minimas 1924 m. Laišūnų (*Leisuhnen*, vėliau *Ščukino*, dabar negyv.) kaime surastas virš 150 kg sveriantis žaliavinio gintaro lobis. Šalia sienos Lenkijoje esančiame Hammersdorfo (*Młotechno*) kaime surastas V a. aukso dirbinių lobis – žymiausi tos rūšies archeologiniai radiniai Rytprūsų teritorijoje¹. Vėliau gintaro kelio vietoje atsirado pavyzdinis pėntas Karaliaučius–Braunsbergas (*Braniewo*)–Elbingas. Šventapilė norima identifikuoti su legendine Brutenio ir Videvučio Peilpeilo pilimi. Pirmoji prūsų gyvenvietė miesto vietoje vadinosi Šventamiesčiu (*Swentomest*, prūsų kalba būtų *Swentamēstan*), ji turėjusi saugoti

šventąją girią. 1301 m. vokiečių kolonizuotai gyvenvietei suteiktos Kulmo pavyzdžio miesto teisės. 1330 m. privilegijoje miestas vadinamas *Heylgenstat*, *Hylgenstat*. Seniausiam žinomame antspaude – lotyniškas užrašas *Sancta Civitas*². 1330 m. paminėta bažnyčia, mokykla. Aplink miestą buvo išmūrytos sienos su dvejais vartais, stovėjusiais iki 1807 m., iškastas gynybinis griovys. Reljefas ant Malūno vartų vaizdavo riterių su kalaviju ir vėliava rankoje, o ant Vienuolyno vartų – vyrą su kirviu ir vėliava. Susiformavo stačiakampė senamiesčio struktūra su viena pagrindine gatve (Karaliaučius–Braunsbergo kelias) ir penkiomis ją kertančiomis gatvelėmis. Įdomu, kad iki pat 1945 m. senamiestį juosianti gatvė buvo išsaugojusi seną pavadinimą ir vadinosi *Mauer*, *Mauer Nord*, *-Öst*, *-Süd* gatve, o keletas kitų gatvių tebesivadino amatininkų cechų vardais. XIV a. paminėta Šv. Jurgio prieiglauda su ligonine ir augstinių vienuolynas, jie buvo pastatyti jau ir rytus, už senamiesčio ribų. 1372 m. įkurtas vienuolynas gyvavo iki 1520 m. mūšio su Lenkija, gaisro ir netrukus kilusios reformacijos bangos; jo liekanos ir žemė perduotos Šv. Jurgio ligoninei. Senąjį miestą iš pietų saugojo didelis Jarftos upės tvenkinys, vakaruose – upė ir ordino malūnas, o šiaurėje – platus, pelkėtas *Mocker* upelio slėnis. Jarftos upė dabar vadinama Vituška. Į vakarus nuo miesto ji įtekia į kiek didesnę Banavą (Mamonovką) ir priklauso Aistmarių baseinui. Beje, keistai skambantis upėvardis Jarfta 1479 ir 1522 m. dokumentuose turėjo kitokią pavadinimo formą – *Javta*, *Jauta*³, kas padeda suprasti žodžio kilmę.

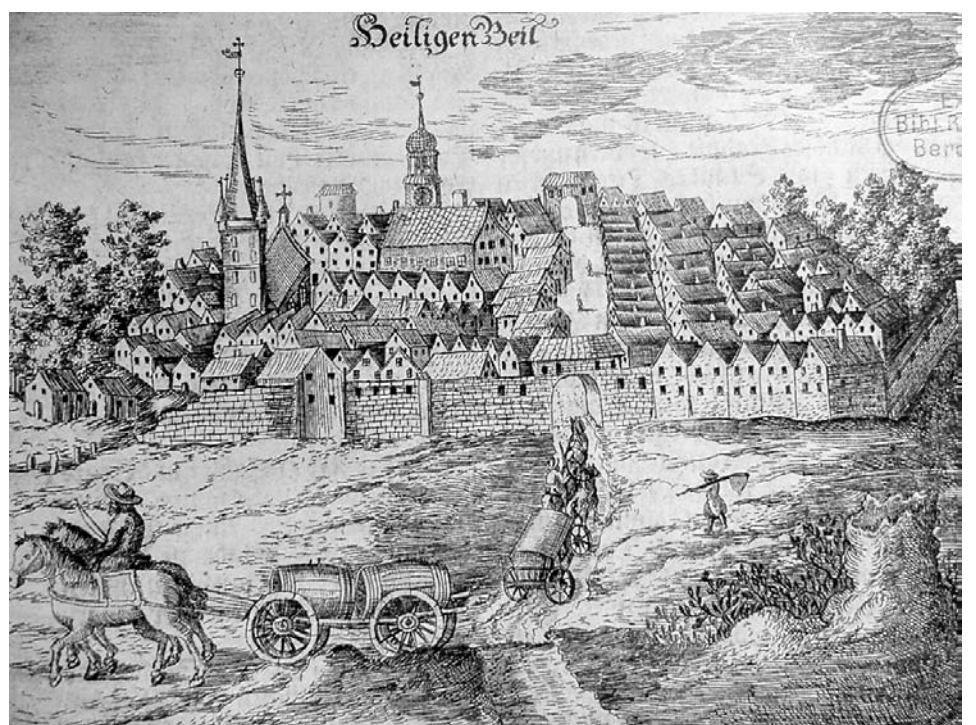
Miestas prie kelio

Per Šventapilę, žvangindama ginklais, daug sykių traukė kryžiuočių ir Ordino

talkininkų kariuomenė, skubėdama į karą prieš prūsus ar rinkdamasi į žygius prieš Lietuvą, Žemaitiją. XV a. atnešė suirutę, sukilimų prieš Ordiną, kovos tarp Ordino ir Lenkijos laikotarpį, miestas keletą kartų buvo šturmuojamas, plėšiamas, deginamas. 1510 m. čia susirinkę Ordino pareigūnai ir vyskupai išsirinko naują, paskutinį didįjį magistrą – Brandenburgo markgrafą Albrechtą⁴. Šventapilė ilgai priklausė Balgos komturijai, o kryžiuočių valstybei žlugus – Notangos apskri-

čiai. Per Trisdešimties metų karą miestą užėmė švedai, 1758–1762 m. – Rusijos kariuomenė. 1819–1945 m. pati tapo apskrities centru. Dabar Mamonovo miestas yra antrasis pagal svarbą miestas Bagrationovsko (Pr. Ylajų) rajone. Čia paskutinė traukinių ir autobusų stotis pasienyje su Lenkija: ligi sienos tėra 3–4 km. Toks pats atstumas ir iki Aistmarių. Pirmoji Lenkijos muitinė ir gyvenvietė, smarkiai išaugusi per pastaruosius 20 metų, vadinasi *Gronowo*. Pro ją į gražuolį Gdanską – tik 110 km.

Nuketla į 11 p.

Šventapilė XVII a. Ch. Hartknocho graviūroje

Lietuvos radijo istorija

Ką mena Lietuvos radijo reporterio seni užrašai?

Zenonas Jonas MIKŠYS, Vilnius*Pradžia Nr. 1 (819)*

Vytautas Landsbergis spaudos konferencijoje kalbėjo glaudžiai, aiškiai, argumentuotai. Be jokio gražbyliavimo ar patoso. Diplomatiškai stengėsi apeiti aštrius kampus, neišsakyti kylančių abejonių, viešai nekritikuoti sovietinės pozicijos, įprastos demagogijos ar griežtesnio N. Ryžkovo, jo vadovaujamos delegacijos narių tono. Juk dar tada buvo aišku, kad sovietai, niekada nelinke kokioms nors nuolaidoms, kompromisui, ir šį kartą lengvai nepasiduos. Kaip sakė Lietuvos AT Pirmininkas, kelias į atsiskyrimą nuo Sovietų Sąjungos, į savarankiškumą bus ilgas ir sunkus. Todėl jokių iliuzijų nereikėtų kurti. Reikia tik rimtai, sutelktai galvoti, kaip siekti nusibrėžto galutinio tikslo, nepasiduoti jokiems galimoms sovietų provokacijoms, šantažui, ekonominiam spaudimui.

Sovietų Premjeras raukosi, pyksta

1990 m. spalio antroje pusėje LR Ministro Pirmininko pavaduotojas Romualdas Ozolas su grupe Lietuvos atstovų Maskvoje dalyvavo Lietuvos ir SSR bendros darbo grupės posėdyje. Jame nagrinėti klausimai, susiję su oficialių derybų paruošimu, tematika, grafiku, procedūra. Svarstyta ir ypač aktuali, neatidėliotina naujokų šaukimo ir karinė tarnyba sovietinėje armijoje problema. Spalio 20 d. susitikime abi delegacijos turėtų įvertinti darbo grupės parengtus projektus. Taip pat gali būti sukonkretinta LR ir SSR oficialių derybų pradžios data ir vieta.

Dvi dienas vykusiuose specialiosios ekspertų komisijos, vadovaujamos Br. Kuzmicko ir SSR teisingumo ministerijos poskyrio ministro pavaduotojo V. Bojarincevo, posėdžiuose buvo išsiaiškintas LR ir SSR požiūris į svarbias karinės tarnybos, muitų, vizų išdavimo ir kt. problemas. Aiškiai matyti, kad SSR atstovaujanti specialiosios ekspertų komisijos lygis neatitinka mūsų. Šitaip SSR pasiliko sau erdvės įvairiems manevrams. Žemo rango valdininkai neturi jokios sprendimų teisės, tad bent kartą per susitikimą iš jų galima sulaukti pačių netikėčiausių akibrokštų.

N. Ryžkovas, kaip SSR delegacijos vadovas, derybose su Lietuvos delegacija ir V. Dagūžijevs, kaip vienas iš ekspertų grupės vadovų, spalio 20 d. vakare susitinka televizijos studijoje su SSR CT, „Izvestijų“, „Trud“,

„Rabočija tribuna“, TASS'o vedančiaisiais žurnalistais, o tikriau – su vyriausiaisiais redaktorais. Ir tai jau vadinama spaudos konferencija, kaip laidos „Vremia“ metu anonsavo diktorė. Maniau, kad tai bus tikra spaudos konferencija, dalyvaujant būriui sovietų ir užsienio žurnalistų. O dabar ekrane tik patikimieji SSR ruporai, propagandininkai, patys ištikimiausi sovietų ideologijos sargai ir skleidėjai. Žodžiu, pokalbis savų su savais.

Daugiausia, žinoma, kalbėjo pats N. Ryžkovas, V. Dagūžijevs per visą vadinamą spaudos konferenciją ištare vos pusantro sakinio. O iš dalyvavusių žurnalistų trafaretinių klausimų irgi buvo tik keletas.

Apie Lietuvos ir SSR valstybinių delegacijų konsultacinį susitikimą pradėjo kalbėti pakankamai ramiai, santūriai, kultūringai, N. Ryžkovas toliau kalbėjo vis kiečiau ir aštriau. Aiškiai matėsi, kad SSR Premjeras nervinasi, kažko nerimauja, daug kuo nepatenkintas. Jokio geranoriškumo „maištaujančiai“ Lietuvai neliko nė pėdsako.

Pirmiausia N. Ryžkovą stebina ir nuteikia priešiška faktas, kad Lietuva į savo delegaciją nenori išleisti jokių stebėtojų. Pasak sovietinės vyriausybės vadovo, tai būtų tik keletas žmonių, atstovaujančių rusų sluoksniams Lietuvoje, kitoms tautinėms mažumoms, kitoms partijoms (?). „Ir per pirmąjį susitikimą mes kėlėme šį klausimą, bet lietuviai atsakė tai daryti“, – kalbėjo N. Ryžkovas.

„Kodėl? Juk tie stebėtojai neturi sprendžiamo balso, jie tik klausysis, stebės, kaip vyksta pasirušimas deryboms“, – per TV tvirtino Sovietų Premjeras.

„Lietuvos delegacija to nevadina derybomis, o konsultaciniais susitikimais, – dėstė N. Ryžkovas, – koks skirtumas? Faktiškai derybos jau prasidėjo.

– Draugai lietuviai (*товарищи литовцы*) reikalauja priimti protokolą dėl būsimų derybų. Aš nesuprantu to sumanymo. Ką tai duos? Jie turi savo projektą. Mes sutikom taip pat paruošti tokį projektą. Derinsim, žiūrėsime...

– Pokalbis buvo sunkus kartais ir aštrokas, – pripažįsta N. Ryžkovas. – Pirmiausia dėl Lietuvos vaikinų šaukimo į armiją. Mes vienareikšmiškai atsakėme, kad negalime leisti, jog šaukimas neįvyktų. Tai yra užrašyta SSR Konstitucijoje ir tai besąlygiškai turi būti vykdoma. Kitas dalykas, kur tarnauti. Gal Lietuvoje, gal dar kur nors netoliese.

Po susitikimo su N. Ryžkovu surengta spaudos konferencija Lietuvos atstovybėje Maskvoje. Sėdi (iš kairės) Lietuvos atstovas Estijoje p. Kudarauskas, Br. Kuzmickas, K. Prunskienė, V. Landsbergis, Lietuvos atstovybės spaudos sekretorius L. Vasiliauskas, Č. Stankevičius. Apačioje – Lietuvos radijo korespondentas Zenonas Mikšys

– Buvo kalbamasi dėl muitinių, dėl įvažiavimo į Lietuvą vizų. Tai irgi labai nelengvi klausimai.

– Draugai lietuviai (*товарищи литовцы*) visiškai negalvoja apie ekonomiką, nesirūpina žmonių gyvenimu, ateitimi. O tai juk ypač svarbu. Nemanyčiau, kad Lietuva išsiverstų be SSR.

N. Ryžkovas taip pat užsiminė apie horizontalius ekonominius ir prekybinius ryšius, neužmiršo priminti K. Prunskienės prašymo ar pageidavimo, kad SSR Vyriausybė būtų garantas sutartyse su kitomis sąjunginėmis sovietinėmis respublikomis. Kalbėta ir apie naujus pinigų Lietuvos.

– Lietuva taip troško šių derybų, o dabar kažko delsia, vilkina? Nėra aiški jos pozicija, – kažkaip labai neaiškiai, be jokių argumentų nerimauja N. Ryžkovas. – Trečiąjį lapkričio dešimtadienį turi prasidėti derybos.

Nikolajaus Ryžkovo šypsena nieko gero nežadanti. Šis žmogus viešai šypsosi tik iš reikalo, pagal savo aukštą rangą sovietinės valdžios hierarchijoje, diplomatiniais sumetimais, jis nespinduliuoja gėriu. Jo veidas visada kažkoks ledinis, paženklintas nesuprantamu atšaurumu. Per pirmąjį konsultacinį susitikimą Kremliuje su Lietuvos delegacija, kaip pasakojo susitikimo dalyviai, N. Ryžkovas

bandė būti toks, koks nebūna: mandagus, lankstus, išspaudžiantis šypsena, bet, deja, nei atvirumo, nei natūralumo, nuoširdumo nesimatė ir nesijautė.

O dabar per Centrinę Maskvos televiziją pasirodė toks, koks iš tiesų esąs: ir piktas, ir griežtas, nemalonus ir nenuolankus. Nėra ko kalbėti apie kažkokias nuolaidas Lietuvai, supratimą ir geranoriškumą. TV ekranuose išvydome jį ne tik sausa, bet ir pakankamai arogantišką, nė kiek neslepiančią savo susierzinimo ir pykčio. Kaipgi kitaip? Juk tokios didelės ir galingos valstybės, kaip SSR, Premjeras negali būti nuolaidus ir supratingas kažkokiai išsišokėlei Lietuvėlei, panorusiai pamokyti Sovietų Sąjungą ir net trinkelėti šios sąjungos duris. Tai nematytas įžulumas, taip negali būti ir nebus!

Reikia kuo plačiau pasitelkti Lietuvos rusakalbius, reikia su jais pasitarti, išklausti jų nuomones. Reikia ir kitų grupių, gyvenančių Lietuvoje, atsiklausti. Pagaliau juos visus nuteikti prieš visokius „nepriklausomybės“ ir kitokių antisovietinių planų kūrėjus, dar stipriau įžiebtį meilę didžiai Sovietų Sąjungai, neišardomai sovietinių tautų draugystei ir t. t.

*Tęsinys kitame numeryje***Mažoji Lietuva**

Lietuvos valstybės atkūrimo dienos paminėti Pagėgiuose vyko šventiniai renginiai

Milda JAŠINSKAITĖ-JASEVIČIENĖ, Pagėgių sav. administracijos Bendrojo ir juridinio skyriaus vyriausioji specialistė

Vasario 16-ąją Pagėgiuose vyko ne vienas renginys, sukvietęs ne tik kraštiečius, bet ir garbius svečius. Šventinę dieną pradėjo dailininko Lev Šerstianoj (Sovetskio m., Rusijos Federacija) grafikos darbų paroda „Prūsiškoji elegija“. Parodą Pagėgių savivaldybės viešojoje bibliotekoje susirinkusiems svečiams pristatė Sovetskio miesto istorijos muziejaus direktorė Andželika Špiliova. Renginyje taip pat dalyvavo laikinai atliekantis Lietuvos Respublikos konsulato vadovo funkcijas Sovetskio Bronius Stasys Makauskas. Svečias neslėpė nuostabos dėl nuolat ir taip sparčiai besikeičiančio Pagėgių miesto ir visos savivaldybės veido ir ragino pagėgiškius mylėti ir vertinti tai, ką turi.

Savo kalba susirinkusius sveikino Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, paprašęs atstovės iš Sovetskio parodos autoriui, lietuviškų šaknų turinčiam Lev Šerstianoj perduoti Pagėgių kraštą reprezentuojančią knygą „Pažink Mažąją Lietuvą. Pagėgių kraštas“.

Jaukiame sambūryje skambėjo nuoširdūs žodžiai savam kraštui, Tėvynei, lietuviui. Kalbas apie mūsų krašto istoriją pratęsti ir pabendrauti su Pagėgių garbės ženklo nominantu doc. dr. Martynu Purvinu ir jo gyvenimo bendražyge, žmona Marija Purvinienė kvietė Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė Elena Stankevičienė.

Knygos „Mažosios Lietuvos panemumais ir pamariais“ (I knyga) pristatyme sunkiai sutilpo svečiai: Pagėgių savivaldybės vadovai bei darbuotojai, tarybos nariai, nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ steigėjas, leidėjas ir vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius, pagėgiškiai, svečiai.

Antrąjį Vasario 16-ąją skirtą renginį pradėjusi Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė Elena Stankevičienė sakė, jog Pagėgiuose svečiuojasi garbingi svečiai, kuriuos, apsiginklavusius sun-

kiomis kuprinėmis ir fotoaparatu, turbūt daugelis yra matę keliaujančius po mūsų kraštą. Visas knygoje aprašytas vietoves – abipus Nemuno – Martynas Purvinas pats apėjo, išvaikščiojo, surinko tai, kas buvo likę iš Mažosios Lietuvos.

Autorius knygą skyrė Mažosios Lietuvos patriarcho, Valstybės Tarybos nario Martyno Jankaus vaikaitės, Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio vicepirmininkės, Mažosios Lietuvos fondo valdybos narės ir mecenatės Evos Mildos Jankutės-Gerolos (1924–2014) šviesiam atminimui.

Doc. dr. M. Purvinas kalbėjo apie Nemuno upę, kuri daug šimtmečių jungia abu krantus, kultūrą, kuria bendrą lietuvininkų istoriją. Ši upė dabar mus atskyrė – tapo valstybių siena. Į kitą Nemuno pusę galima tik pažvelgti, apie ją lieka vartyti istorijos puslapius.

Knygos leidėjas, nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ steigėjas, leidėjas

ir vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius susirinkusiems pasakojo apie nelengvą knygos gimimo kelią, dėkojo prie knygos leidimo prisidėjusiems Pagėgių savivaldybės vadovams ir kitiems geradariams rėmėjams, su kurių pagalba knyga „Mažosios Lietuvos panemumais ir pamariais“ pasiekė skaitytojus.

Po renginių bibliotekoje svečiai buvo kviečiami į Pagėgių Šv. Kryžiaus bažnyčią, kur vyko Valstybės atkūrimo dienos skirtos mišios. Klebonas, kreipdamasis į susirinkusiuosius, sveikino visus Lietuvai svarbia progą ir linkėjo būti vieningus, vertinti tai, ką turime, nesiskųsti. Klebonas džiaugėsi, jog į šventines mišias atvyko gausybė parapijiečių bei svečių.

Šventinę dieną vainikavo Pagėgių savivaldybės kultūros rūmuose vykusios Lietuvos valstybės atkūrimo dienos iškilmės, per kurias įteikti Pagėgių savivaldybės apdovanojimai.

Kaip ir kasmet renginys pradėtas LR himnu bei mero Virginijaus Komsčio kalba. „Prieš

Vasario 16-osios proga Pagėgių savivaldybės apdovanotieji (iš kairės): A. Uselis, R. Pilkionienė, F. Alimas, V. Zdanevičienės dukra Liubovė Gontar, A. Kubilienė, P. Vaišvila, M. Purvinas, M. Purvinienė, L. Mišeikis. Ritos Vidraitės nuotr.

daugelį metų Prezidentas Antanas Smetona yra pasakęs, jog praeities dvasia ir praeities aukos įgalino 1918 m. atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Anot Prezidento, praeities ir šių dienų junginys turi paskatinti Lietuvos ateitį kurti taip, kad ji būtų gabi, ištverminga ir atspari pavojams ir netikėtumams. Simboliška, bet kartu ir prasminga, kad 2016-ieji paskelbti Vietos bendruomenių ir Bibliotekų metais. Vienybė, pasitikėjimas ir bendruomeniškumas – tai pamatinės stiprios bei vieningos tautos vertybės“, – sakė meras.

Susirinkusiuosius sveikino ir LR Seimo pirmininko pavaduotojas Kęstas Komskis, savo kalboje prisiminęs pagrindinius istorinius įvykius bei asmenis, lėmusius tai, kokia Lietuva yra šiandien. Seimo vicepirmininkas džiaugėsi Pagėgiuose rengiamomis Vasario 16-osios iškilmėmis.

Susirinkusiuosius sveikino ir LR Seimo narys Artūras Skardžius.

Netrukus pradėta apdovanojimų ceremonija. Apdovanojimas „Už nuopelnus Pagėgių kraštui“ įteiktas ilgamečiam muzikos mokytojui Feliksui Alimui, Žukų kaimo bendruomenės pirmininkei Anastazijai Kubilienei, mokytojui, sporto entuziastui Leonui Mišeikiui, Pagėgių evangelikų liuteronų parapijos pirmininkui Petriui Vaišvilai, LŪS PKŪS nariui Algirdui Useliui, muzikos mokytojai Reginai Pilkionienei, neseniai Amžinybėn iškeliavusiai Lietuvai pagražinti draugijos Pagėgių skyriaus pirmininkei Valentinai Zdanevičienai, kurios atminimas pagerbtas tylos minute.

Pagėgių garbės piliečio vardas suteiktas doc. dr. Martynui Purvinui, kuris apdovanojimą atsiėmė su bendražyge, žmona Marija Purvinienė. Renginyje skambėjo pagėgiškių kvarteto dainos, o iškilmės pasibaigus, koncertavo valstybinis choras „Vilnius“ (vyr. dirigentas Artūras Dambrauskas).

Istorinės Lietuvos valdovų vėliavos ir LDK delegacijos herbai Konstanco metraštininkų kronikose

Violeta RUTKAUSKIENĖ, JAV

Pradžia Nr. 12 (818)

Antroji vėliava – atpažistama kaip Vytauto Didžiojo dinastinė. Ji yra dviejų spalvų – raudonos ir geltonos, išdėstyta šachmatiškai keturiuose laukuose. Raudonuose laukuose atvaizduotas Lietuvos Vytis (raitelis) su pakeltu kalaviju ir tamsiai mėlynu skydu su geltonu dvigubu kryžiumi jame. Geltonuose laukuose atvaizduota juoda figūra – pėsčias karys / riteris, laikantis pakeltą juodą kalaviją, kitoje rankoje juoda skerdą. Virš vėliavos karūna, greičiausiai pažyminti valdovo – princo, fiursto (vok. *fürst*) ar hercogo (vok. *Herzog*, angl. *duke*) – rangą. Prie vėliavos nėra jokio įrašo, bet ji atpažistama iš kiek anksčiau minėto U. Richentalio nupieštojo identiško Vytauto Didžiojo ir jį atstovaujančių pasiuntinių herbo. Abu čia paminėtų vėliavų piešiniai yra kol kas ankstyviausiais datuojami Lietuvos istorinės vėliavos atvaizdai. Platesnei visuomenei jie nematyti, čia publikuojami pirmą kartą Lietuvos istorijoje.

Prieš kurį laiką keli Amerikos lietuviai savo iniciatyva buvo pagaminę kelias labai panašias imaginacines LDK vėliavas (projektavo A. Radžius, siuvo R. Petrulienė). Tačiau kokiais šaltiniais remtasi jas gaminant, šio rašinio autorei kol kas nepavyko nustatyti. Viena tokia vėliava buvo eksponuojama Lietuvoje, kita perduota saugoti Balzeko lietuvių kultūros muziejui Čikagoje. Atrastasis Portugalijos karališkojo heroldo herbynas ir jame esantis Vytauto vėliavos piešinys patvirtina tokios vėliavos realų buvimą mūsų istorijoje.

Kartu šiame karališko Portugalijos heroldo sudarytame rankraštyje (p. 144) randame spalvotus Lietuvos žemių herbus. Jie yra aštuoni: pirmame herbe – juodame lauke geltonas kryžius – iki šiol galutinai neišaiškintas Vytauto ir jo aplinkos naudotas herbas. Antrasis herbas vaizduoja mėlyname fone baltą angelą – Naugarduko, gal Kijevo žemę. Trečiasis – mėlyname lauke geltoną saulę – Podolės žemę. Ketvirtasis – mėlyname lauke vaizduoja vilką, šunį (kitur plėšrią vovėrę) – Valkavisko žemę. Žinomas Lietuvos istorikas prof. E. Gudavičius rašytoje „Lietuvos istorijoje“ (p. 310) šį herbą priskiria Lietuvos didikui Jonui Gaicevičiui. Penktasis herbas, raudoname lauke Gedimino stulpai – simbolizuojantys visos Lietuvos ar tik Trakų žemę. Šeštasis herbas – geltoname lauke juoda meška – žemaičių žemės. Septintasis – kol kas neatpažintas Lietuvos žemių herbas, klaidingai priskiriamas lenkų riteriui *Andriui Paliczgy* (?). Aštuntame herbe galėtume išvelgti Trakų žemės herbą, mėlyname skyde vaizduojantį barzdoto vyro galvą. Užsienio tyrinėtojai šį herbą taip pat klaidingai priskiria lenkų bajorams, įvardijamiems kaip *Thaum Schrium* ar *Ghamn de Schritn*. Kaip žinome iš Lietuvos heraldikos istorijos, panašus herbas su žmogaus galva yra patvirtintas Trakų herbu. Toliau (p. 249) atvaizduoti trijų Lietuvos delegacijos vadovų: Jurgio Gedgaudo, Mykolo Sapiensko ir Jurgio Galmino spalvoti herbai. Šiame herbyne yra dar keli herbai, paliekami su klausuku, juos priskiriant Lietuvai.

Visi šie ankstyviausi Lietuvos vėliavų atvaizdai ir herbai buvo atrasti prieš metus, pradėjus rašyti šį straipsnį, mažai kam girdėtame XV a. rankraštyje, todėl tikėkimės, kad jie sudomins istorikus ir heraldikos tyrinėtojus Lietuvoje.

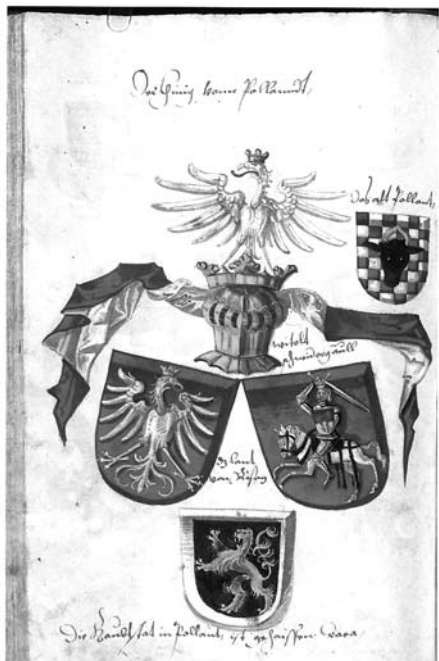
K. Grunenbergas herbynas. Juodaskvernis riteris ir Senosios Lietuvos herbas

Dar vienas Bažnytinio susirinkimo 600 m. sukaktį menantis šaltinis yra Konstanco miesto mero / burmistro Konrado Grunenbergas sudarytas herbynas. Jame, kaip ir kituose ką tik paminėtuose rankraščiuose, pasiliko įdomių momentų Lietuvos istorijai. Konradas Grunenbergas, kaip ir U. Richentalis, buvo vietinis Konstanco miesto gyventojas, tačiau gyvenęs jau vėlesniais laikais po čia minimo Bažnytinio suvažiavimo. K. Grunenbergas – neeilinė, visapusiška viduramžių asmenybė: Konstanco miesto tarybos narys, meras (1466, 1468, 1470), pirklys, keliautojas,

paskutinysis Europos riteris, aplankęs daugybę Centrinės ir Šiaurės Europos valstybių bei miestų, piligrimas, keliau po Šventąją žemę, pabuvojęs Jeruzalėje. Eidamas Konstanco miesto mero pareigas, rotušėje atrado daug įvairios ir įdomios, tačiau padrikai ir netvarkingai sukrautos istorinės suvažiavimo medžiagos ir pasišovė ją sutvarkyti. Betvarkant kilo idėja įamžinti jo gimtajame mieste apsilankiusius didikūnus ir riterius. Taip gimė puikiais vaizdiniais iliustruotas rankraštis „Riteriai ir didikai Konstanco“ (*Ritters und Burgers zu Constanz*). Herbynas iliustruotas krikščioniškos Europos miestų atvaizdais, suvažiavimo metu Konstanco vykusių švenčių, iškilmingų eisenų, delegacijų sutiktuvų ir prisistatymo scenomis, riterių turnyrų, paradų piešiniais, žymesniųjų riterių ir heroldų portretais. K. Grunenbergas paruošė ir surašė riterių turnyrų dalyvius ir paliko jų sąrašus.

Šiame herbyne atrandame gražius Lietuvos valdovų ir didikų herbus. Greta to laikmečio Europos karaliams K. Grunenbergas pieštųjų herbų atrandame du Lenkijos karaliaus Jogailos herbus, iš kurių vienas atvaizduotas per visą rankraščio lapą su jo valdomų žemių Lenkijos ir senosios Lenkijos, Lietuvos herbais bei Juodosios Rusios – Gardino, Naugarduko ir Slonimo simboliu – juodame skyde atvaizduotu liūtu, prie jo esančiu įrašu: „*das land von rusen*“. Prie dešinėje pusėje atvaizduoto lietuviško Vyčio yra užrašas: „*wittold schwidrigail*“ – Vytautas, Švitrigaila (Miuncheno biblioteka, p. 51 / 46).

Čia iškyla įdomus momentas, kurį užfik-

Lenkijos karaliaus, Vytauto ir Švitrigailos herbai K. Grunenbergo 1480 m. herbyne. Bavarijos biblioteka, Vokietija

savo tik Grunenbergas. Švitrigaila oficialiai suvažiavime nedalyvavo, bet jį Konstancą atvyko po jo, kai jame dar tebebuvo imperatorius Zigmantas Liuksemburgietis. Vienaip ar kitaip Švitrigailos atvykimas po suvažiavimo buvo fiksuotas rašytiniuose dokumentuose. K. Grunenbergas, radęs Švitrigailos paminėjimą, jį įamžino savo kronikoje. Įdomu tai, kad nupieštame Lietuvos raitelio skyde jis atvaizdavo ne įprastinį jos ženklą – dvigubą kryžių ar Gedimino stulpus, bet neaiškiai dviejų spalvų lauke pavaizduotą Smolensko herbą.

Puslapyje 78/73 matome Vytauto lietuvių pavaldinio „*Serasya herzog*“ herbą su juodame lauke atvaizduotu geltonu vieneragių. Kas tai per simbolis, kam jis priskiriamas, iš sunkiai įskaitomo įrašo sunku suprasti. Heraldikos žinovai spėja, jog *Serasya-Gerasia* ar dar kitur minima *Sarsia* įvardijama teritorija palei žemutinį Dnieprą, seniau vadinta Chazarija, karaimų tėvynė. Todėl labai tikėtina, jog čia minimas Vytauto pavaldinys Konstancoje yra Lietuvoje gyvenusių karaimų ar totorių kilmės. Atskirai atvaizduotas Fiodoro iš Smolensko herbas su dviem liūtais ir dar keletas su Lietuva ar jos atstovais siejamų herbų.

Senosios Lietuvos ir Lietuvos hercogo herbai K. Grunenbergo 1480 m. herbyne. Bavarijos biblioteka, Vokietija

Išpūdingiausias yra Lietuvos / lietuvių hercogo – kunigaikščio, vėlesnėje XVII a. darytoje kopijoje – Lietuvos karaliaus herbas ir virš jo atvaizduotas nedidelis, visiškai mums nežinomas, negirdėtas ir nematytas Senosios Lietuvos herbas su kepure. Prie jo įrašas – „*Alt Littavo*“. Lietuvių hercogo herbas – keturių laukų, raudonos ir geltonos spalvų, išdėstyta šachmatine tvarka. Raudonuose laukuose pavaizduotas iškilmingai riste ant baltos žirgo jojantis baltas riteris su stačiai pakeltu kalaviju (vaizduojamas kaip nugaletojas), geltonuose laukuose – juoda figūra su kalaviju vienoje rankoje, mėlynu skydu kitoje. Virš herbo du riteriški šalmų, virš jų skydininkai, atkartojantys paties herbo figūras: baltą raitelį ir juodą figūrą – pėsčią karį / riterį, vilkintį juodu ilgaskverniu apsiaustu, su rankose laikomu mėlynu skydu ir pakeltu kalaviju. Toks herbo vaizdas atkartojamas ir kituose vėlesniųjų amžių herbynuose.

Istorijos tyrinėtojai pastebi, kad Vytautas galėjęs naudoti ir kitą heraldinių ženklų sistemą, apie kurią mes dar mažai ką žinome. Būtent Konstanco metraštininkų palikti piešiniai mums tai paliudija ir labai aiškiai parodo. Nors šiame herbe raitelis atvaizduotas gan tiksliai, tačiau ankstyvuose Vytauto antspauduose naudotas pėsčias karys čia sunkiai atpažistamas. Istorikai jį vadina Trakų kariu, tačiau simbolio tradicija gali siekti ir senesnius laikus bei būti siejama su kitomis Lietuvos vietovėmis bei kitais valdovais. Herbe vaizduojamas juodaskvernis riteris pakeltu kalaviju ir kiek aukščiau atvaizduotame Senosios Lietuvos herbe nupiešta kepurė – kol kas lieka nepaaiškintos figūros Lietuvos heraldikoje.

600 m. istorijos pamokos mums ir Europai

Kronikininkų dėmesys Lietuvai ir jos delegatams Konstanco susirinkime paliko daug įdomių momentų mūsų istorijai. Kronikose atvaizduotas Lietuvos vėliavos ir herbai tuo metu reprezentavo ne tik mūsų valdovus ar ten nuvykusius didikus, bet ir pačią Lietuvą. XV a. II dešimtmečio istorinių Lietuvos valdovų vėliavų iki šiol nematyti piešiniai

bei suvažiavime dalyvavusios delegacijos atstovų herbų atvaizdai yra vieninteliai ankstyviausi iki mūsų dienų išlikusieji. Su šiomis vėliavomis ir suvažiavime užfiksuotais Lietuvos žemių ir jos didikų herbais buvome pristatyti ne tik Konstanco, bet ir to meto Europoje. Konstanco suvažiavime kronikininkų atvaizduoti didikų herbai, LDK valdovų vėliavos ir kita iki mūsų dienų išlikusi istorinė medžiaga turi didelę istorinę bei kultūrinę vertę ir yra svarbi Lietuvos istorijai paveldui.

Tradiciniai istoriniai ryšiai su Vakarų Europa, jų svarba, XV a. Europos parlamentinių pagrindų užuomazgos, sėkmingas krikščioniškos Lietuvos pasirodymas tarptautiniame forume, pirmasis didelis diplomatinis laimėjimas jame, todėl Konstanco suvažiavimo 600 metų jubiliejus yra gera proga artimiau susipažinti ir su jo istorine medžiaga, permąstyti jo pamokas, peržvelgti Lietuvai svarbų jo palikimą.

Naudota literatūra ir šaltiniai

1. U. Richentalis. *Konstanco kronika*. Karlsruhe, Baden valstybinė biblioteka, St. Georgen 63. 1470 m. Prieiga per internetą: <<http://digital.blbkarlsruhe.de/urn:nbn:de:bsz:31-37921>>.
2. U. Richentalis. *Konstanco kronika*. Karlsruhe, Baden valstybinė biblioteka. 1500 m. Prieiga per internetą: <<http://digital.blb-karlsruhe.de/urn:nbn:de:bsz:31-37918>>.
3. U. Richentalis. *Konstanco kronika*. Niujorkas, Niujorko viešoji biblioteka, Spencer rinkiniai. 1460 m. Prieiga per internetą: <<http://digitalgallery.nypl.org/nypldigital/dgkeysearchresult.cfm?advword=spencer+32&s=1&f=8>>.
4. U. Richentalis. *Konstanco kronika*. Praha, Nacionalinė Čekijos respublikos biblioteka, 1464 m. Prieiga per internetą: <http://www.manuscriptorium.com/apps/main/en/index.php?request=show_tei_digidoc&docId=set20080808_106_98>.
5. U. Richentalis. *Konstanco kronika*. Štutgartas, Viurtembergo valstybinė biblioteka 1465–1467 m. Prieiga per internetą: <http://digital.wlbtuttgart.de/index.php?id=6&no_cache=1&tx_dlf%5Bid%5D=613&tx_dlf%5Bpage%5D=9>.
6. U. Richentalis. *Konstanco kronika*. Heidelbergo universiteto biblioteka, Augsburgas, 1483 m. Prieiga per internetą: <<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/ir00196000/0362>>.
7. U. Richentalis. *Konstanco kronika*. Bavarijos valstybinė biblioteka (BSB), Augsburgas, 1483 m. Prieiga per internetą: <http://inkunabeln.digitale-sammlungen.de/Seite_R-178,1.html>.
8. U. Richentalis. *Konstanco kronika*. Veimaras. Kunigaikštienės Anos Amalijos biblioteka, 1483 m. Prieiga per internetą: <http://oraweb.swwk.de/digimo_online/digimo.entry?source=digimo.Digitalisat_anzeigen&id=4579>.
9. U. Richental. *Konstanco kronika*. Kongreso biblioteka, JAV, Augsburgas, 1483 m. Prieiga per internetą: <http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/ampage?collid=rbc3&file=Name=rbc0001_2008rosen0097.page.db&recNum=8>.
10. K. Grunenberg. *Ritters und Burgers zu Constanz*. Bavarijos valstybinė biblioteka (BSB), 1480 m. Prieiga per internetą: <<http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0003/bsb00035320/images/index.html>>.
11. *Libro de Arautos al. De ministerio armorum*. The University of Manchester Library. John Rylands medieval Collection. 1416 m. Prieiga per internetą: <<http://enriquet.man.ac.uk/luna/servlet/detail/Man4MedievalVC-4-4-802015-137659>>.
12. M. R. Buck. *Ulrichs von Richental. Chronik des Constanzer Concils*. Tübingen 1882. (Reprint from the collections of the University of California Libraries).
13. T. M. Buck. *Chronik des Constanzer Konzils 1418–1418 von Ulrich Richental*. Stuttgart. Deutschland.
14. Z. Ivinskis. *Rinktiniai raštai*. T. III. Roma, 1998, p. 420–427.
15. A. Janulaitis. *Žemaičiai ir bažnytinis seimas Konstancoje*. Lietuvių tautos praeitis. T. 4. (15–16). Chicago. 1980, p. 261–317.
16. S. Clemmensen. *Conrad Grunenberg's wappenbuch*. Prieiga per internetą: <<http://www.armorial.dk/german/Grunenberg.pdf>>.
17. *Arms and people in Ulrich Richental's Chronik des Konzils zu Konstanz 1414–1418*. S. Clemmensen. Prieiga per internetą: <<https://www.yumpu.com/en/document/view/4083419/steen-clemmensen-medieval-armorials/3>>.
18. Prieiga per internetą: <https://de.wikipedia.org/wiki/Ulrich_von_Richental> (versija vokiečių k.).

Prieškario Lietuvos ir Lenkijos santykiai paskutiniaisiais savo gyvavimo metais dokumentuose

Atkelta iš 1 p.

politiką Antrojo pasaulinio karo išvakarėse ir pradžioje. Atkreiptinas dėmesys į leidinio sudarytojų parašytą *Ivadą*, kuris ištis gali pretenduoti į rimtą studiją. Čia naujų dokumentų, surinktų į rinkinį, šviesoje, remiantis publikuotais tyrinėjimais, dar kartą konceptualiai aptariami Lietuvos ir Lenkijos santykiai, abiejų šalių diplomatinijos vairuotojų požiūriai ir nuostatos, svarstymai ir sprendimai tais pačiais ir lenkams, ir lietuviams svarbiais klausimais. Būtina pažymėti, kad įvado autoriai savo įžvalgose neišleidžia iš akių europinio konteksto ir ypač savo grėsmingų kaimynų: Trečiojo reicho bei bolševikinės Tarybų Rusijos. Kadangi sudarytojai negrupuoja surinktų dokumentų pagal svarbiausių problemų sprendimą, o pateikia nuosekliai chronologine tvarka, tai įvadas igauna dar svaresnę reikšmę, savotiškai tapdamas net ir metodine priemone. Taigi, dokumentų skaitytojai, net ir tie, kurie ne kasdien susiduria su istorija, jau gauna gerai apgalvotą, pakankamai platų, aiškų, neperkrautą antraeilę medžiagą, kontekstą, kuris juos „vedžios“ po dokumentinius tekstus. Norisi pasidžiaugti ir *Asmenovardžių rodyklės* (p. 587–622) teikiama informacija. Kruopščiai suregistruoti visi dokumentuose fiksuoti asmenys ir prie kiekvieno lakoniškai pateikiami svarbiausi jų veiklos faktai ir to meto jų pareigybės.

Rinkinį sudaro 288 archyviniai dokumentai, kurių didžioji dauguma iki šiol nepublikuoti ir originalai. Visi dokumentai publikuojami netrumpinti. Sunumeruoti prisilaikant chronologiskumo. Kiekvienas publikuojamas dokumentas turi antraštę ir legendą. Perskaitęs dokumentą, matai, iš kokio archyvo jis paimtas, kokiam fonde saugomas originalas ar kopija, nurodytas aprašas, byla, lapo numeris. Jeigu dokumentas jau buvo publikuotas anksčiau, tai nurodoma publikacija ir puslapių numeracija. Lietuvių kalba dokumentai, paimti iš Lietuvos archyvų, publikuojami neredaguoti, siekiant kiek įmanoma išlaikyti kalbos autentiškumą, kad skaitytojas pajustų ir epochos dvasią. Tai liečia ir dokumentus, verstus iš lenkų, prancūzų ir anglų kalbų. Įdomu pastebėti, kad vertėjais buvo pakviesti mokslininkai, puikiai mokantys kalbas ir gerai žinantys to laikmečio problemas: prof. Tamara Bairašauskaitė, dr. Regina Matuzevičiūtė ir dr. Saulius Antanas Girnius. Patys sudarytojai įvade pažymi, kad „i rinkinį pirmiausia buvo atrinkti originalūs, turintys tarptautinę mokslinę reikšmę ir strateginę išliekamąją vertę, iki šiol nepublikuoti istoriniai šaltiniai iš Lietuvos ir Lenkijos valstybinių ar institucinių archyvų, geriausiai perteikiantys to laikmečio dviejų gretimų valstybių tarpusavio santykių raidą, problematiką, raidos kryptis, pažangą, dviejų kaimyninių tautų politinės kultūros ir mentaliteto ypatumus, esantys aktualūs šiandieninės politiška suvenytos Europos idėjai ir abiejų tautų istorinei atminčiai“¹.

Rinkinys pradedamas pirmuoju dokumentu – 1938 m. kovo 13 d. Lietuvos pasiuntinio Jurgio Savickio konfidencialiu pranešimu užsienio reikalų ministrui Stasiui Lozoraičiui apie latvių požiūrį į Lietuvos ir Lenkijos santykius. Matyt, sudarytojų nuomone, tai ryškiausias dokumentas, kuriame pranašaujama galima Lenkijos radikali reakcija, t. y. jau mums žinomas kovo 17 d. ultimatas Lietuvai. Reikia manyti, kad Latvijos užsienio reikalų ministras Vilhelmas Munteris turėjo konkretnes informacijos apie galimus lenkų veiksmus. Latvijai labai svarbu buvo, užbėgiant už akių incidentams, sudaryti stiprų barjerą iš Baltijos šalių ir Lenkijos prieš agresyvias kaimynes. Ministras prisipyręs per J. Savickį prašė kuo skubiausiai „sunormuoti Lietuvai savo santykius su Lenkija [...]“. Rytų galbūt bus jau per vėlu“. Nuo savęs J. Savickis pridėjo, jog „latvių nuomone situacija labai sunki“². Ir iš tiesų po incidento prie Lietuvos ir Lenkijos demarkacinės linijos naktį iš kovo 11-osios į 12-ąją prasidėjo lenkų spaudimas Lietuvos vyriausybei, pasibaigęs kovo 17 d. ultimatumu. Rinkinyje ši labai svarbi problema gausiai dokumentuota – praktiškai tam skirti pirmieji 52 dokumentai, nušviečiantys ne tik ultimatumo įteikimo aplinkybes, Lietuvos užsienio reikalų ministerijos atstovų pozicijas, bet ir užsienio šalių diplomatinį tarnybų bei lietuvių išeivijos reakciją į ulti-

matumą. Apibendrintai įvado autoriai pažymi, kad ultimatas turėjo sukurti ne tik pamatą Lietuvos ir Lenkijos diplomatiniams santykiams, bet ir pademonstruoti pasauliui išaugusią politinę Lenkijos valstybės galią, prestižą ir padėti išsikovoti reikšmingesnę vietą Europos politikos scenoje. O S. Lozoraičio veiksmai, priėmus ultimatumą, anot autorių, „pakankamai gerai apgalvotos ir vykdytos užsienio politikos koncepcijos dalis“, ne tik normalizuojant santykius su Lenkija, bet ir „siekė Lietuvos užsienio politiką sustyguoti su Vakarų valstybėmis“³. Tačiau, nors ir buvo suprantama geros kaimynystės su Lenkija svarba to meto sąlygomis, ultimatas Lietuvos visuomenei pagilino žaizdą ir jos pietų kaimynė nebuvo priimama kaip draugiška šalis. Istorikas V. Žalys savo laiku pažymėjo, jog Lietuvos ir Lenkijos diplomatinį santykių užmezgimas 1938 m. pavasarį neatvėrė galimybių Baltijos valstybių ir Lenkijos sąjungai sudaryti, nes 1938–1939 m. Lenkija Rytų Europoje jau buvo greičiau rizikos nei stabilumo faktorius⁴. Būtina pastebėti, kad ultimatas Lietuvai tarptautiniu mastu susilaukė nevienareikšmio vertinimo. Jau nekalbant apie lietuvių išeivijos pasipiktinimą, dalis užsienio šalių visuomenės tai priėmė kaip brutalų aktą prieš Lietuvos valstybę. Suprantama, kad Lenkijos diplomatams reikėjo rasti paaiškinimų ultimatumui pagrįsti. Svarbiausias argumentas – buvo reikalinga aktyvi ir greita politinė akcija, kurios tikslas konsoliduoti Rytų Europos valstybių susitarimą, nes tai vienintelis būdas sulaikyti Vokietijos veiksmus (dok. 36, 46, 49). Lenkijos archyvai atskleidžia ir išankstinį diplomatinį pasiruošimą. Pavyzdžiui, Lenkijos ambasadorius Jerzy’s Potocki’s 1938 m. sausio 18 d. slapta pranešime iš Vašingtono Lenkijos užsienio reikalų ministrui Jozef’ui Beck’ui rašė, jog jis visur, pokalbiuose su amerikiečiais ir kitų šalių atstovais, iškelia Lenkiją, kaip pavyzdį, nes ji puikiai tvarkosi viduje, kelia savo šalies ekonomikos lygį, esant sunkioms sąlygoms, ir drauge pabrėžia pastangas išlaikyti gerus kontaktus ne tik su kaimyninėmis valstybėmis, bet ir su didžiosiomis pasaulio demokratinėmis valstybėmis. J. Potockis pažymėjo, jog susitikime su JAV valstybės sekretoriumi Cordell’u Hull’u jis „gyrė mūsų nepriklausomybę ir didžiai sėkmingą mūsų politiką, vykdomą Pono Ministro, kaip išskirtinę ir tinkamą tarp valstybių, kurios totalitarizmo maršo metu gali prarasti pusiausvyrą“⁵. Dar įdomiau tai, kad JAV ambasadorius Lenkijoje Drexel’as Biddle’as, grįžęs trumpam į Ameriką, susitikimuose su JAV prezidentu, su JAV Valstybės departamento darbuotojais, su senatoriais aktyviai jiems aiškino pabrėždamas Lenkijos didelį vaidmenį ir reikšmę Rytų Europoje ir kartu atkreipdamas dėmesį „i Lenkiją kaip demokratinę, o ne kaip turinčią fašistinių tendencijų valstybę“. J. Potocki’s labai aukštai įvertino JAV ambasadoriaus veiklą sakdamas, kad jo atvykimas į JAV – tai „didžiulė ir labai teigiama propaganda Lenkijai“⁶. Panaši lenkų propaganda vyko ir kitose didžiųjų valstybių sostinėse. Taip buvo dedami pagrindai pateisinti dėl kokius Lenkijos veiksmus, siekiant stabilumo ir taikos Rytų Europos regione. O drauge ir tramdant „užsispyrusią“ bei trukdančią sudaryti Baltijos šalių ir Lenkijos veiksmingą bloką mažą Lietuvos valstybę.

Nors priverstinis diplomatinis santykių užmezgimas ir raida buvo paženklinanti nepasitikėjimu, bet abiejų šalių santykiai plėtojosi įvairiomis kryptimis: atkurtas pašto, telefono, telegrafo ryšys; aptarta kelių komunikacija bei galimybė skraidyti lėktuvams iš vienos šalies į kitą (dok. 56, 57, 58, 83). Skaitytojai gaus įdomios informacijos iš paskirto pirmojo Lenkijos nepaprastojo pasiuntinio ir įgalioto ministro Franciszek’o Charwat’o gausiai publikuojamų pranešimų į Varšuvą. Pranešimuose detalai atsiskleidžia Lenkijos pozicija Lietuvai atžvilgiu, formuojamas lenkų diplomatų požiūris ir atsakas į lietuvių veiksmus, aptariami išpūdžiai iš susitikimų su Lietuvos politiniu ir visuomenės elitu, pateikiamos apibendrinančios Lietuvoje tvyrančios nuotaikos. Visa tai svariai papildė jau lietuvių skaitytoją anksčiau pasiekę Lenkijos karo atašė Kaune pulkininko Leon’o Mitkiewicz’iaus atsiminimai⁷, kurie leido buvusios priešiškos valstybės veikėjo akimis

žvilgtelėti į to meto Lietuvą, visuomenę, sostinę Kauną.

Rinkinyje neapeitas ir *Vilniui vaduoti sąjungos* likimas. Nors Lenkijos vyriausybės netenkino šios sąjungos veikla, Lietuvos valdžia ilgokai neskubėjo jos likviduoti. Tačiau iš lenkų pusės spaudimas buvo (dok. 99, 101, 105) tol, kol S. Lozoraitis 1938 m. spalio pabaigoje pažadėjo ir išipareigojo F. Charwat’ui likviduoti sąjungą. Spalio 31 d. Lietuvos pasiuntinys Kazys Skirpa pranešė J. Beck’ui, jog dėl santykių pagerinimo Lietuvos vyriausybė, tinkamai pasirengusi, uždarys VVS. Lapkričio 25 d. vidaus reikalų ministro nutarimu VVS ir jos padaliniai buvo uždaryti. Gruodžio mėnesį išleistas paskutinis VVS organo *Mūsų Vilnius* numeris⁸. Tai, galima sakyti, buvo savotiška Lietuvos valdžios nuolaida lenkams. Bet kaip atsvara tam propagandine ir juridine prasme Vilnius kaip Lietuvos sostinė buvo įtvirtintas 1938 m. gegužės 12 d. paskelbtoje Lietuvos Konstitucijos naujoje redakcijoje. Tai sukėlė Lenkijos politinių sluoksnių nepasitenkinimą ir stabdė bendradarbiavimą. Tiesa, VVS uždaryta tik Lietuvoje, bet jos padaliniai užsienyje, JAV ir toliau veikė. Galima sakyti, kad VVS centras persikelia už Atlanto. JAV lietuvių veikla, remiant Vilniaus kraštą 1938–1939 m., oficialiai buvo traktuojama kaip privati iniciatyva. Tačiau išeivijos veikla (propaganda, minėjimai, rezoliucijų siuntimas, pinigų rinkimas) šioje srityje buvo koordinuojama ir palaikoma, tiesa, neoficialiai Lietuvos atstovų Amerikoje.

Rinkinyje gausiai dokumentuotas taip pat lenkams labai svarbus Lietuvos ir Vokietijos santykių kalbamuojų laikotarpis klausimas. Daugybė dokumentų akivaizdžiai rodo Lenkijos vadovybės baimę, kad nacių Vokietija, atplėšusi nuo Lietuvos Klaipėdos kraštą, dės pastangas Lietuvą ekonomiškai ir politiškai pajungti savo interesams (dok. 125–128, 130–133). Lenkų diplomatinuose sluoksniuose Lietuvos su Vokietija pasirašytas nepuolimo paktas buvo traktuojamas kaip paktas, nukreiptas prieš Lenkiją ir TSRS⁹. Suprantama, kaip pažymėta naujausiuose tyrinėjimuose, Lietuvos diplomatai pasiskubino tai paneigti, nors nebuvo aišku, ar tai „išsklaidė Varšuvos abejones dėl Lietuvos ištikimybės neutralitetui“¹⁰. Netenka abejoti, kad Lietuvos diplomatai rūpinosi išlaikyti neutralitetą ir neįsipainioti į ginkluotus konfliktus. Ir šis atsargumas, prasidėjęs Vokietijos ir Lenkijos karui, privertė laukti „malonės“ iš bolševikinės TSRS, iš kurios rankų už tragiškai didžiulę kainą atgautas išsvajotas Vilnius su žymiai apkarpyta Vilniaus krašto teritorija. Baimingai paklusdama Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos, kurios niekuomet iš esmės nerėmė Lietuvos nacionalinių interesų, spaudimui, Lietuvos valdžia neišnaudojo likimo duotos galimybės pačiai atsiimti Vilniaus kraštą. Toks lietuvių žingsnis ir teisine, ir moraline, ir tautine prasme būtų pateisinamas¹¹. Tiesa, tuo klausimu lietuvių istoriografija yra gana prieštaringa. Raudonajai armijai užpuolus Lenkiją ir okupavus jos rytines teritorijas, tarp jų ir Vilniaus kraštą, Lietuvos užsienio reikalų ministerija pradėjo diplomatinę akciją dėl minėtos teritorijos ir Lietuvos sostinės Vilniaus susigrąžinimo (dok. 184–191). Tuo metu lenkų politiniai sluoksniai dėjo pastangas Vakaruose išgauti Lenkijos teritorinio vientisumo neliečiamumą (dok. 192, 193, 195, 200). Istorikų tyrimai rodo, kad anglai ir prancūzai dabar tik formaliai palaikė Lenkijos vientisumą. Pavyzdžiui, Lietuvos pasiuntiniui Broniui K. Balučiui Didžiosios Britanijos *Foreign Office* valdininkas Collier’as L. prisitarė: „Galbūt mes turėsime formaliai protestuoti, bet tai būtų tiktai dėl formos [...]“¹² Istorikė Vilma Bukaitė savo disertacijoje išnagrinėjusi šią problemą pažymėjo, kad prancūzų pozicija buvo gana palanki lietuviams, gavusiems Vilniaus kraštą iš TSRS¹³. Visa tai bylojo, kad Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos valdantieji sluoksniai TSRS jau vertino kaip savo būsimą sąjungininkę kare.

Dokumentais atskleistos Lenkijos pasiuntinybės uždarymo ir F. Charwat’o išvykimo aplinkybės (dok. 196–198). Įdomu pastebėti, kad Lenkijos ir jos piliečių reikalais Lietuvoje sutiko rūpintis Didžiosios Britanijos pasiuntinybė Kaune (dok. 199, 232). F. Charwat’as išvyko į Švediją, apsigyveno Stokholme, iš kur stebėjo ir analizavo situaciją Lietuvoje,

rašė pranešimus Lenkijos emigracinei vyriausybei Prancūzijoje. Lenkijos emigracinės vyriausybės Užsienio reikalų ministerija rūpinosi, kad Lenkija kaip subjektas neišnyktų iš tarptautinės arenos karo metais, kad būtų sugrąžintos visos prarastos teritorijos; nemažą dėmesį kreipė kariškių ir civilių karo pabėgėlių Lietuvoje problemų sprendimui. Geras pluoštas dokumentų demonstruoja, kaip Lietuvos vyriausybė sukosi remdama karo pabėgėlius ir internuotus lenkų karius: skyrė dalį šalies biudžeto, ieškojo tarptautinio Raudonojo Kryžiaus ir kitų organizacijų ekonominės ir finansinės paramos; rūpinosi per prievartą į TSRS gilumą išvežtų buvusių Lenkijos piliečių – Vilniaus krašto gyventojų likimu, išlaisvinimu ir grąžinimu į Tėvynę.

Dokumentų rinkinys užbaigiamas tam tikra prasme vienišu dokumentu, t. y. 1940 m. liepos 24 d. Lenkijos ambasadoriaus Londone grafo Edward’o Raczynski’o protestu prieš TSRS pakartotinai įvykdytą Vilniaus ir Vilniaus krašto okupaciją, įteiktą Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministrui Edward’ui Halifax’sui (dok. 288). Sąvoka „vienišas“ panaudota ta prasme, kad priešpaskutinis dokumentas yra datuojamas dviem mėnesiais anksčiau, t. y. gegužės 24 d. Kyla pagrįstas klausimas – ar per tuos du mėnesius nebuvo jokių kontaktų tarp lietuvių ir lenkų, ar Lenkijos emigracinė vyriausybė užmiršo Lietuvą, Vilniaus kraštą, savo piliečius Lietuvoje? Užmiršti negalėjo, nes praktiškai Lietuvos valstybė dar egzistavo iki birželio 15 d., formaliai dar po birželio 15 d. Yra žinoma, kad Lenkijos emigracinės vyriausybės delegacija prie Tautų Sąjungos tuo laikotarpiu ne kartą priekaištavo Lietuvai, kuri, kaip neutrali valstybė, neturėjo teisės priimti iš TSRS teritorijos, priklausiusios Lenkijai¹⁴. Jei ne oficialūs, tai asmeniniai kontaktai tarp Lietuvos ir Lenkijos diplomatų užsienyje buvo taip pat palaikomi. O dar kur Lenkijos politikų pozicijos Vilniaus bažnyčių ir krašto parapijų lietuvinimui klausimu? Tokių ir dar kitų klausimų išskėlimas – tai taip pat šio dokumentų rinkinio atsiradimo nuopelnas. Rinkinio publikacija be jokios abejonės prisidės prie didesnio dviejų kaimyninių šalių istorinių santykių skaidrinimo. Kruopščiai ir profesionaliai parengtas dokumentų rinkinys – tai svari parama tyrinėtojams, chrestomatijų ir vadovėlių sudarytojams, kurie ras atsakymus į pagrindinius Lietuvos ir Lenkijos 1938–1940 m. diplomatinuose santykiuose kilusius klausimus ar sprendžiamas problemas. Turės puikias galimybes papildyti pagrindinių veikėjų portretus, gal net ir įvertinti jų nuopelnus, ginant savos valstybės, tautos, savų piliečių interesus. Publikuoti dokumentai tam padeda patikimus pamatus. Dar XIX a. istorijos mokslo pradininkas vokietis Leopoldas fon Rankė sakė, kad būtent slapti dokumentai geriausiai atskleidžia praeities tiesą. Reikia tikėtis, kad pradėtas puikus ir labai reikalingas darbas, publikuojant tokio pobūdžio dokumentus, tuo nesibaigs, kad Lietuvos ir Lenkijos santykiai iki 1938 m. susilauks nemažiau įdomaus rinkinio ar rinkinių.

Versta iš „*Lithuanian historical studies*“, 19, 2014, p. 197–203. ISSN 1392-234

¹ Lietuvos ir Lenkijos diplomatiniai santykiai 1938–1940 metais: dokumentų rinkinys / Lietuvos istorijos institutas; sud. Algimantas Kasparavičius ir Pawel Libera, Vilnius: LII leidykla, 2013, p. 10.

² Ten pat, I, 74–75.

³ Ten pat, I, 14–15.

⁴ Žalys V., „Lietuvos neutralumas ir jos saugumo problemos 1938–1939 m.“, in: *Lituanistika*, 1990, nr. 1, p. 43.

⁵ 1938 01 18 Lenkijos ambasadoriaus Vašingtone Jerzy Potocki slapta pranešimas Nr. 3 / sz-tajn.–2 „Audience pas JAV sekretorių Hull’a“ Lenkijos užsienio reikalų ministrui Jozef Beck. *Archivum Akt Nowych* (Warszawa), MSZ 322, 5000 (B21236), s. 2.

⁶ 1938 02 10 Lenkijos ambasadoriaus Vašingtone Jerzy Potocki slapta pranešimas Nr. 3 / sz-tajn.–5 „Susitikimas su ambasadoriumi Biddle’u Amerikoje“ Lenkijos užsienio reikalų ministrui Jozef Beck. *Ten pat*, s. 5.

⁷ Leon Mitkiewicz, *Kauno atsiminimai (1938–1939)*, iš lenkų kalbos vertė Regina Žepkaitė, Vilnius: Baltos lankos, 2002, 328 p.

⁸ Žepkaitė R., *Diplomatija imperializmo tarnyboje: Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1919–1939 m.*, Vilnius: Mokslas, 1980, p. 271.

⁹ Leon Mitkiewicz, *Kauno atsiminimai (1938–1939)*, iš lenkų kalbos vertė Regina Žepkaitė, Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 196.

¹⁰ Kasparavičius A., *Lietuva 1938–1939 m. Neutraliteto iliuzijos*, Vilnius: Baltos lankos, 2010, p. 104–106.

¹¹ Skirius J., „Ministro Juozo Urbšio laviravimas tarp Rytų ir Vakarų (1938 12 05–1940 06 16)“, in: *Lietuvos užsienio ministrai 1918–1940*, Kaunas: Šviesa, 1999, p. 359.

¹² Skirius J., *Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas Bronius Kazys Balutis (1880–1967): Tėvynei paukotas gyvenimas*, Vilnius: Vaga, 2001, p. 507.

¹³ Bukaitė V., *Lietuvos Respublikos politiniai ir diplomatiniai santykiai su Prancūzija 1919–1940 m.*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 245–246.

¹⁴ Žepkaitė R., *Vilniaus istorijos atkarpą: 1939 m. spalio 27 d.–1940 m. birželio 15 d.*, Vilnius: Mokslas, 1990, p. 127.

Kitoks Alfonsas Petrulis, kunigas ir Vasario 16-osios akto signataras

Algirdas BALTUŠKONIS, Vilnius

Kun. Alfonsas Petrulis visiems gerai žinomas kaip Lietuvos Tarybos narys, kuris 1918 m. vasario 16 d. kartu su kitais garsiais šviesuoliais lietuviais pasirašė Valstybės atkūrimo aktą. Jo pavardę per istorijos pamokas yra girdėjęs kiekvienas mokinys. Jis ypač prisimenamas tuomet, kai artėja Vasario 16-osios minėjimai mokyklose ar gimnazijose. Žinoma, vasario mėnesį šio iškilaus lietuvio vardą vėl iš naujo išgirsta net ir tie, kurie jau seniai baigė mokslus ar istorijos studijas.

Labiau gilinęsi į Alfonso Petrulio biografiją pastebės, jog jis garsėjo savo lietuviškumu, nes kur tik kuni-gavo, ten steigė lietuviškas mokyklas ir draugijas, talkino leidžiant įvairią lietuvišką spaudą, gynė tikinčių lietuvių teises Bažnyčioje. Net ne vien lietuvių, bet ir gudų (baltarusių) teises, kurios buvo paminamos tuometinių kai kurių priešiška nusiteikusių lenkakalbių.

Kun. Alfonso Petrulio visuomeninė veikla ir gyvenimas yra gana gerai žinomas iki jo staigos mirties 1928 m. birželio 28 d. Deja, jis nėra plačiai aprašytas ar pagarsintas. Tačiau apie jo jaunystę, kol tapo dvasininku, iš viso beveik nieko nėra žinoma, tik keli faktai apie gimimo vietą ir laiką ar jo lankytas bei baigtas mokslų vietas. Taigi, koks jaunuolis buvo Alfonsas Petrulis, vėliau tapęs didžiu Lietuvos žmogumi?

Vabalninko Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos gimimo metrikų knygoje¹ yra įrašas Nr. 199 apie Alfonso Konstantino Petrulio gimimą ir krikštą. Kaip rašoma senąja rusų kalba, jis gimė 1873 m. rugpjūčio 4 d. Kateliškių kaime, ūkininkų Juozapo ir Izabelės Jankevičiūtės šeimoje. Jo krikštas įvyko tų pačių metų rugpjūčio 16 d., o krikštąteviais buvo pasirinkti Stanislovas Pauliukevičius ir Malvina Juozapota (Juzefa) Marcinkevič.

Iki 1884 m. Alfonsas Petrulis buvo mokomas namie, o vėliau, kai jam buvo vienuolika metų, mokslus tęsė Šiaulių gimnazijoje. 1889 m. rugsėjo 11 d. išduotame gimnazijos baigimo pažymėjime² rašoma, jog 1884 m. rugpjūčio mėnesį jis buvo priimtas į pirmąją klasę ir mokėsi iki 1889 m. rugsėjo 9 d., kuomet buvo perkeltas į šeštąją klasę. Mokydamasis Šiaulių gimnazijoje jis pasižymėjo puikiu elgesiu (*во время нахождения в гимназии был отличного поведения*) ir ją baigė patenkinamai, t. y. pagal tuometinę penkiabalę vertinimo sistemą – trejetais. Paskutiniaus mokslo metais (1888–1889) jaunajam Alfonsui Petruliui teko mokytis rusų, lotynų, graikų ir vokiečių kalbų, literatūros, istorijos, algebros ir geometrijos dalykų.

Baigęs gimnaziją, vietoj šeštos klasės, savo paties prašymu, buvo perkeltas tęsti mokslų į kunigų seminariją, tačiau tik 1891 m. Alfon-

Mažasis Alfonsas Petrulis Šiaulių gimnazijoje. Šaltinis – LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 10

Kunigas Alfonsas Petrulis. Šaltinis – Lietuvos nacionalinis muziejus

sas Petrulis pateikė prašymą priimti į Telšių (Žemaičių) vyskupijos dvasinę seminariją, esančią Kaune. Būsimasis klierikas rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiais susitvarkė dokumentus ir buvo priimtas studijuoti.

Kaip rašoma 1897 m. spalio 25 d. Žemaičių vyskupo Mečislovo Leonardo Paliulionio rašte³, jaunas seminaristas, kuriam tuomet buvo devyniolika metų, 1892 m. gruodžio 20 d. Kauno katedroje gavo pirmutinę tonzurą ir ketvirtuosius mažuosius šventimus (lot. *Prima tonsura et IV Minoribus Ordinibus*). Tačiau po kelerių metų, 1895 m., jis savo paties noru nusprendė nutraukti mokslus Telšių dvasinėje kunigų seminarijoje. Tuometinio rektoriaus prelado Gasparo Cirtauto rugpjūčio 31 d. pasirašytame pažymėjime⁴ rašoma, jog Alfonsas Petrulis išlaikė seminarijos baigiamąjį egzaminą rusų kalba ir visus ketverius mokslo metus rodė gerus gabumus, pasižymėjo puikiu elgesiu bei buvo geras mokinys.

Nepriėmus kunigystės šventimų ir būdamas dvidešimt dviejų metų, Alfonsas Petrulis išvyko į Galicijos sostinę Lvovą, tuometinėje Austrijos-Vengrijos imperijoje. Ten jis ėmė mokytis Veterinarijos institute ir laisvu nuo studijų metu bei per šventes dirbo Sokolnikuose (7 km nuo Lvovo), kur, remiantis kunigo Konstantino Filipo Romano Piešliako (lenk. *Konstanty-Filip-Roman Pieślak*) 1897 m. birželio 3 d. parašytu liudijimu⁵, Alfonsas Petrulis „elgėsi pavyzdžingai, tauriai, moraliai, su uolumu vykdė mūsų, katalikų, Šv. Tikejimo praktikas, dažnai priimdavo Švč. Sakramentus – per visą

savo buvimą Galicijoje nepasirinko jokios draudžiamos bei kenksmingos visuomenės ir žydų kompanijos, nedalyvavo politinėse ir demonstracinėse veiklose“⁶.

Nebaigęs mokslų Lvove, 1897 m. Alfonsas Petrulis sugrįžo į Lietuvą, kadangi nusprendė stoti į Vilniaus dvasinę kunigų seminariją baigti studijas ir gauti kunigystės šventimus. Taip jis gegužės 17 d. savo prašyme⁷ seminarijos rektoriui rašė: „[...] Aš išėjau iš Seminarijos, išvykau į užsienį, kur Lvovo mieste įstojau į Austrijos Imperatoriškąjį-Karališkąjį Veterinarijos Institutą. [...] Aš nesijaučiau dvasiškai ramus ir kažkoks vidinis balsas mane vertė sugrįžti į Seminariją. Laikydamas šį vidinį balsą kaip pašaukimo ženklą, aš trokštu sugrįžti į Seminariją [...]“⁸. Šis jo noras buvo įvykdytas, tačiau prieš tai Alfonsui Petruliui teko gauti rekomendacijas ir charakteristiką, ką jis ir padarė.

Be Žemaičių vyskupijos seminarijos rektoriaus rekomendacijos, kurios Alfonsas Petrulis prašė 1897 m. gegužės 28 d. siųstame laiške⁹, birželio 4 d. buvo gautas liudijimas¹⁰ iš Panevėžio apskrities pirmininko, jog jis 1894 m. buvo prisistatęs dėl privalomojo karinio šaukimo, taip pat birželio 25 d. Kauno apygardos teismo liudijime¹¹ rašoma, jog nėra matyti, kad Alfonsas Petrulis būtų buvęs įtariamuoju arba teisiamas dėl kokio nors nusikaltimo ar pažeidimo (*не видно, чтобы он, Петрулисъ, состоялъ подъ слѣдствіемъ или судомъ*). Taip pat ir rugpjūčio 25 d. dviem raštais – iš Kauno vicegubernatoriaus¹² ir Vidaus reikalų ministerijos¹³ – patvirtinta, jog stojantysis į Vilniaus kunigų seminariją nebuvo patrauktas jokion baudžiamojon atsakomybėn.

Jau kitamet, po sėkmingo sugrįžimo į Vilniaus dvasinę kunigų seminariją, 1898 m. Alfonsas Petrulis buvo išsiųstas studijuoti į to meto prestižinę aukštąją mokyklą – Petrapilio (Peterburgo) dvasinę akademiją, kuri ruošė gabius jaunuolius kunigystei ir darbui visuomenėje. Visgi neilgai pabuvęs anuometinėje Rusijos imperijos sostinėje, jis sugrįžo į Vilnių greičiausiai dėl pašlijusios sveikatos, nes Vilniaus vyskupo Stepono Zvierovičiaus 1899 m. vasario 9 d. laiške¹⁴ Vilniaus kunigų seminarijos vadovybei rašoma, jog Alfonsui Petruliui buvo parūpinti bilietai į Kateliškius ir Plungę sveikatai taisyti, o kitą dieną pasirodė to paties vyskupo raštas¹⁵ apie Alfonso Petrulio atleidimą iš seminarijos jo paties prašymu dėl ligos.

Tačiau tai nesutrukdė uoliam jaunuoliui siekti savo gyvenimo tikslo ir pašaukimo, nes neilgai trukus po išvykimo gydytis, 1899 m. kovo 18 d., Žemaičių vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis savo laiške¹⁶ teigė, kad iš savo pusės nemato jokių kliūčių Alfonso Petrulio kunigystei, o balandžio 10 d. Vilniaus vyskupo Stepono Zvierovičiaus pranešime¹⁷ Vilniaus kunigų seminarijai rašoma, kad yra duotas leidimas Vilniaus Šv. apaštalo Petro ir

Povilo bažnyčioje aukoti iškilmingas pirmąsias šv. Mišias naujai įšventintam kunigui Alfonsui Petruliui, kuriam tuo metu tebuvo dvidešimt penkeri metai.

Ne vienerius metus siekęs, keliskart abejojęs savo pašaukimu ir klajojęs savo pasirinkimų keliais, galiausiai Alfonsas Petrulis įgyvendino savo troškimą ir tapo kunigu – puikiu kunigu bei rūpestingu ir atsidavusiu visuomenės veikėju. Nors ir paviršutiniškai žvelgiant, jo mokslų rezultatai gimnazijoje nebuvo puikūs, tačiau kaip asmuo pasižymėjo puikiu ir pavyzdingu elgesiu. Ir vėliau, seminarijoje Kaune, jis išliko toks pats ramus, stropus ir pavyzdingas. Tokį savo nepriekaištingą elgesį ir dvasingumą išlaikė net ir tada, kai nutraukęs mokslus seminarijoje gyveno ir studijavo Lvove. Nerūpėjo jam prastos kompanijos ar įvairios veiklos, kurios tik galėjo sukelti sumaištį jo ar kitų gyvenimuose, turbūt todėl jis ir nepaaukė ir anuometinės pasaulietinės valdžios nemalonę, nebuvo teisiamas ar persekiojamas dėl įstatymų laužymo, kurie tuo metu iš tiesų buvo griežti. Be to, Alfonsas Petrulis savo apsisprendimu grįžti į Vilniaus kunigų seminariją kitiems puikiai parodė, kaip reikia ištis klausyti savo vidinio balso ir atsileipti į tai, kam esi šaukiamas, o tai dar kartą parodo, koks jis buvo atkaklus ir uolus, siekė savo laimės, kuri vėliau pasitarnavo kitų gerovei. Todėl galima drąsiai sakyti, jog jis yra puikus pavyzdys kiekvienam jaunam žmogui, kuris abejoja ar kuriuo yra abejojama dėl įvairių gyvenimo pasirinkimų. Jaunasis Alfonsas Petrulis tapo žmogumi, kurio vardą dabar su pagarba mini daugelis lietuvių.

¹ Vabalninko Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų Romos katalikų bažnyčios gimimo metrikų knyga, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA), f. 1337, ap. 1, l. 241.

² Šiaulių gimnazijos pažymėjimas (Свидѣтельство), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (LMAVB RS), f. 342, b. 8383, l. 18.

³ Vyskupo Mečislovo Leonardo Paliulionio raštas Nr. 1868, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 16.

⁴ Žemaičių vyskupijos dvasinės seminarijos rektoriaus prelado Gasparo Cirtauto raštas (Свидѣтельство) Nr. 287, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 19.

⁵ Kun. Konstantino Filipo Romano Piešliako iš Lvovo liudijimas (Свидѣтельство), LMAVB RS, f. 342, b. 8417, l. 1.

⁶ „[...] Prowadził się przykładnie, cnotliwie, moralnie, z gorliwością spełniał praktykę Św. Wiary naszej Katolickiej, często przystępując do ŚŚ. Sakramentów – oraz przez cały swój pobyt w Galicyi nie nabud do żadnych zakazanych i szkodliwych dla społeczeństwa i dla Rządu towarzystw, i nie uczestniczył do zgromadzeń politycznych i demonstracyjnych [...]“.

⁷ Alfonsa Petrulio prašymas prisiimti į Vilniaus vyskupijos dvasinę seminariją, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 1.

⁸ „Я выступил изъ Семинаріи, ухвалѣя за границу, здѣ в г. Львовѣ поступилъ въ Австрійскій Императорско-Королевскій Ветеринарный Институтъ. [...] Я не чувствовалъ себя душено спокойнымъ и какой-то внутренній голосъ принуждалъ меня вернуться обратно въ Семинарію. Считая этотъ внутренній голосъ за знакъ призванія, я желаю обратно поступить въ Семинарію [...]“.

⁹ Alfonsa Petrulio laiškas Žemaičių vyskupijos seminarijos rektoriui, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 24.

¹⁰ Panevėžio apskrities pirmininko liudijimas (Свидѣтельство) Nr. 260, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 21.

¹¹ Kauno apygardos teismo pirmininko liudijimas (Свидѣтельство) Nr. 13079, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 22.

¹² Kauno vicegubernatoriaus liudijimas (Свидѣтельство) Nr. 11543, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 23.

¹³ Vidaus reikalų ministerijos liudijimas (Свидѣтельство) Nr. 11544 iš Kauno gubernatoriaus kanceliarijos, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 3.

¹⁴ Vyskupo Stepono Zvierovičiaus laiškas Nr. 349, LMAVB RS, f. 342, b. 13631, l. 1.

¹⁵ Vyskupo Stepono Zvierovičiaus laiškas Nr. 359, LMAVB RS, f. 342, b. 13631, l. 2.

¹⁶ Vyskupo Mečislovo Leonardo Paliulionio raštas Nr. 621, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 15.

¹⁷ Vyskupo Stepono Zvierovičiaus raštas Nr. 140, LMAVB RS, f. 342, b. 13577, l. 1.

Muziejus laikraštyje Nr. 5 (422)

2015 metų lietuviškos euro monetos

Lietuva 2015 metais tapo Europos Sąjungos euro zonos šalimi. Lietuvoje veikia vienintelė Baltijos šalyse monetų kalykla, įsteigta 1990 metų pabaigoje.

Kiekviena ES euro zonos šalis turi teisę per metus išleisti dvi 2 eurų nominalo apyvartines – progines monetas, kurios laisvai cirkuliuoja apyvartoje. Paprastai euro zonos valstybės prisijungia prie vieno iš bendrų projektų, o kitą monetą skiria reikšmingam savo šalies įvykiui ar jubiliejui. Taip pasielgė ir Lietuva – viena 2 eurų apyvartinę proginę monetą, skirta ES vėliavos 30-mečiui (autorius – graikas George Stamatopoulos), kita – lietuvių kalbai. 2 eurų moneta, skirta lietuvių kalbai, be abejo, nacionalinis projektas, populiariausias mūsų vertybės ir Lietuvoje, ir euro apyvartos erdvėje. Monetos centre vienas gražiausių mūsų kalbos žodžių – ACIŪ,

po juo užrašas LIETUVA, data 2015, LMK logotipas. Žiede išdėstyta 12 ES sąjungos žvaigždučių. Dailininkai Liudas Parulskis ir Giedrius Paulauskis. Šių abiejų monetų, kaip ir visų apyvartinių dviejų eurų – skersmuo 25,75 mm, nukaldintos iš dviejų metalų: centras iš nikelio su žalvariu ir nikelio bei baltos spalvos nikelio žalvario žiedo.

Pirmoji auksinė euro sistemos Lietuvos kolekcinė moneta – 50 eurų nominalo, skirta monetų kalybai LDK. Jos averse – Vytis, reverse pavaizduoti MK valdytojų ir meistrų ženklai. Užrašas: LIETUVA 2015, 50 € ir LMK logotipas. Monetos skersmuo 22,30 mm, masė 7,78 g. Tiražas 5000 vnt. Dailininkai Liudas Parulskis ir Giedrius Paulauskis.

Kolekcinė sidabrinė 5 eurų moneta, skirta literatūrai, iš serijos „Lietuvos kultūra“. Jos averse – stilizuotas

5 ir 20 eurų nominalo sidabrinės monetos bei 50 eurų nominalo auksinė moneta, nukaldintos Lietuvos monetų kalykloje. Vilnius, 2015 m. A. Valučio nuotr.

Vytis, užrašai: LIETUVA, 2015, 5 € ir LMK logotipas. Reverse – stilizuota knyga. Skersmuo 28,70 mm, masė 12,44 g. Tiražas 4000 vnt. Dailininkas Rytis Jonas Belevičius.

Lietuvos monetų kalykla 2015 metais nukaldino 4 sidabrinės kolekcinės 20 eurų nominalo monetas, jų

tiražas po 3000 vnt., skersmuo 38,61 mm, masė 28,28 g. Tai – moneta, skirta Mikalojaus Radvilos Juodojo 500-osioms gimimo metinėms (dail. Rytis Jonas Belevičius); moneta, skirta Mykolo Kleopo Oginskio 250-osioms gimimo metinėms (dail. Rūta Ona Čigriūtė) ir Rytis Jonas Be-

levičius); moneta, skirta Struvės lankui (dail. Tadas Žebrauskas).

Nukaldinta moneta, skirta Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 25-mečiui, iš serijos „Lietuvos Nepriklausomybės kelias“. Jos averse – Vytis, užrašas: LIETUVA, 20 €, 2015, LMK logotipas. Reverse – laivelis sparno formos bure, dengta emaliu Lietuvos trispalvė ir tautinės giesmės, natos. Užrašas: Nepriklausomybės atkūrimas 25. Tiražas 4 000 vnt.

LMK nukaldino ir identiško piešinio 5 eurų monetą iš vario, aliuminio, cinko ir alavo lydinio, 28 mm skersmens, tik didesniu – 25 000. vnt. tiražu. Abiejų nominalų monetų dailininkai Rūta Ničajienė ir Rytis Jonas Belevičius.

Muziejininkas Saulius Zalys

Nr. 2 (11)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2016 m. vasaris

Lietuvos šaulių sąjunga

Pratybos „Žiema 2016“

Justina ZIBOLYTĖ, Karaliaus Mindaugo 10-osios rinktinės šaulė

Sausio 29 d. į Vilniaus r. Marijampolio Meilės Lukšienės gimnaziją trims dienoms atvyko Lietuvos šaulių sąjungos Vilniaus apskrities Karaliaus Mindaugo šaulių 10-osios rinktinės Šalčininkų 11-oji kuopa. Prie šių pratybų prisijungė Paberžės būrio jaunieji šauliai, vadovaujami Vytauto Garšvos, Jašiūnų „Aušros“ vidurinės mokyklos jaunieji šauliai, vadovaujami muzikos mokytojo Vytauto Latono, pratybose dalyvavo ir „Geležinio vilko“ jaunieji šauliai, atvykę su suaugusiais šauliais, gausiai prisijungė ir Marijampolio Meilės Lukšienės gimnazijos mokiniai, vadovaujami Sauliaus Barevičiaus, Baltosios Vokės „Šilo“ gimnazijos jaunieji šauliai, vadovaujami Eduard Veder. Pirmą kartą į Šalčininkų kuopos rengiamas pratybas iš Vilniaus atvyko suaugusių šaulių būrys. Pratybose taip pat sulaukta vadovų: Eimanto Žilvio, Broniaus Bagdanavičiaus,

Tomo Bagdanavičiaus, Vidmanto Petro Kuprevičiaus, Rimo Kuklio, Anželikos Veder, Arvydo Norkūno, Mariaus Arnastausko, Igorio Bartanovičiaus, instruktorių iš Krašto apsaugos savanorių, instruktorių iš Štabo aptarnavimo kuopos (ŠAK): žvalgų būrio vadovas vyr. lt. Šarūnas Daujotis, eil. Vytautas Tamulynas, vyr. eil. Jevgenij Morozov, srž. Martynas Undraitis ir Pėstininkų 802-osios kuopos eil. Tomas Seliatyckis.

Lietuvos šaulių sąjungos Vilniaus apskrities Karaliaus Mindaugo šaulių 10-osios rinktinės, Šalčininkų 11-osios kuopos vadovas viršila Eimantas Tamulynas organizuoja šaulių pratybas Marijampolio Meilės Lukšienės gimnazijoje jau ne pirmą kartą. Šiose pratybose iš viso dalyvauja daugiau nei 160 šaulių. Pratybų organizatorius džiaugėsi ne tik dalyvių gausa, bet ir daug žadančiomis pratybomis.

Tik atvykę dalyviai užsiregistravo ir kibo į darbus. Visi jaunieji šauliai buvo padalyti į keturis būrius, pažengę šauliai padalyti į keturis skyrius. Pagirtina, kad šiose pratybose dalyvavo dar daugiau šaulių, buvo daug jaunuolių, kuriems tokio tipo pratybos pirmosios. Vėliau dalyviams buvo vedama paskaita apie Lietuvos šaulių sąjungos istoriją ir dabartį, po jos sekė labai įdomi paskaita apie mediciną. Prisiminta ir dar vieno svarbaus elemento – karinės ekipuotės – variantai ir jų komplektavimo tvarka. Ne tik mokymai padėjo išlieti į kareivinių režimą, tuoj po paskaitų buvo sudarytas budėjimo grafikas ir paskelbta komanda „Kuopa, miegas!“. Tokia buvo pirmoji pratybų diena.

Kitą rytą, pasigirdus komandai „Kuopa, kelt!“, prasidėjo pasiruošimas dar vienai naujų nuotykių ir išpūdžių dienai. Antroji diena, prasidėjusi nuo skanių pusryčių, žadėjo dar daugiau žinių ir praktikos. Šauliai buvo labai geros nuotaikos ir džiaugėsi vieniems jau pažįstama, o kitiems dar visiškai nauja patirtimi. Antrosios dienos mokymai buvo orientuoti į teorinių žinių praktinį pritaikymą. Aplink mokyklos teritoriją buvo mokomasi naudotis Nebylaus valdymo signalais ir paversti juos pačia efektyviausia komunikacijos priemone vykdant įvairias užduotis. Dalyviai susipažino ir įtvirtino žinias apie taktiką „Šaulys žiemos sąlygomis“, o patys jauniausi ir pirmą kartą dalyvaujantys būsimi jaunieji šauliai sužinojo, kaip šauliai maskuojasi žiemą, kiekvienas

Suaugusių šaulių būrys su savo instruktoriumi jau pasiruošę eiti į mišką. Nuotraukoje ir Vilniaus apskrities Karaliaus Mindaugo šaulių 10-osios rinktinės vadovas mjr. Mindaugas Milius, Šalčininkų 11-osios kuopos vadovas virš. Eimantas Tamulynas. Paberžės jaunųjų šaulių vadovas vyr. lt. Vytautas Garšva

Ar nebuvo baisu atvykti į tokias pratybas ir dalyvauti jose su labiau patyrusiais šauliais?

Nebuvo baisu, nes kartu atvyko daug draugų, mes esame šalia savo namų.

Ar patiko stovyklos veikla? Ar sužinojai kažką naujo ir vertingo?

Man šios pratybos buvo pirmos ir paliko neišdildomą išpūdį. Iš arčiau susipažinau su Lietuvos šaulių sąjungos veikla bei radau daug naujų draugų.

Kaip ir kiekvienų pratybų pabaigoje buvo surengta „muilo šventė“, per kurią pratybų dalyviai sutvarkė visas patalpas. Pabaigoje, prieš pat atsisveikinimą, visi šauliai buvo sukviešti į sporto salę, kurioje buvo apdovanoti už estafetes ir kitus nuopelnus. Prisiminta, kad vienas iš dalyvaujančių vadovų – Eduard Veder – švenčia savo gimtadienį, jis buvo pasveikintas, jam palinkėta ir toliau aktyviai veikti.

Norintys tapti Lietuvos šaulių sąjungos nariais visą reikiamą informaciją gali rasti interneto svetainėje: <http://www.sauliusajunga.lt/>.

Justinos Zibolytės nuotr.

Pratybų uždarymo ceremonija. Šalčininkų 11-osios kuopos vadovas vrš. Eimantas Tamulynas sveikina jauniausių mokymų dalyvį

Rytų Lietuvos mokyklos

„Šalčios aleliumai“ – dainuojau Lietuvai...

Jelena JASEVIČIENĖ, Butrimonių pagrindinės mokyklos vyresnioji lietuvių kalbos mokytoja,

Dalia VRUBLEVSKIENĖ, Butrimonių pagrindinės mokyklos vyresnioji anglų kalbos mokytoja

Butrimonių pagrindinės mokyklos vaikų šokis „Pelėdžiukai“

Su daina visi esame suaugę. Su daina susiduriame dar kūdikystėje, su ja draugaujame kiekvieną dieną. Juk ir mūsų senoliai su daina dirbdavo sunkiausius darbus.

Sausio 30 d. Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijoje vyko 19-oji kasmetinė „Šalčios aleliumų“ šventė. Tai tradicinė šventė, į kurią kviečiami visų Šalčininkų rajono lietuviškų mokyklų, darželių meno kolektyvai, atlikėjai, kad paliudytų meilę ir pagarbą Tėvynei, lietuviškam žodžiui. Pirmoji „Šalčios aleliumų“ šventė įvyko 1997 m., ją surengė Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija kartu su „Vilnijos“ draugija. Į šventę atvyko daug garbingų svečių ir rėmėjų.

Tradiciškai paskutinį sausio šeštadienį rengiamos šventės tema šiemet – „Dainuojau Lietuvai...“. Dalyvių programos buvo įvairios ir kruopščiai parengtos. Kolektyvų pasirodymai pavergė savo nuoširdžiu patriotizmu. Stebino ir džiugino puikus lite-

ratūrinis skonis, tautinių kostiumų, sceninių drabužių vertės suvokimas.

Butrimonių pagrindinės mokyklos 1–6 klasių mokinių programa prasidėjo gražiausių Lietuvos kraštovaizdžių pristatymu, skambant Viliaus Baltrėno eilėms „Tai mano Lietuva“. Su šypsena ir entuziazmu į sceną pabiro mokiniai nuotaikingam šokiui „Pelėdžiukai“. Butrimonių pagrindinės mokyklos mokiniai savo pasirodymą baigė atgimimo dvasia ir meile tėvynei dvelkiančia daina „Pabudome ir kelkimes“ (dainos žodžiai K. Genio, muzika R. Paulausko). Daug jėgų ir energijos ruošiant mokinius šventei įdėjo vyresniosios lietuvių ir anglų kalbų mokytojos Jelena Jasevičienė ir Dalia Vrublevskienė.

Šventė baigėsi visų dalyvavusių mokyklų apdovanojimais, himnu tapusia daina „Žemėj Lietuvos“ ir išpūdingu tradiciniu „Šalčios aleliumų“ tortu. Kitų metų „Šalčios aleliumų“ tema – „Lietuva tai aš“.

Dalios Vrublevskienės nuotr.

Tėviškės aušra

Nr. 2 (11) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2016 m. vasaris

Rytų Lietuvos mokyklos

Lavoriškių gimnazijos padėka Vytauto Landsbergio fondui

Vilija KOČIŪNAITĖ, Lavoriškių gimnazijos vyresnioji lietuvių kalbos mokytoja

2016-uosius Lavoriškių gimnazijos bendruomenė sutiko pakilia nuotaika. Dar prieš didžiąsias metų šventes sulaukėme džiugių žinių iš Vytauto Landsbergio fondo. Gimnazijoje apsilankiusi gerbiama Vytauto Landsbergio fondo valdybos pirmininkė Gražina Landsbergienė apžiūrėjo technologijų, chemijos bei fizikos kabinetus ir buvo nutarta skirti lėšų papildyti šių kabinetų mokomųjų priemonių bazę.

Fondas gimnazijai skyrė net 6 000 eurų. Iš jų kiekvieno dalyko kabinetui buvo skirta po 2 000 eurų. Už šias lėšas technologijų kabinetui nupirktas dešimt prietaisų juostoms austi, trys šilko marginimo rėmai, kanceliariinių reikmenų rinkiniai, įvairių medžio ir metalo apdirbimo prietaisų: oblius, medžio skaptavimo peilių, pjūklų, gražtų, medžio frezų, kaltų, medienos dildžių ir siaurapjūklių komplektų, elektrinis pjūklas, įrankių komplektai mokiniams, medžio pjovimo staklės, smūginis gręžtuvas, kampinis šlifuočlis, orpūtė ir kitų reikmenų. Chemijos kabinetui buvo nupirkta šios mokomosios priemonės: įvairių rūšių matavimo kolbos, universalus laikiklis, magnetinė maišyklė, šaldytuvas, stovai bei laikikliai mėgintuvėliams, termometrai, laboratorinis stovas, įvairių medžiagų laboratoriniams darbams atlikti ir kitų reikmenų. Fizikos kabinetui buvo įsigytas demonstracinis dinamometras, magnetinio lauko demonstravimo rinkinys, penki voltmetrai ir ampermetrai, keturi dinamometrai, Niutono rutuliai, optikos bei laidų rinkiniai. Visos šios priemonės padės dalykų mokytojams efektyviau organizuoti pamokas, teiks kokybiškesnį ir visapusišką mokymą bei mokymąsi, didins mokinių motyvaciją.

Taigi visa Lavoriškių gimnazijos ben-

6 kl. mokiniai audžia juostas naujomis audimo staklėmis

Įsigytos priemonės technologijų kabinetui

druomenė nuoširdžiai dėkoja Vytauto Landsbergio fondui bei Gražutės Sirutienės fondui, veikiančiam Jungtinėse Amerikos Valstijose, p. Albinui Markevičiui už skirtą

paramą bei rūpinimąsi mūsų gimnazija. Jūsų kilnūs darbai yra pavyzdys jaunajai kartai. Linkime Jums sveikatos, stiprybės ir kad gyvenime būtų kuo daugiau šviesos, spin-

9 kl. mokinys Edgaras Lukaš Kulvinskas atlieka chemijos laboratorinį darbą

Ruošiasi meistrauti 6 kl. mokiniai (iš kairės): Maksim Vareika, Marcin Rynkevič, Silvestras Eglinskas, Naglis Valentinas Babilas, Paulius Čiūras

dinčių dienų, kad už Jūsų gerumą dosniai atsilygintų likimas.

Tomo Jakubickio nuotr.

Karaliaučiaus krašto mokyklos

Šv. Kalėdos Karaliaučiaus krašto mokyklose

Emilija Algudė BUKONTIENĖ, Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos mokytoja

Kasmet baigiantis kalendoriniams metams prieš Kalėdas Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas, Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos Čikagoje atstovas Lietuvoje Jonas Glinskis ir Karaliaučiaus krašto lietuvių bendruomenės pirmininkas Sigita Šamborskis sukviečia į Panemunę Karaliaučiaus krašte dirbančius lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytojus, lietuviškų ansamblių vadovus. Susirinkus aptariami prabėgę metai, kalbama apie ateities planus.

Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos Čikagoje dėka Jonas Glinskis Karaliaučiaus krašte lietuvių kalbos ir etnokultūros besimokantiems moksleiviams parūpino kalėdinių dovanėlių: saldainių, enciklopediją ir diską apie Lietuvą. Mažosios Lietuvos fondas apmokėjo mokytojų keliones išlaidas. Visuomet pradžioje Karaliaučiaus krašto lietuvių bendruomenės pirmininkas Sigita Šamborskis, pirmasis pradėjęs tradiciją sveikinti krašto lietuvių pačių gražiausių žiemos švenčių progą. Jis atvežė iš UAB „Naujasis Nevežis“ sausų pusryčių ir traškučių, iš „Maisto banko“ – kavos, UAB „Inčas“ prašyminiu, spalvoto popieriaus kopijavimui, popieriaus kubelių užrašams, kalendorių. Mokytojai gavo po UAB „Inčas“ firminį puodelį, knygų apie lietuvių tautos, jos rašto kilmę, maišelių kalėdinėms dovanėlėms supakuoti.

Stalupėnų (Nesterovo) ir Eitkūnų (Pobedino) vidurinių mokyklų mokytoja Tatjana Rodenko pasakojo, kad šiose mokyklose lietuvių kalbos ir etnokultūros besimokančių vaikų būreliai susirenka gruodžio 24 d. Tadien kalbama apie Kalėdų šventės esmę, apie bendrumus ir skirtumus abiejų tautų religijose. Mokiniai supažindinami su lietuviškų Kalėdų papročiais ir tradicijomis, jiems pasakojama apie Kūčių vakariene, Kūčių valgius, šios nakties burtus, kaip Kūčias ir Kalėdas švęsavo mūsų protėviai senovėje. Ir šįsyk mokiniai papuošė klasę, karpė

karpinius, išsakė savo linkėjimus draugams, ruošė sveikinimus draugams iš Druskininkų „Atgimimo“ vidurinės mokyklos, deklamavo eilėraščius, padainavo lietuvių liaudies dainų, vaišinosi lietuviškais vaisiais, o Kūčių naktį bendravo, keitėsi dovanomis, prisiminė žmonių pasakojimus apie tai, kad Kalėdų naktį atsivėria dangus ir jo jėgos įgyvendina gražiausius sumanymus.

Lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvą lanko gausus būrys Ragainės (Nemano) 2-osios vidurinės mokyklos moksleivių, kuriuos moko Vida Martišauskienė, Birutė Šerelienė ir Jolanta Valskienė. Per Kalėdas šie mokiniai šoko lietuvių liaudies ratelius, dainavo dainas, deklamavo eiles. Pasirodė visi keturi kolektyvai, dalyvavę lietuviškos dainos festivalyje „Skam-

bėk skambėk, lietuviška dainele“ Lazdynėliuose (Krasnoznamenke).

Kaliningrado (Karaliaučiaus) miesto L. Rėzos liuanistinės sekmadieninės mokyklos mokytojos Laima Meščerikova ir Stela Škūrina pasakojo, kad gruodžio 22 d. mokiniai, mokytojos bei tėveliai susirinko Lietuvos Respublikos generalinio konsulato salėje, kurioje vyksta lietuvių kalbos pamokos, atšvęsti Kūčių vakarą, pabendrauti, prisiminti senolių papročius ir lietuvių liaudies tradicijas, pasiklausti ir išmokyti, kaip Lietuvoje dengiamas Kūčių stalas. Vaikai padengė stalą, o vėliau visus nudžiugino spektakliuku „Sakmė apie Kalėdų eglutę“, deklamavo eilėraščius, dainavo daineles, šoko, žaidė, vyko konkursai, viktorinos.

Kasmet Vilniaus lietuvių namai organizuoja

Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos mokinių darbelių, paruoštų konkursui „Kalėdų senelio pirštinė“, parodėlė. Emilijos Algudės Bukontienės nuotr.

įvairių konkursų, kuriuose stengiasi dalyvauti ir Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvo mokiniai. Šįkart jie ruošė darbelius konkursui „Kalėdų senelio pirštinė“: piešė, karpė, lipdė, kartu su vašeliu įvairaus dydžio pirštines. O gruodžio 8 d. mokykloje buvo organizuotas įvairių tautų festivalis. Trečios klasės moksleiviai atstovavo Lietuvai, jiems reikėjo padainuoti lietuvišką dainą, pašokti lietuvišką šokį, padeklamuoti lietuvių poeto eilėraštį, paruošti apie Lietuvą ekspoziciją, pristatyti lietuviškus patiekalus. Mamytės siuvo rūbus. Tauragės „Subuvimo“ klubo darbdėsių narės numezgė visiems moksleiviams geltonas, žalios ir raudonos spalvos apyrankes. Per adventą mokiniai kas savaitę pagal Mažosios Lietuvos paprotį uždegdavo po vieną žvakę: Pranašo, Betliejaus, Piemenėlių ir Angelų. Taip pat buvo ruošiamas stendas apie Kalėdas, daromi atvirukai, karpiniai, piešiama kalėdinė tematika. Kalėdoms klubo moterys numezgė kojinių ir pirštinių, nupirko lietuviškų kūčiukų ir saldainių, flomasterių. Lietuviškas Kalėdų stalas buvo turtingas ir įvairus, visus žavėjo kviečių varpomis papuostas duonos kepalas.

Už dovanėles ir pagalbą rengiant šventines vakarones, paramą veiklai mokytojai, mokiniai ir jų tėveliai nuoširdžiai dėkoja Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai, Amerikos lietuviams – Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos ir Mažosios Lietuvos fondo atstovams: pirmininkui Jurgiui Anysui, kunigams Valdui Aušrai, Miliauskui, Astai ir Viktorui Šimkams. Nuoširdi padėka ir Jonui Glinskiui, Sigitai Šamborskiui, Lietuvos Respublikos konsulato Sovetskėje laikinajam vadovui profesorui Broniui Makauskui, Tauragės „Subuvimo“ klubui, jos narėms Adai Bendikienei ir Teresei Menclerienei, visiems, prisidėjusiems, kad Karaliaučiaus krašto lietuviškai galėtų švęsti lietuviškas Kalėdas.

Kunigo Juozo Breivos gyvenimo kelias

Pradžia Nr. 1 (819)

Baigęs Vilniaus kunigų seminariją Juozas Breiva pradeda savo ganytojišką veiklą. Kur pirmiausia jis paskiriamas? Kokia tolesnė jo veikla?

Jaunas kunigas, kuriam tebuvo 22-eji, gavo paskyrimą į Rodūnią. Nuo Vilniaus iki Rodūnios apie 80 km. Rodūnia buvo pirmoji paskyrimo vieta jaunam kunigui – būsimam vyskupui Julijonui Steponavičiui. Kuniga Juoza Breivą, vykstantį į lenkinamą parapiją, lydėjo lietuvių tautos pirmojo ideologo Mikalojaus Daukšos žodžiai: „Nėra tokios menkos tautos, nėra tokio niekingo žemės užkampio, kur nebūtų vartojama sava kalba.“ Kunigui Juozui, dirbant sielovadinį darbą sulenkintuose ar lenkų okupuotuose kraštuose, nebuvo lemta savosios gimtosios kalbos gražinti, turtinti ar tobulinti – jis kovojo ir siekė čia savąją gimtąją kalbą atgaivinti ir išlaikyti. Atvykusį jauną kunigą pamilsta jaunimas. Kunigas Juozas Breiva organizuoja ir vadovauja gausiems lietuvių vaikų ir mišriems chorams. Bažnyčioje pamaldas laikė lietuviškai, jaunimą mokė lietuviškų giesmių. Jo vadovaujami chorai plačiai išgarsėjo visoje apylinkėje. Nenutraukia ryšių su lietuvių švietimo draugija „Rytas“ ir aktyviai dalyvauja jos veikloje. Įsteigia naujus lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ skyrius. Steigė knygynus ir skaityklas. Jaunas kunigas aktyviai rašė įvairius straipsnius (pasirašydamas slapyvardžiu) į „Viltį“, „Aušrą“. Už aktyvų dalyvavimą spaudoje „Aušra“ jam skyrė net penkis prizus. Jauno kunigo Juozo Breivos aktyvi veikla nepatiko dekanui lenkomanui, kilusiam nuo Merkinės, Viktorui Kochanskiui. Dekanas skundė, rašė raportus. Kunigas Juozas Breiva turėjo išvykti. Išvykęs kitur, ilgai palaikė ryšius su Rodūnios jaunimu, susirašinėjo ir bendravo dirbdamas Kirdeikiuose. Trumpam išvyksta į Molėtus, vėliau perkeliamas į Daugus. Čia dirbdamas su kunigu Vladu Mironu, jaunas kunigas Juozas Breiva iš savo vyresniojo kolegos mokėsi, sėmėsi patirties, bendravo su žymiais lietuviais, aktyviai reikšėsi gaivinant tautinę savimonę –

stiprinant ją, kuriant valstybinę nepriklausomybę. Kunigas Juozas Breiva dirbdamas Dauguose su vyresniu kolega kunigu Vladu Mironu subrendo kaip politinis veikėjas, Valstybės kūrėjas ir jos stiprintojas.

Nuo kada prasidėjo aktyvi kunigo Juozo Breivos lietuvybės veikla? Išvykdamas iš gimtųjų Natiškių jis giliai nuo ankstyvos vaikystės turėjo šeimoje iskiepytas Mikalojaus Daukšos ir vyskupo Motiejaus Valančiaus dvasines vertybes, patriotiškumą ir dorą. Atvykęs į Vilnių rado Jono Basanavičiaus lietuvių sužadintą, atgimusią dvasinę nepriklausomybę, rado Vilniaus seimo plačiai paplitusių nutarimų aidus dėl Vilniaus krašto lenkinimo, dėl lietuvių kalbos vartojimo bažnyčiose. Domėjosi J. Basanavičiaus ikurta Lietuvių mokslo draugijos veikla bei Tautos namų statybos Vilniuje organizaciniais reikalais. Vilniuje tuo metu lietuviai inteligentai kūrė lietuviškas patriotines draugijas: „Lietuvių tautą“, Vilniaus lietuvių draugiją (Laikinąjį komitetą), „Rytą“, mokytojų, švietėjų draugijas. Draugijos buvo lietuviškos patriotinės veiklos centrai. Mokydamasis Vilniaus kunigų seminarijoje, slapčia skaitė ir dalijosi su kitais lietuviais klierikais „Viltimi“ („Vilniaus žinios“), „Šviesa“, „Ūkininku“. Susipažino su mokytojais Siniumi, Krutuliais, Suduikais, Vileišiais, lietuviais kunigais Juozu Kukta, Petru Kraujaliu, Kristupu Čibiru, Mečislovu Reiniu. Bendradarbiavo su lietuviškais leidiniais, rašė straipsnius į „Viltį“, „Aušrą“, „Vienybę“. Dirbdamas Dauguose įsijungė į Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpți veiklą. Artimai susipažino su J. Basanavičiumi, Emilija, Jonu, Antanu Vileišiais bei kitais Lietuvos veikėjais. Aktyvią lietuvybės veiklą kunigas Juozas Breiva tęsė iki ankstyvos ir netikėtos mirties.

Kokiose lietuviškose organizacijose dalyvavo, buvo jų nariu iki pasitraukiant į Nepriklausomą Lietuvą?

Buvo aktyvus Šv. Kazimiero, „Ryto“, blaivininkų draugijų narys. Dirbdamas Linkmenyse organizavo šaulius, kurie padėjo silpnai Lietuvos kariuomenei išstumti lenkus.

Vilniaus forumas – inteligentija bunda

Vydas ASTAS, Vilnius

Sausio 9 d. Vilniuje į forumą rinkosi sostinės inteligentai, iškilūs meno, mokslo, kultūros kūrėjai, visuomenės veikėjai, tie, kuriems rūpi lietuvių tautos ir valstybės būklė ir likimas.

Lietuvių inteligentija suvaidino ypatingą vaidmenį Tautos ir valstybės istorijoje. Būrelio šviesuolių pastangomis XIX a. merdėjusi ir sparčiai nykusi lietuvių tauta prisikėlė naujam gyvenimui ir sugebėjo sukurti nepriklausomą valstybę. Prasidėjus tarybinei okupacijai inteligentija idėjiškai ir praktiškai vadovavo pasipriešinimo atėjūnams kovai. Ji buvo ir Nepriklausomybė vėl atkūrusio Sąjūdžio dvasinė ir intelektualinė varomoji jėga. Forumas pažymėjo, kad šiuo metu inteligentija pasitraukė arba buvo išstumta iš viešojo gyvenimo. Šalies valdantiešioms inteligentijai nusišalinimas nuo viešųjų reikalų politiškai labai naudingas ir parankus. Tai jiems leidžia netrukdomai įgyvendinti sau priimtą „globalios Lietuvos“ viziją, nuolankiai tarnauti globalioms struktūroms. Pavieniai nerimąstingi inteligentijos balsai nepasiekia didžiųjų žiniasklaidos priemonių.

Šiuo sunkiu ir pavojingu metu be inteligentijos nėra kito visuomenės sluoksnio, galinčio priiimti atsakomybę už Lietuvos valstybės ir Tautos išsaugojimą, pateikti Tautai drąsinančią, telkiančią, viltingą valstybės strateginės plėtros viziją. Esama vilties, kad inteligentija pamažu bunda.

Kaip forumas suvokia dabartinę lietuvių tautos ir valstybės būklę?

Praejus ketvirčiui amžiaus po Nepriklausomybės atkūrimo, Lietuva vėl susiduria su egzistenciniais iššūkiais, keliančiais pavojų tautos ir valstybės būčiai bei išlikimui.

Pirma, pablogėjo Lietuvos geopolitinė padėtis.

Antra, lietuviai tapo viena iš sparčiausiai nykstančių Europos tautų. Lietuva išgyvena demografinę katastrofą, galinčią jau palyginti netolimoje ateityje baigtis tautos ir jos sukurtos valstybės išnykimu. Milžiniškas emigracijos bangas ir sparčiausią istorijoje fizinį Lietuvos nykimą lemia ne tik ekonominis atsilikimas,

bet ir turtinė nelygybė bei vieni didžiausių ES socialinės atskirties mastai. Bendrojo tautos ir visuomenės gėrio siekimu grindžiama ekonominė ir socialinė politika leistų atkurti savo vertę ir orumą vėl atgavusio Lietuvos piliečio ryšį su valstybe. Tokia politika padėtų ugdyti visų piliečių pagarbą ir lojalumą savo valstybei ir skatintų jų patriotinį ryžtą prirėikus nedvejojant ginti savo šalį. Todėl tokia politika turėtų tapti vienu tvirčiausių Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės atraminių stulpų.

Trečia, tiesą apie šalies padėtį užgožia propagandinis melas. Dokumentas *Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“*, pompastiškai vadinamas „Lietuvos ateities vizija“, iš tiesų yra lietuvių tautos ir valstybės visiško su(si)naikinimo gairės. Priėmusi ir praktiškai įgyvendinanti šią strategiją, Lietuva tapo pirmąją ir vienintelę ES ar net pasaulio šalimi, oficialiai išsižadėjusia tikslo užtikrinti savo tautos ir valstybės išlikimą. Įgyvendinus strategijos nuostatas, iš Lietuvos liktų tik pavadinimas. Joje numatyta kurti „globali“ ir pasauliui tariamai „atvira“ Lietuva neturi jokių galimybių išlikti ir yra pasmerkta išnykti. Vizija „Lietuva 2030“ vertintina kaip valdančiųjų sluoksnių sąmoningai pasirinkta ir kraštui primesta „savanoriškos“ savižudybės filosofija. Masiškai ir sparčiai emigruojant, neatpažįstamai pasikeistų šalies demografinis vaizdas ir kultūrinis tapatumas, o po įvairius kraštus pasklidusių lietuvių išeivių lemtis aiški – absoliuti jų dauguma neišvengiamai per trumpą laiką nutautės.

Ketvirta, dvasiškai ir fiziškai nykstanti Lietuva nėra pasiruošusi ir neištengia tinkamai reaguoti į jai iškilusius egzistencinius iššūkius. Valdžios abejingumas, visuomenės sąstingis daro tautą tik bėgę ir pasyvia didėjančių grėsmių, merdėjimo ir nykimo stebėtoja. ES įėjimo prieštastys nėra tik vidinės. ES viršūnių spartinama ir gilinama integracija vis akivaizdžiau virsta savavališku ir prievartiniu „europėizavimu“. Beatodairiškai griunamas „iš viršaus“ vienijamo žemyno religinis ir

Aktyviai veikė jaunimo „Jaunosios Lietuvos“ ir „Pavasario“ sambūriuose. Jaunas kunigas padėjo jaunimui rengti įvairias patriotines akcijas: vakarėlių rengimą, aukų rinkimą. Jaunimas platino iš Lietuvos (per „skautus klajūnus“) atgabentus patriotinius leidinius „Tautiškas kelias“, „Tautos balsas“, „Skautų aidas“, „Jaunoji Lietuva“, kuriuose buvo aukštinamas pilietiškumas, tautinė savimonė, jaunimas kviečiamas domėtis tautos didvyriais, tėviškės istorija bei jos grožiu, savais papročiais. Su jaunimu organizavo tautines ir valstybines šventes. Jaunimas puošėsi ir platino Valstybės simbolius. Išvykęs į Kirdeikius (1925 m. pabaigoje) organizavo, ikūrė Šaulių sąjungą, Tautininkų sąjungą, Vilniui vaduoti sąjungą ir buvo jų aktyvus narys.

Taigi pradėjęs Kirdeikių bažnyčios statybą, tapęs Kirdeikių klebonu, kunigas Juozas Breiva neatsisakė lietuvybės ir ryšio su okupuotu Vilniaus kraštu. Kokius duomenis, faktus, įvykius pavyko atrasti?

Kunigas Juozas Breiva, ilgai lenkų persekiotas prieš pat areštą, pasitraukė į laisvą Lietuvą – Kirdeikius. Šias pasitraukimo iš lenkų okupuotos Lietuvos aplinkybes privalau paaiškinti plačiau, nes, pasakodama man prisiminimus apie kunigo Juozo Breivos veiklą Linkmenyse, palūšietė Birutė Fedaravičienė – Kisielių vaikaitė, manęs prašė, sakė, kad būtina paviešinti būtent jo pabėgimą tą rudens naktį, ir pabrėžė, jog niekas, niekur, niekada apie tai nėrašė. Taigi, kunigas Juozas Breiva buvęs strategas ir diplomatas. Jis net su savo Tautos priešais diplomatiškai sugyveno. Aukštas lenkų saugumo pareigūnas, atvykęs į Linkmenis numatyto arešto išvakarėse jam pranešė: „Šiąnakt Tave policija areštuos. Bėk.“ Pasitraukęs į laisvą Lietuvą ne nutraukė ryšių su okupuota Lietuva, bet juos stiprino ir plėtė. Pas jį į Kirdeikius plūdo jaunimas, valstybės ir bažnyčios aukšti pareigūnai, jaunimas, inteligentija, studentai ir moksleiviai. Kirdeikiiai buvo lietuviškos spaudos gabenimo į okupuotą Lietuvą centras. Pastoviai pas jį gyveno to meto knygnešiai – skautai klajūnai. Rinko aukas „Ryto“ lietuviškom

mokykloms šelpti. Plačiai visoje apylinkėje kunigas Breiva garsėjo kaip uolus, nenuilstantis aukų rinkėjas ir gabentojas pavergto Vilniaus lietuviams. Parapijiečiai nuoširdžiai aukojo, kunigas pats, kartais per patikėtinius, surinktas nemažas pinigų sumas gabendavo į Kauną. Aukos per Lietuvos užsienio reikalų ministerijos diplomatus patekdavo Vilniaus lietuviams. Archyvuose neaptikau jokių aukų į Vilnių perdavimo dokumentų, aišku, kad tai buvo daroma visiškai slapta.

Knyga yra didelis ir ilgas darbas. Kas talkino ją ruošiant ir kam norėtumėte padėkoti už paramą?

Kaip minėjau, rinkdamas duomenis spaudoje, lygiagrečiai su Utenos baro pasienio policijos istorija, nebuvo tvirtai nutaręs, kad tai sukaupęs parengsiu knygą apie mūsų krašto šviesuolį, Dievo ir Tautos vyrą kunigą Juozą Breivą. Įsipareigojau tai padaryti labai staiga – po susitikimo su Linkmenų krašto knygos mylėtojais.

Dėkoju Rytų aukštaičiams už nuoširdžiai papasakotus ar kitaip pateiktus prisiminimus apie kunigą Juozą Breivą.

Dėkoju mokytojai Aušrai Girdziušienei už stiliaus ir aukštaitiškos tarmės korektūrą.

Ačiū už knygos maketavimą ir senų fotografijų atjauninimą Loretai Užaitei.

Ačiū parėmusiems knygos atspausdinimą: UAB „Fegda“, UAB „Biržų žemtiekimas“.

Knyga „Kelias“ jau buvo pristatyta Vabalninko krašto muziejuje, Vilniaus karininkų ramovėje, Kirdeikių bibliotekoje. Ar rengsite daugiau pristatymų?

Skaitytojus norėčiau pakviesti į dar vieną knygos pristatymą Kauno karininkų ramovėje, kuris vyks 2016 m. kovo 5 d. 16 val., čia taip pat veiks paroda „Kunigui Juozui Breivai 125“.

Dėkojame už pokalbį.

Kalbėjosi Jolanta ZAKAREVIČIŪTĖ ir Juozas VERCINKEVIČIUS

Pabaiga

tiškam dariniui, neigiančiam patį suverenios tautos ir nepriklausomos tautinės valstybės principą. Išvalstybinta ir tik formaliai suvereni Lietuvos Respublika yra realaus savarankiškumo neturintis Sąjungos teritorinis vienetas, kurio valdančioji administracija klusniai ir net aklai vykdo visus, net šaliai ir jos gyventojams nenaudingus „Centro“ nurodymus ir įsakymus. Didžioji šalies piliečių dalis nesuvokė, o ir šiandien nesupranta Lietuvos išvalstybinimo keliamo pavojaus krašto ateičiai, todėl nepajėgia sutelktai ir veiksmingai pasipriešinti vykstančiam slaptam ir neteisėtam šalies suvereniteto griovimui. Pasyviai stebėdama, kaip yra naikinami paskutinieji Lietuvos suverenumo likučiai, šalies visuomenė beveik visiškai negina jau atvirai žlugdomos savo valstybės.

Forumo dalyviai pareiškia:

– Lietuvos priklausomybė Vakarų pasauliui yra nepajudinama istorinė duotybė. Tačiau ši priklausomybė neturi griauti tautos religinės, moralinės ir politinės laisvės, žlugdyti jos dvasinės savasties bei kūrybinių galių, ji neturi silpninti ir naikinti tautos sukurtos valstybės;

– besivienijančios Europos valstybės neturi tapti žemyną nežinoma kryptimi vedančių ES viršūnių savavališkų, trumparegiškų, nemokšiškų ir neatsakingų sprendimų aukomis; ES turi būti pertvarkyta į tikrai demokratišką ir lygiateisę laisvų tautų ir suverenių valstybių bendriją;

– Lietuva kaip tauta ir valstybė atgimti ir išlikti gali tik išitraukdama į Europos atsinaujinimą. Lietuva vėl atrastų jos būvimą įprasminantį dvasinį, moralinį ir politinį tikslą. Privalome tapti visuomene, sugebančia išsaugoti tautą ir valstybę.

Forumas tęs veiklą – sieks tapti visus Lietuvos žmones į lietuvių pilietinę tautą telkiančia pilietine bendrija. Visoje Lietuvoje būtina kurti savarankiškas arba asocijuotas Forumo grupes.

Lietuva gyva, Lietuva pabus, Lietuva prisikels ir gyvuos per amžius!

Karaliaučiaus kraštas

Šventapilė, Heiligenbeil, Mamonovo

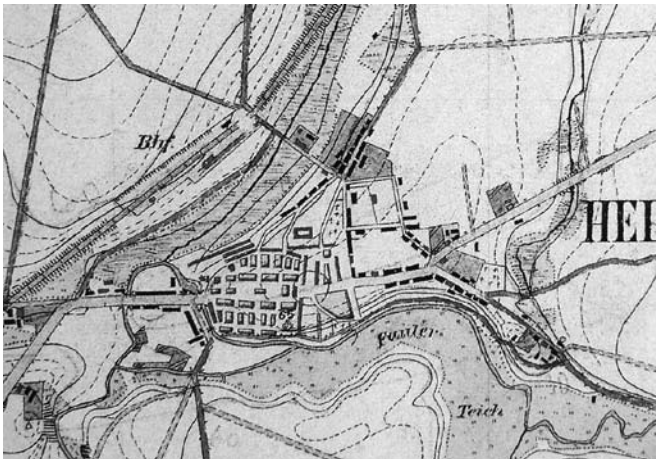
Atkelta iš 3 p.

1853 m. Heiligenbailį su Berlynu ir Karaliaučiumi sujungė pirmoji Rytprūsiuose geležinkelio linija. 1905 m. gyveno 4 733, o 1939 m. jau 12 100 žmonių⁵. Mieste buvo apskrities centro įstaigos, metalo liejykla ir mašinų detalių įmonė, žemės ūkio mašinų fabrikas, dujų įmonė, lentpjūvės, plytinė, pieninė, ligoninė, žemės ūkio, amatų, namų ruošos ir kt. mokyklos, aviacijos bazė ir karinė mokykla, lėktuvų remonto gamykla, o gretimame Rosenbergėje (*Krasnoflotskoje*) – marių uostas. Jarftos tvenkinys XX a. pr. buvo nuleistas ir virto priemiesčio gyventojų daržais ir ganyklomis. Šliuzas ir kaskados reguliavo vandens kiekį į senąjį Ordino malūną. Iš miesto į tankiai apgyvendintas apylinkes bei dvarus vedė dešimt kelių. Svarbiausias jų buvo į Karaliaučių – 50 km ir į Braunsbergą – dab. Braniewo Lenkijoje – 12 km.

1945 m. prad. apylinkėse užvirė nuožmios kovos. Sausio 26 d. Raudonoji armija pleištu prasiveržė prie Aistmarių šalia Elbingo ir atkirto keletą vokiečių armijų, negailestingais mūšiais toliau jas trupino ir spaudė. Kovo pradžioje buvo atkirsti komunikacijos keliai ir su Karaliaučiumi. Antrojo pasaulinio karo istorijoje naudojamos sąvokos „Heiligenbailio įtvirtintas rajonas“, „Heiligenbailio katilas“. Į jį pateko apie 100 tūkstančių, daugiausia IV Vermachto armijos karių, tarp jų tankų divizijų „Gross Deutschland“ ir „Hermann Göring“ likučiai. Heiligenbailio katilą naikino daug gausesnės septynios sovietinės armijos. Karinio įtvirtinto rajono centras buvo Heiligenbailyje. Jį raudonarmiečiai užėmė kovo 25 d. Antskrydžių, apšaudymų, gatvių kautynių metu miestas buvo smarkiai sugriautas, apipelštas. Nebeliko istorinio branduolio – senamiesčio, rotušės, bažnyčių, įmonių ir mokyklų. Reikėjo gerokai pagalvoti, kokios nuotraukos galėtų lydyti šį straipsnį? Sovietiniai kultūros namai, perstatyta geležinkelio stotis, į katalikų bažnyčią vedę laipteliai, apleistas vandentiekio bokštas, paminklas Leninui ar Mamonovui? Butams pritaikytos vokiškos kareivinės, 2002 m. sutvarkytos didelės vokiečių karių kapinės? Mieste mažai kas išliko. Daug kas neatpažįstamai perstatyta... Išliko vokiečių aviacijos gamykla, bet ją galima fotografuoti tik iš tolo.

Šventapilės bažnyčia

Nors rašytiniuose šaltiniuose bažnyčia paminėta 1330 m., bet manoma, kad ji buvo pastatyta daug anksčiau, kaip viena iš šešių varmių žemėje pagal 1249 m. Christburgo taikos sąlygas. Gotikinę bažnyčią puošė meniškai profiliuotų raudonų plytų portalas, restauruotas XX a. prad. ir primenantis Balgos bažnyčią. Abi bažnyčios pastatytos iš stambių 30 x 15 x 8 cm plytų. Stovėdama senamiesčio pietryčių pakraštyje, ji sudarė miesto gynybinės sistemos dalį. Nuo reformacijos laikų bažnyčią perėmė evangelikai. Dėl gaisrų, vėtrų, karų ir kitų nelaimių bažnyčia buvo daugelį kartų perstatyta, o gotikiniai žvaigždiniai skliautai buvo likę tik zakristijoje. XVIII a. pab. ji dar sykį po gaisro buvo rekonstruota, pakeistas altorius, vargonai. Iš senosios bažnyčios, 1980 m. nugriovus byrąsias sienas ir susprogdinus bokštą, dabar liko tik varpinės dalis. Tuoj pat už jos, krūmuose, randamas XIV–XV a. gynybinės sienos fragmentas ir Jarftos tvenkinys.

1867 m. miesto planas. Šaltinis – Königsberg und Ostpreussen in historischen Ansichten und Plänen, Augsburg: Weltbild, 2011, p. 116

Miesto panorama su rotuše ir bažnyčia apie 1930 m. Šaltinis – interneto resursas Flickr-Photo Sharing

Senoji miesto bažnyčia. Šaltinis – Emil J. Gutzzeit, Ostpreussen in 1440 Bildern, Würzburg: Rautenberg, 2001, p. 442

Gotikinės bažnyčios liekanos mūsų dienomis. Norberto Stankevičiaus nuotr.

1991 m. užsieniečiams prasivėrė durys į sovietinę Karaliaučiaus sritį. Pažiūrėti buvusio apskrities centro Heiligenbailio (Mamonovo) pirmieji veržėsi leidimą anksčiau gavę kaimyninių Lenkijos miestų žmonės. Vokiečiams tokia galimybė atsirado po metų, 1992-aisiais. Dabar tai skamba kaip pasityčiojimas, bet jiems leista atvykti į Karaliaučiaus sritį tik per tarptautinių muitinių statusą turėjusius Gardiną arba Brestą. Valdžia žinojo, jog Karaliaučiaus kraštas dėl įvairių priežasčių nepritaikytas „in-turistams“, tuo labiau „revanšistams ir šnipams iš kapitalistinių Vakarų“, ir su nerimu laukė atvykstančiųjų išpūdžių. Štai per pirmąjį Rusijos pasienio miestą tolyn į Kaliningradą važiuojantys lenkų turistai, matydami apgruvusį bažnyčios bokštą,

klausdavo, kas ten yra, kodėl neatstatoma ir pan. Todėl, kad panašių klausimų ekskursantams nekiltų, Mamonovo valdžia nusprendė išvengti diskreditacijos ir keliais metrais dar pažemino varpinės bokšto sienas, viską nurašydami karui. Gera bažnyčia – nugriauta bažnyčia, nėra bažnyčios – nebus ir nereikalingų klausimų. Tokia ji dabar ir matoma nuotraukoje.

Galbūt čia, bažnyčios vietoje, augo prūsų garbinami Romovės ąžuolai, kuriuos aptiko vyskupas Anselmas, grįžęs į prūsų kraštą drauge su sukilimą slopinančia kariuomene 1272 m. Tačiau vyskupo pagalbininkai, bandydami medį nukirsti, rimtai susižalojo. Pasirodo, vokiečių kirviai neėmė švento

tūkstantmečio ąžuolo medienos. Minia sužė, išvelgdama čia dievų galią. Kai niekas nebedrįso ąžuolų liesti, susižeidus kitiems, vyskupas pats išvaikė burtus, pasimeldė, pašventino kirvį ir nukirto galiūną. Nukirstąjį ąžuolą vyskupas liepė sudeginti, o toje vietoje pastatyti bažnyčią, kurioje būtų saugomas demonus nugalėjęs ir stabų naikinimo darbą užbaigęs vyskupo kirvis. Vietiniams gyventojams prūsams griežtai prisakyta negarbinti Kurko ir kitų senųjų dievų. Tai buvo padaryta dar teberusenat Herkaus Manto sukilimui. Įkurtas miestas vėliau, XIV a. vid., imtas vadinti ne Šventamiesčiu, bet Šventuoju Kirviu – *Heiligenbeil*. Tikriausiai dėl apylinkės gyvenančių prūsų įtakos pavadinime atsirado žodis, primenantis savo skambesiu „pilį“ – *bil, beil*. Ir herbe buvo pavaizduotas kirvis, vėliau – du sukryžiuoti kirviai. Ši istoriją 700 metų turintį herbą dabartinė valdžia prisiminė ir vėl naudoja. Tiesa, kiek modifikuotą: virš

sukryžiuotų kirvių pridėta tekanti saulė, o po kirviais – atversta knyga. Bet kaip skiriasi svajonės nuo realybės!

1947 m. Heiligenbailis pervadintas papulkininkio Nikolajaus Mamonovo, žuvusio 1945 m. kovo mėnesio mūšiuose, vardu. 2004 m. Mamonovo miesto apygardos teritorija buvo praplėsta ligi pat Lenkijos sienos ir Aistmarių. 2010 m. čia buvo 7 757 gyventojai. Po Piliavos (*Baltijsko*) – tai antrasis labiausiai į vakarus nutolęs Karaliaučiaus srities, reiškia, ir Rusijos miestas. Didžiausia jo įmonė – žuvies konservų kombinatas, čia gaminami baldai, auginami brangiakailiai žvėreliai. Ilgai domėtis „vokiečių istorijos“ ligi 1945 m. įvykiais buvo draudžiama ir nepriimtina. Tik pačioje XX a. pab. griuvo buvusios ideologinės normos, kiek atleisti varžtai ir atsirado galimybė viešai domėtis ikisovietiniais laikais – sujungti krašto istoriją į visumą, vientisą plotmę. Pusei visų srities gyventojų ši žemė jau yra jų tėviškė, tėvynė, o ne tik 1945 m. įgytas trofėjus.

Šaltiniai ir literatūra:

Barran Fritz, *Städte-Atlas Ostpreussen*, Augsburg: Weltbild, 2011, p. 181.

Gutzzeit Emil J., *Ostpreussen in 1440 Bildern*, Würzburg: Rautenberg, 2001, p. 442.

Königsberg und Ostpreussen in historischen Ansichten und Plänen, Augsburg: Weltbild, 2011, p. 116.

Mažosios Lietuvos enciklopedija, t. 4, V., 2009, p. 460.

Naujok Rudolf, Hermanowski Georg, *Ostpreussen, Würzburg: Flechsig*, 1996, p. 76.

Weise Erich, *Handbuch der historischen Stätten Ost- und Westpreussen*, Stuttgart: Kröner, 1981, p. 79, 82.

Лебединский Г., *Самый западный город России*, Неман, 2012, p. 46.

¹ Erich Weise, *Handbuch der historischen Stätten Ost- und Westpreussen*, Stuttgart: Kröner, 1981, p. 79.

² *Ibid.*, p. 82.

³ Г. Лебединский, *Самый западный город России*, Неман, 2012, p. 46.

⁴ Erich Weise, *op. cit.*, p. 82.

⁵ Fritz Barran, *Städte-Atlas Ostpreussen*, Augsburg: Weltbild, 2011, p. 181.

Turgaus aikštė apie 1930 m. Šaltinis – interneto resursas Flickr-Photo Sharing

Neišlikusi 1824 m. statyta rotušė. Šaltinis – Rudolf Naujok, Georg Hermanowski, Ostpreussen, Würzburg: Flechsig, 1996, p. 76

Nacionalinė ekspedicija Nemunu –2015: liapsusai ir paskleisti mitai

Atkelta iš 2 p.

užpildomas bet kuo. Skambiai skelbtieji projekto tikslai vis labiau blanko, tapdami tuščia deklaracija, dangščusia grupelės iškylautojų pasismaginimus.

Plaukiant Nemunu žemyn nuo Tilžės, pastebėta upės atšaka Gilija, bet taip nieko ir nepasakyta apie buvusią jos reikšmę ne vien šiam kraštui, bet ir pačiai LDK. Deja, ištisi istorijos klodai vis dar nedomina vadinamųjų LDK praeities specialistų.

Toliau esą plaukta per kažkokias dėmesio nevertas vietas, apie kurias LRT laidose žiūrovai visai nieko neišgirdo. Nieko nebuvo pasakyta apie Nemuno užliejamąsias pievas, ilgaamžį deltos performavimą, savitą pievininkų gyvenimą, pakrantėse stūksančias Kaukėnų, Plaškių ir kitas praityje garsias gyvenvietes, čia vykusių reikšmingų įvykių pėdsakus ir visa kita.

Be visai šiukšlinės informacijos LRT laidose būta ir įdomių pašnekėjimų, teisingų priminimų apie krašto netektis. Deja, neapsieita be Rusijos propagandos šampų – esą Karaliaučių ir kitką sunaikino karas (atseit vokiečių fašistai, Vakarų imperialistai ir kitokie nusikaltėliai, bet tik ne sovietiniai išvadautojai). Net neužsiminta apie masinį ir tikslingą užimtojo krašto paveldo naikinimą, planingą senamiesčių griovimą sovietinės (rusiškosios) okupacijos dešimtmečiais. Ne vien aš, bet ir daug kitų vyresnės kartos žmonių pokariu savo akimis matė dar tebestovinčią Karaliaučiaus pilį ir daugelį tenykščių senųjų pastatų (ar bent jų griuvėsių). Tik okupantams uoliai nušlavus Karaliaučiaus, Tilžės ir daugelio kitų krašto miestų reikšmingas istorines dalis, pradėta ir dabar tebeplatinama propagandinė giesmelė: „Viską sunaikino karas, rusai čia niekuo dėti.“

Isikalbėjęs A. Bumblauskas galop išdėstė savąjį „*credo*“: Mažoji Lietuva tebuvo tik mitas, ten ne lietuvių erdvė, daugiau nebereikia kokių geopolitinių pretenzijų ir kažkokių šnekų apie tą kraštą. Koks nors principingas samokslas teorijos adeptas būtų pasakęs dar aiškiau: kažkokie XIX a. niekadėjai išgalvojo tą Mažąją Lietuvą, visokius ten Mažvydus, Donelaičius ir kitus. Deja, A. Bumblauskas, kaip patyręs *šoumenas*, bando įtkiti visiems – Mažosios Lietuvos esą nebuvo, ten tik svetimas kažkokių prūsų kraštas, bet Mažvydas su Donelaičiu gal ir buvo (nors ir nežinia, kaip ir ko atsiradę tame „svetimame“ krašte).

Iš ekspedicijos vadovo ar iš LRT laidos rengėjų taip nieko rimtesnio neišgirsta apie tūkstantmetę Rusnės ir jos apylinkių istoriją, egzotiškuosius vikingų ir kitus laikus, tos unikalios vietovės esminius ypatumus.

Galima pasidžiaugti šiandieninio laivadirbio S. Knapkio pasiekimais savajame bare. Deja, LRT laida jam užkrovė ir kompromituojantį „mokslininko“ vaidmenį, bet šnekant dviem diletantams žiūrovai taip nieko doro ir nesužinojo apie senąją laivybą, buvusius laivų tipų pokyčius ir pan. Pasaulyje apie tai prirašyta kalnai solidžių studijų, deja, Lietuvoje tebesivadovaujama nuogirdomis ir visokiais svaichiojimais.

Šnekučiuojant apie šiandieninę žuklę, vėl nieko nesugebėta pasakyti apie to verslo istoriją, buvusius jo mastus. Taip toliau kurtas kažkokio krašto be praeities įvaizdis, nutylint įdomiąsias pamario tradicijas ir kitką.

Iškylautojams Rusnėje lankantis pas žinomąjį vaistažolininką V. Skirkevičių, sugebėta daugybę eterio laiko užimti kalbomis apie Žemaitiją ir kitokius su pamariu nieko bendro neturinčius dalykus. Net ir nebandyta užsiminti apie savituosius tradicinius verslus šiame salyne, šiandien egzotiškais atrodančius dalykus.

Iškylos dalyvių neišmanymą eilinį kartą pabrėžė arogantiškas žurnalisto teiginys – esą Žalgirių kaime matytas senas namas tai būdingas XIX a. būro baudžiauninko ūkis. Bent kiekie praprusę žmonės žino, kad XIX a. Mažonoje Lietuvoje baudžiavos jau nebebuvo, kad TV žiūrovams rodytas pastatas – visai kitoks nei XIX a. statytį trobesiai. Taip LRT laidos toliau grimzdo į nekompetentingumo liūną – gal kada per nacionalinę televiziją rodant Vilniaus arkikatedrą bus sakoma, kad ją pastatė LDK valdovas Antanas Smetona. Tokius nusišnekėjimus iš laidų galėjo tyliai pašalinti išsilavinę LRT darbuotojai, bet tokių ten gal jau nebelike.

Tuo metu ekspedicijos vadovas Rusnėje surado naujų pramogų, lankydamasis vienoje iš buvusios sovietinės nomenklatūros vilų. Deja, nemažą tų šnekų dalį galima vadinti eiliniu Lietuvos istorijos klastojimo etapu. Užuoat rimtai paaiškinus, kad Rusnės apylinkės sovietinės okupacijos dešimtmečiais buvo paverstos sovietinės (pirmiausiai lietuviškosios) nomenklatūros rezidencija, kur tūkstančius dienų praleisdavo įvairiausio rango veikėjai, tiražuoti gandai ir mitai. Nepasakota, kokios buvo įprastinės sovietinės Lietuvos nomenklatūrinių pramogos, kad būta etatinių aptarnautojų ir linksmintojų, daugelio prisiminimų apie atskirų sovietinių veikėjų pomėgius ir ydas. Paprasčiau viską pridengti, esą, sensacija – kad kažkiek kartų čia lankėsi ir Sovietų Sąjungos premjeras A. Kosyginas, lyg ir neišsiskirdavęs savo *lėbavimų* mastais. Taip ir toliau stengiamasi viską suversti Maskvos vadams, o štai lietuviškieji kolaborantai esą tebuvusios „nekalts avelės“ ir „okupantų aukos“. Praleista proga priminti, kaip pirmaisiais LR nepriklausomybės metais padlaižių kompanija Prezidentui A. Brazauskui pamaryje suprojektavo naują vasaros rezidenciją – didingus rūmus, prieš kuriuos sovietmečio vasarnamiai būtų atrodę menkos trobelės. Visa tai nuslepiant, lipdomas kai kam patogus naujųjų laikų paveikslas. Galima pasiguosti, kad visais laikais dvaro istorikai kurdavo savo valdovams patogias istorijos versijas, deja, kai kurių tokių prasiimanymų vėliau nebelikdavo kam paneigti.

Mažai ką apie panemunių ir pamario istoriją težinantis ekspedicijos vadovas mielai vadovaudavosi „agentūros VBS (viena *boba* sakė) duomenimis“. Taip vėl nemažas tarpnis LRT laidos buvo paskirtas kvailiausiems prasimanymams apie atseit ne ten Mingėje pastatytą tiltą. Kokie socialinių mokslų specialistai galėtų parengti rimtą moksline studiją apie „provincijos laudies sociopsichologinius ypatumus“, paskaičiuoti, kaip sparčiai sugebama pamiršti elementariausius faktus ir gal tuštinant ne pirmą naminukės butelį sufantazuoti keisčiausius dalykus. Prasčiau, kai tuos kvailius gaudus imasi tiražuoti neatsakingas A. Bumblauskas ir pati LRT. Taip iš mokesčių mokėtojų lėšų išlaikoma nacionalinė televizija tampa mitų sklaidos tarnyba, klaidinančia Lietuvos žmones.

Įvairiausių liapsusų neišvengta beveik kiekviename žingsnyje. Antai pasakojant apie Aukštumalos pelkės sausinimą ir jos pakraščių apgyvendinimą, LRT diktoriaus pranešė, kad ten suformuoti sklypai esą buvo skirti „atsikeliantiems vokiečiams“. Išties tebegyvename sovietinės (dabar jau rusiškosios) propagandos grniaužtuose – bet kur stengiamasi įžvelgti grėsmingųjų Vakarų imperialistų užmačias. Kada nors man gal pavyks plačiau aprašyti, kaip ten viskas buvo iš tikrųjų, jei iki to laiko visai nepasąkšime rusiškosios propagandos liūne.

Dar vienas didelis „muilo burbulas“ pūstas apie buvusią Rusnės sinagogą, taip ir nepaminint tikrųjų faktų. Z. Kelmickaitė ėmė aiškinti, kad įdomiausiai apie viską papasakos vietos žmogus. Deja, ji kukliai nutylėjo, kad beveik visi Nemuno žemupio pakrancių dabartiniai gyventojai – tik neseni atsikėlėliai, pakeitę išstumtuosius senbuvius lietuvininkus ir kitus. Ne vienas žino, kad baigiantis Stalino erai tose nuošaliose vietose susibūrė ištisos sribų kolonijos, mat, tie nedrįsdavo likti savo gimtinėse, bijodami nuskriaustų kaimynų keršto. Vėl nutylėta, kaip nemaža dalis pokarinių atvykėlių niokojo ten likusias senojo paveldo vertybes, grobstė ir niekino senąsias kapines, nusiaubė senąją Rusnės bažnyčią, buvusią klestinčią Nemuno deltos žvejų sostinę pavertę nustekenta *kolchozo* gyvenvieta. Ne vienoje vietoje sribų ir sovietinių nomenklatūrinių palikuonys toliau „reikiama kryptimi“ kreipia ir šiandieninį gyvenimą, ne vienas tebelaukia „išvaduoju rusų“. Nemaža ir šiandieninių tamsuolių, pakeitusių praityje raštingo ir tvarkingo krašto įvaizdį. Deja, tokie dalykai, matyt, netinka „Potiomkino kaimų“ įvaizdį kuriantiems LRT ir kitų institucijų veikėjams.

Išplaukus iš Rusnės vėl nieko nepasakota apie tas apylinkes ir reikšmingas istorijos įvykius. Iškylai baigiantis, atrodė, kad nemaža dalis poilsiautojų bet kokius dalykus (nuo Žemaitijos iki LR vėliavos spalvų) taip pat sėkmingai galėjo aptarinėti kokioje Vilniaus

alinėje, nes nei pakrantės, nei panemunių ir pamario tikroji istorija jiems, regis, nerūpėjo.

LRT diktoriaus vėl eilinį kartą klaidino žiūrovus, paskelbdamas, kad Mingė esanti vienintelis Lietuvoje gatvinis upinis kaimas. Taip painiojant dalykus, gal bus skelbiama, kad kokie Kėdainiai esą vienintelis Lietuvos miestas prie upės. Šiandieniniais informacinio chaoso laikais, kai internete ir kitur absoliučiai vyrauja dezinformacija ar kai kam patogios informacijos versijos, nacionaliniam transliuotojui vis tik reikėtų išlaikyti patikimesnio žinių kanalo vaidmenį.

Tešiantis tuščioms šnekoms, vėl nieko nepasakyta apie Minijos upės istorinį vaidmenį, apie Minės (dabar vis labiau vadinamos Mingė) kaimo kilmę, apie apylinkėse vykusius istorinius pokyčius. Visa tai, matyt, nerūpėjo iškylautojų grupei, gal nuspresta, kad to nereikia žinoti ir LRT žiūrovams.

Ilgai kalbant apie LR vėliavos kūrimo peripetijas nei žodeliu neprisimintos Mažosios Lietuvos ar Prūsos vėliavos, nebandyta bent ką paaiškinti apie krašto gyvenviečių ženklus ir kitą senovinę atributiką. Vėl tęsėsi vilniečių šnekos apie Vilnių ir pan., atsainiai ignoruojant aplink tvyrančius plotus, jų praeities įdomybes.

Išplaukus į Kuršių marias, nesulaukta jokių paaiškinimų apie ten vykusius reikšmingus istorinius įvykius ir procesus. Nieko nepasakyta ir apie Ventės ragą, net ir apie paties paukščio žiedavimo įdomią istoriją. Atrodytų, kad apie tokias ypatingas vietas derėtų aiškinti valandų valandas, tačiau iškylos vadovui ir kitiems poilsiautojams tai, matyt, visai nerūpėjo. Taip to negalėjo sužinoti ir LRT žiūrovai.

Panašiai būta ir Sudargo atveju, kur A. Bumblauskas vėl „išradinėjo dviratį“, atseit „atrasdamas“ ilgai egzistavusią prekyvietę ir žemių centrą Nemuno žemupyje. Gal koks ryte ar kada prabudęs sostinės veikėjas galop paskelbs, kad „atrado“ ant kalno stovinčią Gedimino pilį ar jo papėdėje stūksančią arkikatedrą. Deja, apleidus vienus istorijos klodus ar ištisas teritorijas, vėliau atsiranda „atradėjų“. Panašūs „atradimai“ šios iškylos metu kartoti daugelį kartų, visai nuvertinant pačią „atradimo“ sąvoką. Dalis iškylautojų gal pasijuto kokiais pirmaisiais civilizacijos nesėjais krašte, kur esą niekada niekas nesilankė. Taip ir neprisiminti jau kelis šimtmečius šį kraštą tyrę žmonės.

Nelabai ką nutuokiantis apie Mažąją Lietuvą A. Bumblauskas buvusioje Kintų mokykloje kategoriškai pareiškė, kad tai yra svarbiausia to krašto vieta. Išties kaip paprasta – kam tas Tolminkiemis, Rambynas, Tilžė, Ragainė ir kitkas, jei koks atklydėlis diletantas iš Vilniaus imasi nurodinti, kur, kas ir kaip. Vėl sovietinio *politruko* tonu pradėta komanduoti, kad Vydūnas ir M. Jankus turintys būti sujungti (taip Stalino laikų komisarai „neišmanėliams“ valstiečiams nurodinėdavo, kad reikia melžti ir ožius, o bulves nukasti jau birželio pradžioje). Nežinia, ar kada sąžiningi provincijos kultūros darbuotojai galės Lietuvoje ramiai dirbti, nesulaukdami kvailių ir kategoriškų nurodymų iš Vilniaus ar Klaipėdos universitetų veikėjų ar dar iš kitokių pretenzingų išsišokėlių.

Vadinamosios ekspedicijos vadovas Kintuose vėl atskleidė savo nuostatas: esą žemaitiškoji Švėkšna esanti „tikroji Lietuva“ (matyt, visi pamario ir panemunių plotai nebuvę „tikri“). Taip vienpusiškai persant vieną koncepciją, nepaminėta, kad būta ir kitokių požiūrių. Antai daugybėje senų dokumentų Švėkšna, Plungė, Telšiai ir kitkas vadinti Lenkų Lietuva, o lietuvininkų gyvenamosios vietos prie Nemuno ir Priegliaus – tiesiog Lietuva (atseit, tikrąją Lietuvą). Objektivesniam vertintojui iš šalies tai atrodytų visai teisinga – šimtmečius būtent lietuvininkų žemėse buvusiose mokyklose mokyta lietuvių kalbos, pamaldos bažnyčiose vyko taip pat lietuviškai, ten buvo publikuojami leidiniai lietuvių kalba (kitaip nei Didžiojoje Lietuvoje, kur įsigalėjus lenkų kalbos ploutose lietuviški žodžiai tebūdavo „šauksmas tyruose“).

Matyt, sovietinio *politruko* šišas paskatino A. Bumblauską griebtis ir tradicinių vėtrungių. Esą jos turi būti daromos ne pagal vietinius tautodailės papročius, o pagal oficialius standartus kaip kokie valstybinės heraldikos ženklai. Su tokia energija ir „kompetencija“ derėtų dirbti kokioje Šiaurės Korėjoje,

kur milijonai pavaldinių tuoj pultų vykdyti ir beprasmiškiausius nurodymus. Tenka apgailestauti, kad tokios pastangos neskiriamos rimtiems darbams, jėgas švaistant *šoumeno* ir paties demiurgo vaidmeniu.

Atvykus į Dreverną, nesulaukta jokių paaiškinimų apie tos unikalios vietovės istoriją. Užtat diletantiškai pakalbėta apie buvusią gintaro gavybą netoliese. Niekas nepasirūpino priminti senųjų šaltinių duomenų, buvusio Gintaro Pelkės ir panašių vietovardžių, ilgą amžės gintaro rinkimo istorijos.

Nuplaukus pažiūrėti Viliaus (Vilhelmo) kanalo, pasakyta, kad tai vienintelis toks hidrotechninis statinys Lietuvoje. Vėl niekas neaiškino, kad tokie laivybos kanalai Mažonoje Lietuvoje buvo įprastinis dalykas, kad lietuvininkai laivininkai su kuršlaiviais ir kitokiais laivais kanalais ir upėmis nuplaukdavo šimtus kilometrų, gabendami įvairius krovinius ir tvarkydami įvairius reikalus. Nepasakyta, kad prieškariniais laikais būdavo imanoma vien kanalais ir upėmis iš Nemuno nuplaukti beveik iki paties Lamanšo ir dar toliau. Lyg niekur nekalbėta apie šimtmečius trukusį Nemuno ir kitų laivybos kelių reguliavimą, ten vykusius didžiulius darbus.

Ne kartą ausis badė iškylos dalyvių pasidžiaugimai – ak, čia tebėra išlikusios kokios XVIII a. tradicijos (kad ir Rusnės punšo gamyba ir pan.). Niekad sąžiningai neprispazintą, kad tų senųjų tradicijų nebeliko po 1944 m., o dabar tuos buvusius dalykus bandoma tik geriau ar blogiau imituoti.

Bene paskutinėje ciklo laidoje jau rodomas pasirengimas 2016 m. kelionei. Vėl apstulbino diletantiškumo mastas – žvilgtelėjus į vieną seną piešinėlį, jau samprotauta apie Nemuno aukštupyje plaukiojusias valtis. Kam studijuoti daugybę įvairių šaltinių, jei pakanka tokios „istoriškumo“ imitacijos. Graudu stebėti civilizuotuose kraštuose parengtus kalnus leidinių ir rankraščių apie senąją laivybą, apie vietinių laivų istorinius pokyčius, jų konstrukcijų detales ir t. t., ir t. p. Ar po daugelio šimtmečių tuo kas nors galės pasidžiaugti ir Lietuvoje? Nepanašu, kad dabartiniai studentai, negaunantys svarbių žinių apie praetį, apie patį Nemuną ir senąją laivybą, tuo noriai užsiimtų.

Žeriant kritines pastabas, tekstų paminėti ir ką nors teigiamo. Reikia padėkoti (veikiausiai LRT darbuotojams ar kokiems talkininkams) už labai gražius vietovių vaizdus iš paukščio skrydžio. Dar galima viltis, kad Lietuvos žiūrovai matė tik LRT pateiktus iškylos fragmentus, kad už laidų ribų gal liko ir kokių vertingesnių dalykų, protingesnių kalbų.

Vėl atsigręžiant į LRT, tenka gerokai suabejoti dalies jų darbuotojų kompetencija. Kas nors galėtų sudaryti šio laidų ciklo kritinį chronometražą, tiksliai suskačiuoti, kiek TV laidų minučių buvo skirta deklaruotiems tikslams (kaip kad Lietuvos istorijos apibūdinimui ir kt.), o kiek atiteko mažareikšmiams plepalams, iškylautojų savireklamai ir pan. LRT pateikiami duomenys rodo, kad vėlesnes laidas (bent jų įrašus) žiūrėdavo vis mažiau žiūrovų. Galima spėti, kad bent dalį Lietuvos žmonių vėlesnės laidos vis labiau nuvylė.

Visiems žinomos Vakarų TV (pavyzdžiui, BBC ir kt.) rengiamos išpūdingos švietėjiškos TV laidos apie gamtą, vietovių istoriją ir t. t. sutraukia daug žiūrovų įvairiose šalyse. Lietuvos TV darbuotojai gali skųstis menku finansavimu ir kitokiomis kliūtimis, tačiau daugeliui aišku, kad visa ko pradžia – pasišventimas ir išmanymas. Deja, šis „blynas“ (TV laidų ciklas) gerokai prisvilo – jame nesugebėta papasakoti daugelio (netgi daugumos) svarbių dalykų apie Nemuno žemupio ir pamario istoriją, TV žiūrovai ne kartą klaidinti ir mulkinti.

Beliktų viltis, kad kada nors atsiras norinčių ką daugiau sužinoti apie to labai įdomaus krašto praetį, ne apie kokią paniekos vertą „mitą“, o apie daugelio lietuvininkų kartų gyventą kraštą, kur šimtmečius skambėjo lietuvių kalba, gyvavo saviti papročiai. Gal atsiras sąžiningų kelionių vadovų, netiniginčių susipažinti su gausiais leidiniais ir šaltiniais apie Nemuno žemupio ir Kuršių marių pakrantes, apie tradicinio gyvenimo Mažonoje Lietuvoje ypatumus. Gal kada ir LRT imsis rimtų darbų, o ne vien pagal sovietmečio pašėliojuojančių *kolchozų* pirtelėse tradicijas kuriamų realybės šou, tinkamesnių pramoginėms ir komercinėms firmoms.

Vasario 16-osios akto signatarai

Jurgio Šaulio Lietuvos valstybingumo vizija

Dainora KANIAVIENĖ, Palanga

Profesorius Bronislovas Genzelis syki per „Šiuolaikinės Lietuvos tapsmo“ paskaitas universitete sakė, kad nepriklausomybė pasiekama ne tiek ginklu, kiek sugebėjimu pasinaudoti palankiai susiklosčiusia istorine situacija. Taip, anot jo, buvo 1918 ir 1990 m. Siekis tapatus, o štai keliai į jį – skirtingi.

Grįžtant į 1918 m. paminėtina, kad tuomet ryškėjo dvi politikuojančiųjų stovyklos: radikalieji ir konservatyvieji. Takoskyra – požiūris į tautą. Radikalai manė, kad tauta tai laisvai apsisprendusių gyventi tam tikroje teritorijoje piliečių visuma, tad akivaizdu, jog tai daugiau ne lietuvių, o Lietuvos tautos samprata. Konservatyvieji tautą siejo su etniniais bruožais: kalba, papročiais, kultūra, tad žmogus gimsta su priklausomybe vienai tautai. Skirtingai jie suvokė ir tuos, kurie turėtų dalyvauti valstybingumo atkūrimo procese. Radikalai akcentuoja žmogaus apsisprendimo, ryžto teisę, konservatoriai neignoruoja tautos, tačiau prisibijo išorės jėgų, anuo atveju – Rusijos, tad mano, jog šioji svarbi ir reikia atsivėlgti į ją kaip į pagrindinį pavojų. Buvo dar ir trečias požiūris į Lietuvos valstybingumą – „kraštiečių“, dar vadinamų „krajovcais“. Tą mintį plėtojo M. Romeris, T. Vrublevskis, K. Grinius, P. Višinskis, M. Biržiška ir kt. „Krajovcai“ atstovauja tam LDK bajorų sluoksniui, kurie turi atskirumo nuo Lenkijos karalystės jausmą – yra senosios LDK piliečiai. Pagal juos LDK yra integralus kraštas ir jis neturi būti dalijamas. Jie neatiduoda pirmenybės nei vienai tautai. Svarbiausias – pilietiško požiūrio. Kaip ir konservatyvieji baimindamiesi, kad nepavyks civilizuotai atsiskirti nuo Rusijos, „krajovcai“ siūlo suvienyti visų kraštų požiūrius ir siekias: neakcentuoti savo atskirumo, iškelti pilietiskumą. Šiandien šis požiūris atrodo gana kosmopolitiškas, kuomet greta galėtų gyventi skirtingų tautų, tačiau vienos šalies piliečiai, o XX a. pr. tai dar nepriimtina. Tuomet Europoje vyستėsi ir triumfavo tautiškumas, užgožęs pilietiškoumo svarbą.

Šių valstybingumo vizijų kontekste kristalizavosi ir Jurgio Šaulio samprata. Į žurnalistiką atėjęs labai jaunas, vos 21 m., būsimasis Vasario 16-osios akto signataras jau pirmuose straipsniuose gvildeno tapatybės klausimą, kuris, jo nuomone, išskirtinai susijęs su motinos kalba. Kalbos atsisakymas tolygu tapatybės atsisakymui. Ryškiai tai galima pajusti 1900 m. „Ūkininko“ 4 nr. „Neniekįkim ir nekraipykim savo pavardžių“, kur, demonstruojant išsilavinimą, išjuokiamos iš tikrųjų gana tragikomiškos polonizacijos pasekmės, atskleidžiama, iki ko priveda prigimtinės kultūros, kalbos, tradicijos negerbimas. Visgi jis nekelia nei vienos tautos aukščiausių juokiasi iš neišsimokslinimo, nesuserpimo. Rašydamas apie nutautėjimą emigracijoje iškelia mintį, kad tautiškumas, kalba, švietimas ypač siejama su dvasingumu: religinės apeigos gimtąja kalba yra vienas iš raktų į tautinę kultūrą. Paprasti, mažiausiai išsilavinę žmonės, pagaulūs svetimoms tradicijoms, todėl imliai perima tą gyvenimą, kurią regi aplink. Pasigirsta mintis, kad išsilavinę žmonės labiau jaučia atsakomybę už tautinį ugdymą, tačiau vien jiems viskas neužkraunama. J. Šaulys ragina būti visus be išimties akylus ir susipratusius – privalu saugoti istorinę atmintį. Ši mintis gimė vis dažniau pastebint daugumos apatijos ženklus, kuriuos Šaulys įvardija kaip rusifikacijos, polonizacijos pasekmes. Vis dažniau imamas liuominės santvarkos panaigoimo retorikos:

J. Šaulio straipsniuose patikinama, kad ir nuo valstiečio, ūkininko daug kas priklauso. Kaskart bandoma pajungti vieningumo idėją tautos interesams apginti. Galima just J. Šaulio mintį, kad, jei valstiečiai jausis lygiai taip pat atsakingi už lietuvių idėjų puoselėjimą, kaip ir inteligentai, tuomet bendras tikslas – Lietuva – taps visų kraštiečių interesu, o ne atskiros grupės.

Tuo, kas rūpėjo pačiuose pirmuose straipsniuose, gyveno ir toliau: vis dažniau rašė apie polonizacijos žalą, tautinio sąmoningumo ugdymą, orumo svarbą. Tikėjimas daugumos arba galima kiekybine persvara lėmė tai, kad J. Šaulys labai rūpinosi švietimo kokybe: per knygos turinį matė galimybę keisti gyvenimą, plėsti akiračius. Numanoma minios galia skatino rūpintis paprasto žmogaus žinojimu. Sąmoningai ir išsilavinusi mažuma, visgi XX a. tai buvo mažuma, sutikite, privalo šviesti. Išsilavinimas turi plisti kaip virusas, todėl 1902 m. jis dėmesį sutelkia į bendruomeniškumo reikalus: skatina jungtis, kooperuotis, stiprinti buitį, kad galėtų rūpintis būtimi. Grynas nacionalizmas jam nėra pozicija: jo netenkino vien abstrakti meilė tėvynei, kuri suvokiama romantizuotai ir atsietą nuo realių gyvenamo laiko ir aplinkybių padiktuotų visuomenės ekonomikos poreikių. Būtis ir buitį glaudžiai susijusios. Jungtis – tinkamas švietimas. Nestebina, kad 1903 m. J. Šaulys prieina išvadą, kad atgimimas neįmanomas aplenkiant ekonominių, politinių struktūrų. Tik ekonomiškai stipri ir politiškai savarankiška šalis gali sudaryti sąlygas tautinei kultūrai tarpiti.

Tais metais jis pats pakėlė sparnus į Šveicarijos miestą Berną studijuoti ekonomikos. Studijos truko ilgai, bemaž iki 1912 m. Grįžo igijęs filosofijos daktaro laipsnį. Per visą šį laikotarpį aktyviai rašė spaudai. Keitėsi retorika, straipsnių struktūra, palengva didėjo Europos mastytojų įtaka, dingo emocionalumas. Pradžioje pagal savo pažiūras priklausęs konservatyviųjų idėjų laukui ir lietuvių tautą suvokęs tik etnine prasme, o pagrindinė žymė laikęs prigimtine, motinos kalbą, vėliau, matyti, vis labiau, nors ir iš lėto, brandino multikultūrinės Lietuvos idėją. Vis mažiau pritaria nacionalizmui kaip valstybės pagrindui, dažniau aptaria valstybės, tautos terminus, apibrėžia reikšmes, o jose just tiek įžvalgos, atėjusios iš Vakarų Europos mastytojų, tiek polinkis gerbti istorinės Lietuvos tradiciją, paveldą, palikimą. Požiūris nepasikeitė pernakt, tačiau kuo daugiau lavinosi, gilinosi į Lietuvos istoriją, rinko senus spaudinius, domėjosi Europos tautų istorine ir nūdienos patirtimi,

tuo dažniau pastebėdavo, kad sykiu galima gyventi esant ir skirtingų tautybių, just identiteta, tačiau nepamiršti, kurios šalies pilietis esi. Nemažai idomių pasvarstymų galima aptikti, kur jis analizuoja Prūsų Lietuvos istorinę situaciją, aptaria latvių, baltarusių, slovākų tautų situaciją, rinkimus Vokietijoje, nepamiršta, žinoma, ir Prancūzijos darbininkų streiko.

Nuolat minėdama itakas, turiu pasakyti, kad jas atsekti nėra sudėtinga. Jis mėgo tekstuose cituoti išmintį, nepamiršdamas nurodyti autorystės bei pridėti savo

komentaro. Kuo toliau, tuo labiau matyti, kad jį veikia ne tik demokratų idėjos, jis susižavi ir F. Nyčės (Friedrich Nietzsche) filosofinėmis įtakomis, o tiksliau, jo mintimis iš 1886 m. pasirodžiusio „Ecce Homo“, kur išreiškiamas nerimas dėl moderniosios valstybės ir Europos nacionalizmo plėtos. Kuo toliau, tuo labiau J. Šaulys linko prie vadinamųjų „krajovcų“ idėjų: jis smerkė susiskaldymą, ieškojo bendro gerovės vardiklio, skatino visuomeniškumą ir pilietiskumą. Būtent tuomet ir nusistovi nuomonė dėl tautiškumo ir valstybingumo. Tai susijusios, bet atskiros sąvokos. Jų netapatina. Ryškiausiais pavyzdžiais galima išskirti du straipsnius, spausdintus „Lietuvos žinių“ 1914 m. lapkričio 23 d. ir 1915 m. balandžio 8 d. numerių pirmuose puslapiuose. Nebekvestionuojama, kurie lenkai, gyvenantys Lietuvoje, yra tikri lenkai, kurie tik nutautėję lietuviai, tačiau tikinama, kad pilietinės pareigos priklauso tos, kurios valstybės pilietybė turima. J. Šaulys iškelia idėją mintį – tautybė gali būti pasirinkta kaip ir pilietybė. Svetimos kultūros įtaka yra svarbi individui ir jo pasirinkimams, tačiau tik jo paties apsisprendimu, o ne dėl genetinių ar kitokių priežasčių, lietuviai jaučiasi labiau priklausą Lenkijos tautai negu Lietuvos. Tačiau tai jų neatleidžia nuo pilietinės pareigos šaliai, kurios pilietybę jie turi. Kraštas priklauso lietuviams, tad nulenkę lietuviai atsiduria tarp pilietiško ir tautiško žabangų. Pilietybė įpareigoja būti ištikimu kraštui lygiai taip pat kaip tautybė – tautai. Tačiau pilietybė nėra suprantama vien etnine prasme: Lietuvos piliečiais ir lojalūs krašto politikai, ekonomikai, Lietuvos realijoms sėkmingai gali būti lenkai, nepriklausomai nuo to, ar jie nutautėję lietuviai ar lenkų kilmės. J. Šauliui būdingas nacionalizmas, tačiau jis nėra radikalus. Nacionalizmas nėra iškeliamas aukščiausia valstybingumo, kaip ir valstybingumas aukščiausia nacionalizmo. Valstybė gali sudaryti ir piliečiai, nesusiję etniniais ryšiais. Taip pabandoma apeliuoti per pilietiško ir tautiško sampratas į lietuvių ir lenkų temą, kuri itin užaštrinta XX a. pradžios atsikuriančios modernios Lietuvos visuomenėje.

Kritikuojamas ir neatsakingas kunigų atviras su šovinizmu atspalviais politikavimas už altoriaus per mišias, griauantis vieningos Lietuvos idėją. Siūloma remtis demokratijos principais: tegul dauguma nusprendžia, kokia kalba nori atlikti religines apeigas. Tai įgyvendinti siūlo per visuotinį parapijiečių balsavimą, taip įtvirtinant luominę lygybę ir piliečių apsisprendimo laisvę. Tokiu būdu, jo manymu, būtų įvestas sąlyginis politinis stabilumas dėl lietuvių ir lenkų santy-

kių, kurie itin paaštrėja bažnyčios kompetencijos ribose. J. Šaulys akcentuoja socialinės sutarties idėją: valdantieji ir valdomieji tarpusavyje susiję abipusiais įsipareigojimais. Galima įskaityti J. Šaulio pasiūlymuose socialinės sutarties teorijos pagrindus, kuriems teorinius pamatus padėjo Ž. Ž. Ruso (Jean-Jacques Rousseau), įvedamas socialinio kontrakto terminą, skirtą pažymėti realią ar hipotetinę sutartį tarp valstybės ir piliečio dėl teisių ir laisvių naudojimo. Tačiau tai nereiškia, kad individai atsisako prigimtinei būklei turėti teisių. Visuomenės sutartimi įsipareigoja paklusti valstybės įstatymams. Gaudami laisvę rinktis piliečiai taip pat įpareigoja paklusti daugumos nuomonei, jeigu ji ir nesutapo su individualia nuomone. Visuomenės susiskaldymas šiuo atveju taptų neįmanomas, nes visuomenė pavaldi savo pačios pasirinkimui. J. Šaulys operuodamas politinės minties istorijos, teisės, filosofijos pagrindais bando ieškoti būdų, kaip neardyti būsimų Lietuvos valstybingumo pagrindų ir teigia, kad, siekiant sujungti teises ir pareigas bei grąžinti teisingumą, būtini susitarimai ir įstatymai. Valdymas grindžiamas bendrąja valia.

Akcentuojant Ž. Ž. Ruso mintis, iškyla dar vienas aktualus jo temų laukas – rūpestis dėl politinio susiskaldymo, kai tautiniai, visuomeniniai, ekonominiai interesai atsiduria antrame plane po individualių, taip paneigiant visuomeninio susitarimo galimybę, kuria remiasi demokratija. Politinis susiskaldymas turi reikšmingų socialinių padarinių: skatina visuomenėje tarpusavio nepasitikėjimą, susvetimėjimą, nuotaikas, nukreiptas į priešiško eskalavimą, kovos taktikų, bet ne ekonomikos ar valstybingumo, kūrimą. Piliečio ir visuomenės konfrontacija yra abipusiai nenaudinga. Kaip ir įprasta J. Šaulio publicistikos kontekste aptardamas Lietuvos aktualijas jis ne tik remiasi politinės minties koncepcija, bet ir pažvelgia į kaimyninių šalių istoriją, taip surasdamas temų savo mintims pagrįsti. Jeigu Lietuvos tautinio judėjimo aspektams aptarti J. Šaulys rėmėsi Latvijos, Prūsijos istorinėmis patirtimis, tai rašydamas apie valstybingumą, politiką ir vėl atsiremia į greta esančių patirtis. Prūsų rinkimų sistemos reforma tampa analizuojamuoju pavyzdžiu siekiant ne tik aptarti, bet ir parodyti, kaip veikia demokratijos principas.

Matyti, kad kalbėdamas apie valstybingumą J. Šaulys atmeta prievartinę, jėga primestą teisę, tačiau siūlydamas laisvę rinktis kartu uždeda ir apynasrius įpareigodamas nesipriešinti daugumos nuomonei. Pilietybė jam yra kur kas daugiau negu tautybė, tačiau suderinama. Suvokdamas istorinę Lietuvos multikultūriškumo situaciją, siūlo nenaikinti kultūrinių, tikybinių skirtumų, tačiau iš valstybės piliečių tikisi lojalumo tuomet, kai to reikalauja valstybės reikalai. Šiuo požiūriu remiantis galima ir tokia kategorija kaip Lietuvos lenkas, kuris ištikimas savo tautos, kultūros tradicijai, tačiau drauge lojalus valstybei, kurioje gyvena. Tačiau tokia valstybingumo samprata nebuvo itin populiari, kai Europoje viena po kitos atsikūrinėjo modernios tautiniu pagrindu sudarytos valstybės. Pilietiškas kaip jungtis atrodė neįmanoma. O J. Šaulys iš dalies patvirtino „krajovcų“ idėjas: Lietuvą matė istorinę, tokią, kokia buvo LDK, kai greta gyveno ir lietuviai, ir lenkai, ir žydai, ir totoriai, kurie puoselėjo savas etnines tradicijas, tačiau kilus neramumams iš išorės visi sykiu gynė valstybės interesus.

Muziejus laikraštyje Nr. 4 (421)

XVII a. strėlinė

Lankas ir stėlės – seniausios žmogaus ginklai. Daugiau kaip 10 tūkst. metų senumo medžioklės su lankais scenos rastos garsiuosiuose Altamyras olių piešiniuose Ispanijoje. Iki šių dienų lankas naudotas medžioklėje, karo, vėliau sporte.

Paprastas lankas – tai išdrožtas iš vientiso medžio gabalo medinis strypas, sulenktas temple iš augalinių plaušų, gyvūnų gyslų, žarnų, kartais raugintos odos juostelių. Strėlės – medinės lazdelės su antgaliais iš aštriai nuskeltų titnago, kaulo skeveldrų, vėliau bronzos ir geležies, o kitame gale skrydžio stabilizatorių iš paukščių plunksnų.

Antikos epochoje atsirado ir vadinami kompoziciniai lankai, suklijuoti iš kelių medžio rūšių arba medžio ir kaulo detalių. Gerai pagamintas lankas buvo tvirtas ir galėjo tarnauti ne vienerius metus, be to,

nors ir trumpesnis, kompozicinis lankas išmesdavo strėlę toliau ir su didesne pradine jėga, negu paprastas. Paprastas medinis lankas strėlę galėjo nusviesti vidutiniškai 100 savo paties ilgių, kompozicinis – 150. Bet efektyvus nuotolis prieš šarvuotus priešininkus buvo daug mažesnis, apie 50–70 metrų.

Lietuvoje seniausios žinomos rasti tigniniai strėlių antgaliai datuojami 10–8 tūkst. pr. Kr. Vėliau naudoti ir kauliniai antgaliai. Geležiniai antgaliai rasti Plinkaigalio kapinyne prie Kėdainių ir Aukštadvario piliakalnyje. Lankas Lietuvoje buvo dominuojantis svaidomasis ginklas iki XIV a. Lietuviai naudojo pilno medžio ir kompozicinius lankus. Lietuvių karį su tokiau lanku galima pamatyti viename iš Marienverderio (Kvydzino) pilies kolonos bareljefų. Bet XIV a. sunkėjant šarvams,

Strėlinė. Lietuva-Lenkija, XVII a. A. Valužio nuotr.

lankus iš arsenalų beveik išstūmė arbaletai. Arbaletas buvo lengviau naudojamas ginklas, arbaletininkui nereikėjo tokio kruopštaus paruošimo, o sunkios arbaletos strėlės turėjo didesnę pramušamąjį efektą nei lanko. Tarp XIV a. kovų vietose randamų strėlių antgalių lanko strėlės jau sudaro tik labai nedidelę dalį. Tiesa, visiškai lankas išstumtas nebuvo. LDK kariuomenėje dominuojant kavalerijai, dar ilgai lankus vartojo raitieji šauliai, pirmiausiai totoriai ir iš jų kompozicinį lanką perėmę kazokai, taip pat vidutinio sunkumo LDK kavalerijos rūšis – petihorai.

Trakų istorijos muziejus 2015 m. įsigijo XVII a. raitoto šaulio strėlinę. Strėlinė totoriško tipo, netaisyklinio penkiakampio formos. Jos aukštis 40 cm, plotis 19,5 cm. Strėlinė susiūta iš trijų storos rudos odos gabalų, dviejų vienodų šoninių ir elip-

sės su nusmailintais galais formos dugno. Trijuose strėlinės kampuose perversios didelės geležinės kniedės, kurių kitoje pusėje kilpa ir du žiedeliai, skirti įverti dirželius strėlinės kabinimui. Išorinėje pusėje pagal kraštą išpaustas augalinis ornamentas. Panašus ornamentas sutinkamas Lietuvos-Lenkijos XVII a. kardų rankenų inkrustacijose. Strėlinė skirta maždaug 10 strėlių. Paprastai tokia strėlinė buvo kabinama prie šaulio diržo arba žirgo balno. Nors strėlinė totoriško tipo, tačiau sprendžiant iš kuklaus deko, gaminta ne totorių. Panašias strėlines vartojo LDK kariuomenės petihorų daliniai.

Vyr. muziejininkas Vytautas Tenešis

Vilniaus lietuvių laikraščiai lenkų kalba

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Pradžia Nr. 10 (816)

Apygardos teismas 1923 m. rugpjūčio 24 d. nutarė, kad T. Jasaus nusikaltimas paklūsta tų metų liepos 6 d. amnestijos įstatymui, ir bylą nutraukė. Teismo išlaidos padengtos iš valstybės iždo. Su teismo nutarimu Vilniaus m. II policijos komisariatas kaltinamąjį supažindino rugsėjo 13 d.

Vilniaus apygardos teimo prokuroro pavaduotojas E. Jankevičius (*Janiewicz*) 1923 m. birželio mėn. vėl apkaltino T. Jasų ir birželio 12 d. pasiūlė teismui patraukti jį tieson (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 851). Mat išplatintame savaitraščio balandžio 8 d. Nr. 13 buvę straipsniai „Išpėjimas“ ir „Kam turi būti atiduota žemė?“. Pirmajame straipsnyje slapyvardžiu *Polak* prisidengęs autorius išreiškė nepagarbą centrinei lenkų valdžiai apskritai, o seimui išskirtinai. Pasak prokuroro, lenkų veikėjai apibūdinti epitetais „nesąžiningi“, „akli vadai“ ir pan. Lenkų politika vadinama išsigimusia, grobikiška, „kuri lenkų tautą jau pastatė ant bedugnės krašto“. Autorius ragina lenkus drąsiai pasakyti savo politikams: „Gana grobuoniškos politikos, gana žmonių skriaudų, gana brolių kraujo!“

Antrajame straipsnyje (pas. *Włodzillo* – Vladyła; ar tik ne V. Sakavičius?) kalbama apie Lenkijos seimo nutarimą „kresų“ žemes išdalyti bežemiams ir kareiviams, bet pirmiausia tiems, kurie gimę Lenkijoje. Lenkų valdžios „rytų žemių“ kolonizavimo politika lyginama su rusų valdžios krašte steigtais kaimais, kuriuose būdavo įkurdinami tremtiniai – įvairūs kriminaliniai nusikaltėliai.

Už „Išpėjimą“ redaktoriui iškelta byla. T. Jasus rugpjūčio 16 d. prašė Apyg. teismo į bylos nagrinėjimą pakviesti advokatą T. Vrublevskį, liudytojus V. Liaukevičių ir K. Krikščiukaitį. Pastarieji patvirtintu, kad jis, raidžių rinkėjas, laikraštinko darbo niekada nedirbęs, rankraščių prieš spausdinimą niekada neskaitė, į redakciją ateidavo tik dėl pinigų, kurie būdavo išmokami už prašymo leisti *Ziemia ojczysta* parašymą Spaudos sektoriui. Teismas rugpjūčio 25 d. dėl gynėjo nutarė „turėti tai omenyje“, o prašymą pakviesti liudytojus atmetė.

Bylą nagrinėti numatyta 1924 m. kovo 14 d. Gynėjas siūlė nagrinėjimą atidėti, nes kaltinimo motyvai surašyti tik kovo 4 d., tačiau teismas šį prašymą atmetė. T. Jasus kaltės nepripažino, iš esmės pakartojo, ką buvo rašęs 1923 m. rugpjūčio 16 d. prašyme. Laikraštį paskaitęs tik jį išspausdinus. Teismas nutarė nubausti Jasų dviem mėnesiais arešto, paimti iš jo 10 zlotų teismo mokesčio ir priteisti jam visas teismo išlaidas, o jei neįstengs jų sumokėti, tai jas padengti iš iždo. Savaitraščio Nr. 13 tiražą sunaikinti. Teismo nuosprendis nebuvo galutinis, ir jį per dvi savaites buvo galima apskusti Apeliaciniam teismui. Paduoti apeliaciją ir kasaciją kaltinamasis įgalioto savo gynėją T. Vrublevskį. Atkreipkime dėmesį į teismo eigos burokratizmą: Lenkijos piniginis vienetas zlotas įvestas 1924 m. gegužės 1 d., todėl kovo 14 d. teismo mokestis galėjo būti išreikštas tik menkavertėmis markėmis; aišku, kad 10 zl mokestis teismo protokole prirašytas vėliau.

Apeliacinis teismas 1925 m. lapkričio 10 d. pritarė, kad straipsnyje „Išpėjimas“ esama BK 154 str. 2 d. numatyto nusikaltimo, tačiau „turint omenyje Jasaus žemą intelektualinį lygį“, kai kaltinamasis buvo tik nominalus redaktorius, teismas nutarė bausmę sumažinti: nubausti Jasų 200 zl pinigine bauda, o jei neįšimokės – 2 savaitėmis arešto. Už abi teismo instancijas paimti 30 zl teismo mokesčio ir visas teismų išlaidas. T. Jasus 30 zl sumokėjo 1926 m. sausio 21 d.

Sėdėjo T. Jasus Vilniaus Stepono kalėjime. Paleistas 1926 m. vasario 1 d.

Konfiskuotas savaitraščio 1923 m. gegužės 18 d. Nr. 19. Priežastis nenurodyta. Matyt, užkliuvo net trys straipsniai. Str. „Pramžių aidai“ rašoma apie Vilnių, kviečiama dirbti ne sau, bet Tėvynei. „Kunigaikščio Gedimino Vilniaus pilies mūruose yra mūsų lietuviška siela, mūsų gyvybingumo šaltinis, teikiantis mums jėgų kovoti, įkvėpiantis mus kurti puikius ir tvirtus dalykus“.

Kitame rašiny „Vilnius“ pateikta trumpa Vilniaus istorija, pabrėžiant, kad miestas visada turėjęs lietuviškumo atspalvį. „Šiandien visokie lenkų „profesoriai“ ir „mokslininkai“ stengiasi įrodyti, kad Vilnius nuo amžių yra

lenkiškas miestas, kad kiekvienas Vilniaus akmuo ir plyta atvežta iš Lenkijos, kad šiuos dailius namus ir bažnyčias statė lenkai“. Juokinga!

Trečiame straipsnyje „Kaip universiteto profesoriai klaidina ir šmeižia vietos gyventojus“ (pas. *Skinder z Mejszegohy* – Skinderis iš Maišiagalos) atkertama inžinieriaus, universiteto profesorius Julius Kłoso (*Kłos*) įrodinėjimams apie Vilniaus lenkiškumą. Mat balandžio 22 d. profesorius skaitė paskaitą „Senasis Vilnius“ Maišiagalos valsčiaus mokytojų ekskursijos dalyviams. Pasak Kłoso, lietuvių kultūra buvusi žemiausio lygio; jie net žemės dirbti nemokėjo, puldinėjo kaimynus ir parsivesdavo kultūrinių lenkų belaisvių, kurie dirbo lietuvių žemė, „nes jie patys apie tai net supratimo neturėjo“. Lietuvių kalbos seniau niekas nežinojo, ja vadinta baltarusių kalba. Dabartinis Vilnius yra Jogailos statytas miestas, nes, pamatęs gražius Krokuvos mūrus, karalius parsikvietė lenkų inžinierius ir pastatė naują Vilnių.

Teismo tardytojas 1923 m. birželio 5 d., o Apyg. teismo prokuroro pavaduotojas birželio 11 d. apkaltino T. Jasų už straipsnį „Lenko ir lietuvių pasikalbėjimas“ (pas. *Tutejszy* – Čionykštis) savaitraščio balandžio 22 d. Nr. 15 (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 828). Atseit straipsnyje pareikšta nepagarba lenkų valdžiai, įžeidžiami valdininkai, vadinant juos nutruktgalviais ir kt.

Štai to „pokalbio“ ištrauka:

Lenkas. Esame stiprūs savo kultūra – tuo žmones prie savęs traukiame.

Lietuvis. Kokia ten jūsų kultūra?! [...] Kur jums pavyko gyventojus lietuvius sulenkinti, ten į akis dažniau skurdas žvelgia ir labai dažnai duonos trūksta... [...] Mūsų krašte lenkų kultūra žmonėms atneša kuo didžiausią skurdą, šlėktelems ir miesčionims apsuka galvas nesveika fanaberija, o didesniuosis ponus jau seniai atitraukė nuo bendravimo su gimtuoju kraštu – Lietuva... Tik smuklės dygsta kaip grybai po lietaus, mokyklų trūksta, lenkų markė smunka...

Lenkas. Teisingai kalbi, Pone...

Beje, Vilniaus m. valdžios komisaras 1923 m. balandžio 20 d. rašte Apyg. teismo prokurorui pranešė, kad balandžio 19 d. uždėjęs areštą *Ziemia ojczysta* Nr. 15 ir prašė ats. redaktorių patraukti atsakomybėn, o laikraščio leidimą iki teismo nuosprendžio sustabdyti. Taigi savaitraščio areštui rengtasi iš anksto, policijos šnipams iššniukštinejus rengiamo numerio turinį. Apygardos teismas Nr. 15 areštą patvirtino gegužės 9 d.

T. Jasus kitame 1923 m. rugpjūčio 16 d. prašyme teismo baudžiamajam skyriui vėl prašė į teismo posėdį pakviesti advokatą T. Vrublevskį ir abu liudytojus. Pakartojęs, ką rašęs pirmajame tos dienos prašyme. Kas yra straipsnio autorius, pasakyti negali, nes straipsnis išverstas iš savaitraščio „Garsas“ (jo nominalus redaktorius A. Valiulis už tą straipsnį buvo nubaustas, o laikraštis uždarytas). Teismas rugpjūčio 25 d. sutiko advokatą pakviesti, o dėl liudytojų atsakė neigiamai. Teismo posėdis turėjo įvykti 1924 m. kovo 11 d., tačiau į jį neatvyko kaltinamasis, nors šaukimas jam buvo įteiktas. T. Jasui paskirta policijos priežiūra, o kitas teismo posėdis numatytas gegužės 19 d. Po advokato kalbos teismas nutarė T. Jasų išteisinti, teismo išlaidas padengti iždo sąskaita ir apie tai pranešti prokurorui. Teismo nuosprendį per 2 savaites buvo galima apskusti Apeliaciniam teismui.

Archyvo byloje buvęs daiktinis įrodymas – savaitraščio Nr. 15 egzempliorius – 1970 m. kovo 3 d. išimtas.

1923 m. liepos 22 d. konfiskuotas tos dienos Nr. 28, kuriame išspausdintas „Laiškas iš Varšuvos“ (pas. P.). Laiške pranešta, kad su rumunų karaliumi prezidentas S. Voicechovskis (*Wojciechowski*) kalbėjęs rusiškai, o iš Giedraičių nuo Molėtų kilusi prezidentienė su karaliene – pirštais, nes kitaip jiedviem neišejo.

Tarp kitų Varšuvos naujienų pranešta apie įdomią J. Pilsudskio kalbą. Savo politinius priešininkus, tokius, kaip generolas S. Šeptyckis (*Szeptycki*), valstybės viršininkas pavadino „neužaugomis, kuriuos visi agresoriai daužo per snukį“. Toliau „juos vadino gauja, būriu, nužudžiusiu prezidentą Narutavičių“. Iš Žemaitijos, nuo Telšių, kilęs Gabrielius Narutavičius kalbėjęs lietuviškai. Jį nužudė tie, kurie nekencia ir Pilsudskio, nes ir šis, sako, „slapta kalba lietuviškai“.

Liepos 26 d. konfiskuotas Nr. 25 už straipsnį *Wet za wet* ir informaciją „Šiandien dėl politikos, o rytoj iš reikalo“. Straipsnyje rašoma, jog lenkai skelbė „lygus su lygiu, laisvas su laisvu“, o „šiandien Lenkijoje yra tik lenkas; lenko supratimu kitos tautybės nėra ir negali būti“. Tai ar tokiu būdu stengiamasi sugyventi su Lietuva? Dėl tokios lenkų politikos ar atsisiras bent vienas lietuvis, kuris norėtų paduoti lenkui taikos ranką? Laikraštis „kvietė prie taikos ir rasti būdą lietuvių ir lenkų susitaikymui“, bet už tai buvo konfiskuotas. „Tikime, kad dėl lietuvių persekiojimo Vilniaus krašte kylančia grėsminga padėtį aukščiausieji valdininkai supras ir neleis išmušti iš pusiausvyros. [...] Manome, kad ir Kaunas, kuris visada elgiasi šaltakraujiškai ir taktiškai, nepadarys nieko, kas galėtų blogu aidu atsiliiepti Vilniuje“. (Anot *M. S. B. Linde, Słownik języka polskiego*, t. 9, cz. I, *Warszawa*, 1995, *wet za wet* reiškia „atidavinėti, grąžinti“, nors *Ziemia ojczysta* rašinio pabaigoje sakoma, kad tokiais „žodžiais reiškiamos šėtoniškos mintys“.)

Inf. „Šiandien dėl politikos, o rytoj iš reikalo“ rašoma apie Vilniaus miesto tarybos liepos 19 d. nutarimą, raginantį Lenkijos Ministrų tarybą imtis žygių išspręsti klausimui dėl laivybos Nemunu iki Klaipėdos: mat atplėšus Vilnių nuo motinos Lietuvos, jo ekonomika merdi.

Prokuroro istaiga prie Vilniaus apygardos teismo 1923 m. spalio 26 d. apkaltino T. Jasų už savaitraščio birželio 17 d. Nr. 23 išspausdintą straipsnį „Judošių darbas“ (pas. Red.), nors numeris nebuvo konfiskuotas (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 852). Straipsnyje išreikšta nepagarba Švietimo ministerijos aukštesiems valdininkams ir valstybinės policijos pareigūnams dėl jų tarnybinių pareigų atlikimo. „Laikai pasikeitė, [...] tačiau tarp pilsudskininkų, peoviakų ir zetbekovcų matome apgavikus, [caro] ochrankos skyriaus darbuotojus, buvusius bolševikus arba paprasčiausius sukčius“. „Visi jie ant liežuvio turi Pilsudskį, tėvynę, lenkiškumą ir kultūrą, o tuo tarpu dirba tik savo kišenei“. Policininkai neturi laiko saugoti tiltų, nes privalo ieškoti lietuviškų mokyklų arba savintis svetimus arklus. (Peoviakai – POW, Lenkų karinės organizacijos – *Polska Organizacja Wojskowa* nariai; zetbekovcai – ZB, *Związek Bezpartijny* – Nepartinė sąjunga, o iš tikrųjų dar viena J. Pilsudskio rėmėjų organizacija.)

T. Jasus gruodžio 14 d. prašyme Apygardos teismui aiškinosi taip, kaip ir dėl savaitraščio 1923 m. balandžio 8 d. Nr. 13. Į 1924 m. gegužės 7 d. numatytą teismo posėdį prašė pakviesti gynėją T. Vrublevskį bei liudytojus V. Liaukevičių ir K. Krikščiukaitį. Teismas sutiko. Teismo posėdyje pasiteisinimui Jasus pateikė tuos pačius argumentus, kaip ir kitais atvejais: buvo tik nominalus savaitraščio redaktorius ir t. t.

Liudytojas V. Liaukevičius pareiškė, kad kaltinamąjį kaip spaustuvės darbuotoją pažįsta apie 20 metų. Kokiomis aplinkybėmis Jasus tapo *Ziemia ojczysta* ats. redaktoriumi, nežino. „Literatūriškai jis nėra išprusęs“. Rankraščius gaudavo atsakingas leidinio vadovas, ir su jais prieš spausdinant Jasus nebūdavo supažindinamas.

K. Krikščiukaitis parodė, kad prašymą leisti savaitraštį Spaudos sektoriui padavęs T. Jasus, todėl ir kiekviename numeryje yra jo pavardė. Kas jo prašė būti redaktoriumi ir kokiomis sąlygomis, nežino. Rankraščiai Jasui nesiunčiami. Ar aptariamo numerio konfiskuotas visas tiražas, ar tik dalis, nežino. Konfiskuota spaustuvėje, todėl laikraštis negalėjo būti išplatintas. (K. Krikščiukaitis pasirašinėjo 1939–1940 m.ėjusio dienraščio „Vilniaus balsas“ leidėju; redaktorius – Rapolas Mackevičius-Mackonis.)

Gynėjas prašė paaiškinti, kiek savaitraščio egzempliorių konfiskuota, ir prašė pagarsinti kvestionuojamą straipsnį. Teismo posėdžio pirmininkas straipsnį perskaitė ir pasakė, kad nėra informacijos, kiek numerio egzempliorių konfiskuota. Advokatas prašė jo ginamąjį išteisinti. Paskutiniame žodyje T. Jasus irgi prašė jį išteisinti, pridūrė, kad rankraščių niekada neskaito, atskirų numerių nepasirašinėja ir t. t. Kas yra str. „Judošių darbas“ autorius, nežino.

Teismas nusprendė T. Jasui skirti 300 zl baudą, o jos nesumokėjęs, 3 mėn. arešto; iš kaltinamojo išieškoti visas teismo išlaidas, o įėjus Jasus neįstengs sumokėti, tai priskirti jas

valstybės iždui. Advokatas padavė apeliaciją. Tačiau Apeliacinis teismas 1925 m. gegužės 26 d. nutarė patvirtinti 1924 m. gegužės 7 d. sprendimą ir už antros instancijos teismą iš T. Jasaus paimti dar 15 zlotų.

Vilniaus mokyklų apygardos kuratorija 1923 m. lapkričio 14 d. kreipėsi į Prokuroro istaigą prie Vilniaus apygardos teismo su prašymu patraukti atsakomybėn *Ziemia ojczysta* ats. redaktorių už spalio 14 d. Nr. 40 išspausdintas žinutes „Jaunimo auklėtojas“ (pas. *Boltuć* – Baltutis) ir „Švenčionių pragarijė“ (pas. *Mieszkaniec* – Gyventojas). Dėl pirmojo straipsnelio reikalauta atsakyti už šmeižtą „prieš aktyvų valstybės valdininką, Švenčionių valstybinės gimnazijos direktorių p. Bronislavą Čapkevičių (*Czapkiewicz*)“, nors sraipsnelyje direktoriaus pavardė nepaminieta. Antrojoje žinutėje rašoma, kad dėl gandų apie prezidento Voicechovskio atvykimą į Švenčionis, ten kilo nemažai ginčų, kur kam reikės sėdėti per pietus su prezidentu. Minima apie tuziną vietos valdininkų ir tarnautojų – girtuoklių, ištvirtėlių ir pan., kai kurių pavardes tyčia sulietuvinus.

Į Apyg. teismo būstinę A. Mickevičiaus gatvėje (dabar Gedimino pr.) taikos teismui T. Jasus iškviestas 1924 m. spalio 30 d. ir kaltintas pagal BK 530 ir 531 str. (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 865). Kaip švietimo kuratorijos atstovas kviestas mokyklų apygardos Viduriniojo mokslo skyriaus referentas Juzefas Gintheris (*Günther*). T. Jasus sutiko taikytis, tačiau kuratorijos atstovas buvo nusiteikęs priešingai. Kaltintojas pareiškė, kad šalis sutaukinti nėra galimybės. Nutarta protokolą perduoti Apyg. teismui, pabrėžus, kad taikos tarp šalių nepasiekta. Apygardos teismas 1925 m. vasario 7 d. dėl kaltinimo nepakankamo pagrįstumo baudžiamąjį teismo procesą privatus kaltinimo byloje nutarė nutraukti ir apie tai pranešti mokyklų apygardos kuratorijai.

Laikraščio 1923 m. lapkričio 4 d. Nr. 43 išspausdintas vedamasis straipsnis be parašo „Dūmai virš vulkano“. Kalbama apie visoje Lenkijoje išsiplėtusius streikus, dvarų klunų su derliumi deginimą Lenkijos valstybės rytiniuose pakraščiuose (Vakarų Baltarusijoje ir Vilniaus krašte anuomet vyko atkakli partizanų kova prieš dvarininkus ir okupacinę lenkų administraciją. – V. V. Č.). Jei jau prieita iki tokio deginimo, tai, laikraščio nuomone, valstybėje kažkas negerai. Už šį straipsnį iškeltą bylą taikos teismas svarstė 1924 m. rugsėjo 25 d. Redaktorių nubaustas 50 zl pabauda ir 50 gr teismo išlaidų (V. Steponaitis, p. 125).

Paini byla T. Jasui buvo iškelta už straipsnius dar trijuose 1923 m. savaitraščio numeriuose (LCVA, f. 127, ap. 2, b. 262). Nuosprendį dėl jų Vilniaus apygardos teismas priėmė 1925 m. liepos 20 d. (jis įsigaliojo rugpjūčio 3 d.).

Mat *Ziemia ojczysta* 1923 m. vasario 11 d. Nr. 5 išspausdino straipsnį „Žvilgsnis į Muravjovo laikus“ (pas. Bezstronny – Bešalis, t. y. objektyvus žmogus). Jame XIX a. antrosios pusės rusų caro valdžios veiksmai dėl katalikų bažnyčios Vilnijoje lyginti su savo meto lenkų valdžios politika. Kaip Vilniaus generalgubernatorius M. Muravjovas kadaise vertė žmones į stačiatikybę, taip dabar vyksta tas pats, tik toks skirtumas, kad naujieji misionieriai skelbia „lenkų tikėjimą, lenkų kalbą ir lenkų karalystę“. Numerį policija atiminėjo iš pardavėjų Vilniaus gatvėse, o konfiskuoti į redakciją atėjo anksti ryta.

Savaitraščio 1923 m. lapkričio 25 d. Nr. 46 lenkų valdžiai nepatiko du straipsniai: „Prieš gyventojų surašymą“ ir „Vardan teisybės“ dėl juose reiškiamos nepagarbos tai valdžiai. Pvz., pirmajame straipsnyje rašoma: „Juk negali žmonės laizyti letenų valdžiai, kuri priešiška nusiteikusi neviešpataujančios tautybės gyventojų atžvilgiu“. „Apie bendradarbiavimą galima kalbėti tik tada, kai valdžia vienodai vertina visus rusų caro valdžios veiksmams dėl katalikų bažnyčios Vilnijoje lyginti su savo meto lenkų valdžios politika. Kaip Vilniaus generalgubernatorius M. Muravjovas kadaise vertė žmones į stačiatikybę, taip dabar vyksta tas pats, tik toks skirtumas, kad naujieji misionieriai skelbia „lenkų tikėjimą, lenkų kalbą ir lenkų karalystę“. Numerį policija atiminėjo iš pardavėjų Vilniaus gatvėse, o konfiskuoti į redakciją atėjo anksti ryta.

Savaitraščio 1923 m. lapkričio 25 d. Nr. 46 lenkų valdžiai nepatiko du straipsniai: „Prieš gyventojų surašymą“ ir „Vardan teisybės“ dėl juose reiškiamos nepagarbos tai valdžiai. Pvz., pirmajame straipsnyje rašoma: „Juk negali žmonės laizyti letenų valdžiai, kuri priešiška nusiteikusi neviešpataujančios tautybės gyventojų atžvilgiu“. „Apie bendradarbiavimą galima kalbėti tik tada, kai valdžia vienodai vertina visus rusų caro valdžios veiksmams dėl katalikų bažnyčios Vilnijoje lyginti su savo meto lenkų valdžios politika. Kaip Vilniaus generalgubernatorius M. Muravjovas kadaise vertė žmones į stačiatikybę, taip dabar vyksta tas pats, tik toks skirtumas, kad naujieji misionieriai skelbia „lenkų tikėjimą, lenkų kalbą ir lenkų karalystę“. Numerį policija atiminėjo iš pardavėjų Vilniaus gatvėse, o konfiskuoti į redakciją atėjo anksti ryta.

Savaitraščio 1923 m. lapkričio 25 d. Nr. 46 lenkų valdžiai nepatiko du straipsniai: „Prieš gyventojų surašymą“ ir „Vardan teisybės“ dėl juose reiškiamos nepagarbos tai valdžiai. Pvz., pirmajame straipsnyje rašoma: „Juk negali žmonės laizyti letenų valdžiai, kuri priešiška nusiteikusi neviešpataujančios tautybės gyventojų atžvilgiu“. „Apie bendradarbiavimą galima kalbėti tik tada, kai valdžia vienodai vertina visus rusų caro valdžios veiksmams dėl katalikų bažnyčios Vilnijoje lyginti su savo meto lenkų valdžios politika. Kaip Vilniaus generalgubernatorius M. Muravjovas kadaise vertė žmones į stačiatikybę, taip dabar vyksta tas pats, tik toks skirtumas, kad naujieji misionieriai skelbia „lenkų tikėjimą, lenkų kalbą ir lenkų karalystę“. Numerį policija atiminėjo iš pardavėjų Vilniaus gatvėse, o konfiskuoti į redakciją atėjo anksti ryta.

Didžiojo kunigaikščio dvarionys Žygimanto Senojo laikais (1506–1548)*

Jolanta ZAKAREVIČIŪTĖ, Trakai

Pradžia Nr. 11 (817)

■ Karo tarnyba

Bajorų karinė prievolė ir tarnyba dvaro vėliavoje

Bajorų karinė tarnyba buvo pagrindinė bajorų prievolė, kuri skyrė kilminguosius nuo nekilmingųjų. Valdovo dvarionys buvo kilmingi, jie, nors ir tarnavo valdovui, tačiau taip pat turėjo atlikti šią prievolę, t. y. tarnybą valdovo dvaro vėliavoje, kurią galima skirti į dvi grupes: lietuvišką ir samdomąją. Karinė tarnyba buvo reglamentuota įvairiais teisiniais aktais, valdovo normatyviniais dokumentais. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529) reglamentuoja, kad visi valdiniai – kiekvienas kunigaikštis ir ponas, ir *dvarionis* (kurs. – *aut.*), ir našlė, pilnametis, ir turįs dvarą⁵⁵ – prirėikus turi atlikti karo tarnybą. Už vengimą atlikti prievolę būdavo numatomos įvairios nuobaudos. Pirmą kartą neatvykus prasižengusiuosius bausdavo pinigais, o pakartojus tai ir antrą kartą, jiems grėsė mirties bausmė. Taip pat už neatvykimą į karo tarnybą be pateisinamos priežasties galėjo būti konfiskuojami dvarai. Pavyzdžiui, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis Didžiajame Gardino seime (1522) kartu su Ponų taryba priėmė nuostatą, kad bet kuris valdovo valdinys turi atvykti į žemės tarnybą nurodytu laiku nurodytoje vietoje. O jeigu jis neatvyks, tada iš jo bus atimti dvarai ir atiduoti kitiems pagal didžiojo etmono pageidavimą⁵⁶. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529) šią nuostatą irgi įteisino. Taip pat verta atkreipti dėmesį, kad tiek dvarionių, tiek, apskritai, visų kilmingųjų karinė prievolė pasireiškė ne tik per vykimą kariauti, bet ir per mokesčių našta. Pavyzdžiui, 1529 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo nutarime dėl karinės tarnybos, mokesčių dydžio ir jų rinkimo nurodoma, kad bajorai turi atlikti karo tarnybą ir sumokėti pinigų⁵⁷, kurie bus panaudoti dvarų ir pilių išlaikymui⁵⁸.

Kita dvarionių karo tarnybos rūšis, kuri priklausė būtent dvarionims, o ne visiems kilmingiesiems, yra tarnyba dvaro vėliavoje. Sunku būtų įsivaizduoti valdovo dvarą, neturinčį savo kariuomenės būrių. Dvarionys buvo organizuoti ir dvaro vėliavą (lenk. *chorągiew*), o jai vadovavo dvaro vėliavininkas (lenk. *chorąży nadworny*). Žinių apie dvaro vėliavos struktūrą turime jau iš 1498–1503 m. (tai atskleidžia Aleksandro Jogailaičio dvaro

sąskaitų knygos), taip pat apie tai mums pasakoja 1512 m. visų didžiojo kunigaikščio dvarionių sąrašas⁵⁹ ir 1514 m. dvaro vėliavos surašymas⁶⁰. Tačiau šių surašymų medžiaga nėra informatyvi, nes jų duomenys parodo dvarionių turtinę padėtį, neatskleidžia dvaro vėliavos struktūros⁶¹. Gediminas Lesmaitis teigia, kad dvaro vėliava buvo formuojama iš pavienių asmenų su savo būriais, kuriuose buvo po 2–4 karius, nors atskirais atvejais juos sudarydavo iki 20 karių⁶². Dvaro vėliavai vadovavo dvaro vėliavininkas, tačiau ši pareigybė fiksuojama tik 1501–1505 ir 1509 m.⁶³ Vėliau ši pareigybė atsirado tik XVI a. antroje pusėje.

Apibendrinus, galima teigti, kad pašauktinė kariuomenė buvo nuo seno gyvuojanti krašto gynybos sistema, kuri reiškė bajorų išskirtinumą nuo likusiųjų gyventojų. Valstybė stengėsi pasiekti kuo aktyvesnio bajorų dalyvavimo, reglamentuodama karo tarnybos dydį ir įvesdama nuobaudas už karo tarnybos neatlikimą. Šalia to egzistavusi dvaro vėliava, sudaryta iš dvarionių, buvo gerai parengtas rezervas, kurį buvo galima operatyviai mobilizuoti. Jos tikslas yra paremti samdomąją ir pašauktinę kariuomenę, kovojančią su priešais.

Valdovo dvarionys samdomojoje kariuomenėje

Samdomosios kariuomenės LDK ištakas skirtingi mokslininkai traktuoja įvairiai. Jie visi sutinka, kad tokia kariuomenės rūšis atsirado ne iš karto ir buvo aptinkamos trys jos formos. Ježis Ochmanskis (*Jerzy Ochmański*) teigia, kad XVI a. pradžioje egzistavo trys samdomosios kariuomenės formos – valdovo dvarionys, Kijevo vaivados tarnai ir samdiniai⁶⁴. Edvardo Gudavičiaus nuomonė paremta dviejų prototipų modeliais – už pinigų tarnaujancijų valdovo dvarionių ir iš valstybės išdo apmokamų Kijevo vaivados tarnų⁶⁵. Nors karių samdymas LDK buvo žinomas nuo Vytauto laikų, tačiau, iš esmės, Aleksandro Jogailaičio laikais, XV ir XVI a. sandūroje, atsirado samdomoji kariuomenė⁶⁶. Aleksandro Jogailaičio laikais samdomąją kariuomenę sudarė užsieniečiai, su kuriais buvo atsiskaitoma pinigais kas ketvirtį metų. K. Petkevičius teigia, kad samdomi dvarionys, tik svetimšaliai, gaudavo algą, kurią sudarė 3–5 auksinai ketvirčiui nuo žirgo. Taip pat K. Petkevičius priskaičiuoja, kad kiekvienoje iš vėliavų tarnautojų skaičius galėjo siekti 350–

750 dvarionių. Tiesa, lietuvių dvarionys nėra išvardyti sąskaitų knygose, tačiau 1492–1506 m. jų būta apie 180⁶⁷.

Išmokos dvarionims minimos ir vėlesniuose dokumentuose (1507–1509), tačiau tai traktuoti kaip samdą vargu ar galima. Pavyzdžiui, 1509 01 15 Vilniaus, Bresto ir Kauno vaškų ataskaitoje⁶⁸ minimi dvarionys, nurodant, kiek pinigų jiems reikia duoti; 1509 11 05 dokumente kalbama apie Smolensko ir Polocko nuomą⁶⁹. Dokumentuose, fiksuojančiuose išmokas įvairiems asmenims, tarp kurių minimi ir dvarionys, nėra nurodoma, už ką tiksliai yra mokama. Tiesa, dar viename tų pačių metų dokumente, kuriame nurodytos išmokos kunigaikščiams, ponams ir dvarionims, yra parašyta, kad tai yra suteikta už jų tarnybą Valakijoje⁷⁰. Lyginant išmokų dydį, matoma, kad jis nevienodas. Daugiausia pinigų gauna aukščiausias pareigas užimantys asmenys: maršalkos, Vilniaus vaivadaitis. Jie iš valdovo išdo gauna po 100 kapų grašių. Kitiems, tarp jų ir dvarionims, tenka mažesnės sumos: nuo 6 iki 40 kapų grašių. Tai pirmosios išmokos vietiniams dvarionims, fiksuojamos jau Žygimanto Senojo laikais. Minėtame 1509 m. atvejyje jiems užmokėta už dalyvavimą Lenkijos karalystės organizuotame žygyje į Moldaviją. Tačiau šio atvejo dar negalima vadinti samda, nes išmokų dydis nesiejamas su siunčiamu karių skaičiumi. Pirmasis žinomas tikras vietinių dvarionių samdymas datuojamas 1514 m., kuomet ruošiantis Oršos mūšiui su kitais kariais buvo pasiūsta ir 500 vietinių dvarionių, o jiems sumokėta po 3 auksinus (1 kapą ir 12 grašių) už žirgą (kari)⁷¹. Vėliau juos imta naudoti ir pasienio apsaugai. Taip 1524 m. į pasienį pasiūsta 2 000–3 000 samdomų dvarionių, o išdo ataskaitose piniginiai dvarionys minimi dar ir 1535 m.⁷² Pasienyje samdomų karių, atsižvelgiant į dvarionių panaudojimą, atrodo neužtek. Starodubo karo (1534–1537) metu tokių samdinių LDK galėjo turėti apie 2 000 karių⁷³. Šis faktas rodo, kad dvarionys vis labiau virsta samdiniais. Tiesa, dar reikia pridurti, kad už karinę tarnybą buvo atsiskaitoma ne tik pinigais, bet ir audiniais (dažniausiai pritrūkus pinigų). Per 1500–1503 m. karą pritrūkus pinigų su dvarionimis buvo atsiskaityta audiniais, o 1509 m. jais buvo padengta 2 925 kapų grašių suma⁷⁴.

Kalbant apie atsiskaitymą, svarbu paminėti, kad galiausiai XVI a. III-ame dešimtmetyje šaltiniuose atsiranda samdomų dvarionių terminas – *дворане на пенязехъ*. O ketvirtame

dešimtmetyje turime LDK žemės išdininko Ivano Hornostajaus atskaitą, nurodančią, kad tarp išlaidų buvo atlyginimai ir samdomiems dvarionims⁷⁵. Tačiau penktajame dešimtmetyje situacija keičiasi, nes randame naują terminą vietoj samdinių dvarionių – *накони двораномъ*⁷⁶, o tai reiškia, kad dvarionys gauna pinigų už išrengiamų žirgų kiekį. Už tarnybą galėjo būti atsiskaitoma tiek pinigais, tiek ir audiniais.

Dvarionys buvo samdomosios kariuomenės dalis, tačiau jie nelaikyti tikrąja samdomąja kariuomene tradicine prasme, nes jų funkcijos valstybėje buvo gerokai platesnės. Jie buvo karo tarnybos už pinigų atstovai, nors tai atsirado pamažu, nuo Aleksandro Jogailaičio laikų. Jie turėjo įtakos plisti samdos tradicijai tarp vietinių gyventojų.

⁵⁵Pirmasis Lietuvos Statutas (1529), sudarė I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius, Vilnius, 2001, p. 139.

⁵⁶Ibid., p. 157.

⁵⁷Sidabrinė – mokesčiai pinigais karo reikalams.

⁵⁸Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 15 (1528–1538). Užrašymų knyga 15, parengė A. Dubonis, Vilnius, 2002, p. 284.

⁵⁹Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8, parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius, Vilnius, 1995, p. 16–166.

⁶⁰G. Lesmaitis, LDK samdomoji kariuomenė XIV a. pabaigoje–XVI a. antrojejoje pusėje, Vilnius, 2010, p. 116.

⁶¹Ibid., p. 116.

⁶²Ibid., p. 116.

⁶³G. Lesmaitis, „Nuo Viedrošos iki Oršos. Permainos LDK kariuomenės komplektavimo sistemoje“, in: Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha, Vilnius, 2007, p. 137.

⁶⁴Ibid., p. 137.

⁶⁵Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504), sudarė D. Antanavičius ir R. Petrauskas, Vilnius, 2007, p. XVIII.

⁶⁶K. Pietkiewicz, „Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka“, s. 94, in: Lietuvos valstybė XII–XVIII a., Vilnius, 1997, p. 126.

⁶⁷Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8, parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius, Vilnius, 1995, p. 148.

⁶⁸Ibid., p. 158.

⁶⁹Ibid., p. 415–416.

⁷⁰G. Lesmaitis, Samdomosios kariuomenės šaltiniai ir jų tyrimo problemos (XV a. pabaiga–1572) [žiūrėta 2011 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLA-Ba-0001-J.04~2005-ISSN_1392-6489.V_20_PG_313-330/DS.002.0.01.ARTIC>.

⁷¹Ibid.

⁷²Ibid.

⁷³Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8, parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius, Vilnius, 1995, p.148.

⁷⁴Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 15 (1528–1538). Užrašymų knyga 15, parengė A. Dubonis, Vilnius, 2000, p. 258.

⁷⁵G. Lesmaitis, LDK samdomoji kariuomenė XIV a. pabaigoje–XVI a. antrojejoje pusėje, Vilnius, 2010, p. 49.

Tęsinys kitame numeryje

* Straipsnis parengtas pagal magistro darbą „Didžiojo kunigaikščio dvarionys Žygimanto Senojo laikais (1506–1548)“, darbo vadovas prof. Rimvydas Petrauskas.

Vilniaus lietuvių laikraščiai lenkų kalba

Atkelta iš 14 p.

Ziemia ojczysta 1923 m. gruodžio 2 d. Nr. 47 išspausdinti straipsniai „J. E. [Jo Eksce-lencijos] Vyskupo Dr. Jurgio Matulevičiaus [Matulaičio] kunigystės šventimų 25-mečio proga“ ir „Lietuviškas kalendorėlis“. Juose, valdžios nuomone, irgi reiškiamo nepagarba Lenkijos valstybės valdžiai. Str. apie vyskupą J. Matulaičio kančios Vilniuje vadinamos šimta kartų didesnėmis, negu ankstesnių Vilniaus vyskupų Adomo Krasinskio, Karolio Hri-nevskio, Stepono Zveravičiaus ir kitų tremtys rusų valdymo laikais. Pasitelkę gryną melą ir apgavystes, „endeikai ne be veiksmingos už juos pasirašančio klero pagalbos persekioja vyskupą Matulevičių...“ (Endekai, arba *Na-rodowa Demokracja*, lenkų nacionalistų srovė, atstovavusi turtingiausių klasių interesams, pasižymėjusi kraštutiniu šovinizmu tautinių mažumų atžvilgiu.)

„Lietuviškame kalendorėlyje“ pateikta informacijos apie valdžios represijas Švenčionių krašte. Švenčionių parapijos Ančynų kaimo gyventojas Baranauskas lapkričio 10 d. suimtas todėl, kad norėjo lietuviškos mokyklos. Švenčionių gyventoją, „Ryto“ draugijos narį A. Jurkionį taikos teisėjas lapkričio 13 d. nubaudo 3 savaitėms arešto už tai, kad tas išdrįso protestuoti prieš vaikų prieglaudos vadovybės plėšikavimą. Lietuviška mokyklėlė Matukų kaime nugiljotinuota, o jos mokytojas K. Bucevičius pūna kalėjime, nors policijos pa-reigūnai pripažino, kad jis niekuo nekalta.

Vilniaus apygardos teismo 1925 m. liepos 20 d. sprendimą Apeliacinis teismas rugpjūčio 17 d.

pripažino nepagrįstu ir būtinu atšaukti. Apyg. teismas tik už Muravjovo ir lenkų valdžios laikų palyginimą T. Jasų buvo nubaudo 2 tūkst. zlotų bauda, o jei pinigų nesumokės, 5 mėn. arešto. Už kitus du nusikaltimus dėl rašinių savaitraščio Nr. 46 ir 47 paskirta viena jungtinė bausmė: 3 tūkst. zlotų pabauda arba 7 mėn. arešto. Apeliaciniame skunde T. Jasus prašė bausmę panaikinti ir jį išteisiinti. Prašymą parėmė liudytojai V. Liaukevičius ir K. Kriksčiukaitis (advokatas Tadas Vrublevskis 1925 m. liepos 3 d. mirė).

Apeliacinis teismas bylą pagaliau užbaigė 1927 m. sausio 18 d. Anot teismo posėdžio proto-kolo, nors T. Jasus nėra straipsnių autorius, tačiau su tikraisiais autoriais bendradarbiavo, žinojo straipsnių turinį, todėl privalėjo atsakyti pagal BK 51 str., 154 str. 2 d. ir 263 str. 1 d. Teismas nusprendė kaltinamąjį nubausti 500 zł bauda arba ją pakeičiant 2 mėn. arešto ir už abi teismo instancijas paimti 75 zł teismų išlaidoms padengti. Apel. teismo sprendimas paskelbtas vasario 11 d. – straipsnio „Žvilgsnis į Muravjovo laikus“ ketvirtųjų metinių sukak-ties diena. Tadas Jasus mirė Vilniuje 1932 m. liepos 13 d.

Pabaiga

Pastaba. Be rašinyje minėtų leidinių dar nau-dotasi Jadvygos Kazlauskaitės sudaryta bibliogra-fine rodykle „Vilniaus lietuvių periodiniai leidiniai 1904–1940“, Vilnius, 1988. Kriptonimų lk., K. W. Nap. Nar., P., Red., V. ir slapyvardžių *Bezstronny, Bołtuć, Facista, Maurice de Skilaridz, Mieszkaniec, Per-tinax, Polak, Skinder z Mejszegoty, Tuteisz, Włodzillo* tikrieji savininkai, atrodo, kol kas neišaiškinti.

PR

„Tele2“ naujiena: išmanieji rinkiniai, taupantys laiką ir pinigus

Bandymas išsirinkti išmanųjį telefoną – maloni, bet daug laiko kainuojanti užduotis. Juk šiandien jų tokia gausybė! Dar sunkiau, jei ieškote ne tik telefono, bet ir tinkamo paslaugų plano. Norėdama klientams sutaupyti laiko ir pinigų, „Tele2“ paruošė net keturis viliojančius rinkinius. Kiekviename iš jų – puikus išmanusis telefonas kartu su neribotais pokalbiais, žinutėmis ir 6 GB duomenų sparčiam naršymui.

Viskas apgalvota

„Išmanųjų šiandien nori visi, nes jie patogūs, įperkami ir leidžia atlikti svarbias kasdienes funkcijas, kurių įprasti telefonai neturi. Pavyzdžiui, naršyti internete, peržiūrėti video turinį, daryti kokybiškas nuotraukas, naudotis žemėlapiais ir net matuoti fizinį aktyvumą. Išmaniuosius rinkinius sudarėme taip, kad klientai geriausiai išnaudotų telefono privalumus ir neskaiciuotų pokalbių minučių ar SMS, o interneto duomenų kiekis leistų atsipalaiduoti net ir aktyviausiems naršytojams“, – pasakojo Renata Kežionienė, prekių ženklo „Tele2“ vadovė.

Išigyti vieną iš keturių išmaniųjų rinkinių galės „Tele2“ klientai, pasirašę 24 mėn. sutartį ir sumokėję pradinę 1 Eur įmoką už telefoną.

Į išmaniuosius rinkinius įtrauktas tas pats planas – „Pigiau“ su 6 GB interneto duomenų. Su juo skambučiai ar SMS žinutės į pagrindinius Lietuvos tinklus bus neriboti. Na, o jei išnaudoję suteiktus 6 GB norėsite internetu telefone naudotis ir toliau, papildomai jų galėsite užsisakyti telefono naršyklėje atsidarę tinklalapį narsyk.tele2.lt.

Pasirinkimas ir stilingiems, ir praktiškiems vartotojams

Telefoną sau išsirinkti tiek ieškantys patikrinto ir praktiško sprendimo, tiek norintys turėti stilingai atrodantį ir funkcionalų išmanųjį. Visi keturi išmaniųjų modeliai leis naudotis ypač greitų „Tele2“ mobiliuoju 4G internetu, kuris jau veikia 86 Lietuvos miestuose ir yra prieinamas 9 iš 10 šalies gyventojų.

Populiarusis „Samsung Galaxy Grand Prime“ yra vos 8,6 milimetro storio, tačiau turi įspūdingą 5 colių didelės raiškos ekraną ir galingą 1,2 GHz keturių branduo-lių procesorių. Telefonas ne tik nepriekaištingai veikia, bet ir džiugina 5 MP priekine kamera su itin plataus 85 laipsnių kampo objektyvu. Tai – tikras lobis asmenukų mėgėjams, leidžiantis į kadra įtraukti daugiau žmonių ir foninių vaizdų. „Samsung Galaxy Grand Prime“ kartu su planu kainuos tik 14,5 Eur mėnesiui.

Stilingasis „Huawei P8 Lite“ vadinamas minima-lizmo ir funkcionalumo deriniu. Šis išmanusis turi 13 MP bei 5 MP kameras, yra itin lengvas (131 g), plonas (77 mm) bei glotnus. „Huawei P8 Lite“ garsiakalbis neabejotinai išsiskiria rinkoje – jis pasižymi padidinta garso kamera, garso dažnių sustiprinimo technologija bei HDR triukšmo sumažinimu. Tai leidžia klausomai muzikai skambėti daug aiškiau ir ryškiau. „Huawei P8 Lite“ kartu su planu kainuos 18,5 Eur mėnesiui.

Praktiškieji „Samsung Galaxy A3 Dual SIM“ ir „Samsung Galaxy A3“ yra patys ploniausi rinkoje siūlomi „Samsung“ išmanieji. Solidumo ir elegan-cijos šių telefonų dizainui suteikia metalo korpusas ir skaidraus stiklo elementai. Nenusivils ir mėgėjai fotografuoti – išstbulinta priekinė kamera šiuose išmaniuose turi net 5 mln. taškų, o galinė kamera lei-džia kokybiškai fotografuoti prieblandoje. „Samsung Galaxy A3 Dual SIM“ ir „Samsung Galaxy A3“ kartu su planu kainuos 16,5 Eur mėnesiui.

Daugiau apie „Tele2“ akcijas ir pasiūlymus gali-ma sužinoti interneto svetainėje www.tele2.lt

Onuškyje pagerbtas Vasario 16-osios akto signataras Donatas Malinauskas

Atkelta iš 1 p.

Prezidentė Dalia Grybauskaitė priminė istorinę Vasario 16-osios svarbą Lietuvai ir pagerbė 1918 metų Nepriklausomybės Akto signatarus – jų giminėms, gimnazijų bendruomenėms perdavė gėlių kompozicijas. Iš Signatarų namuose vykusio renginio parvežėme gėlių puokštę nuo Lietuvos Respublikos Seimo. Iškėlėme Lietuvos trispalvę onuškiečių susibūrimo vietoje miestelio aikštėje, sugiedojome valstybės himną. Prezidentūros, Seimo ir Onuškio seniūnijos bendruomenės gyvų gėlių puokštėmis papuošėme signataro Donato Malinausko kapą bažnyčios šventoriuje.

Onuškio Šv. Apaštalų Pilypo ir Jokūbo bažnyčioje šv. Mišias už Lietuvos laisvę, valstybės žmones ir Nepriklausomybės Akto signatarą Donatą Malinauską aukojo Kaišiadorių vyskupijos kurijos kancleris Gediminas Tamošiūnas. Šv. Mišiose dalyvavo Aukštadvario Kristaus Atsimainymo bažnyčios klebonas monsinjoras Vytautas Kazys Sudavičius.

Gimnazijos aktų salėje visus sveikino ir linksmai švęsti valstybės šventę ragino Onuškio seniūnijos seniūnė Zita Aniulienė. Trakų rajono savivaldybės dovanas perdavė ir gerbti laisvę linkėjo administracijos

direktorius Jonas Liesys. Gražinti gimtinę, susitelkti bendriems darbams ragino Kovo 11-osios – Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo – akto signataras Romualdas Rudzys. Išsaugoti ir puoselėti tautiškumo tradicijas linkėjo Asta Kondratavičienė – Neigaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktorė. Viktoras Jencius-Butautas padovanojo gimnazijos muziejui signataro Donato Malinausko portretą, įteikė mokinėms Gabijai Kondratavičiūtei ir Kristinai Giedrytei padėkas ir pinigines premijas už gimnazijos vardo garsinimą, aukštus ugdymosi pasiekimus.

Visus susirinkusius šventiškai nuteikė gimnazijos mokinių parengta

Vasario 16-osios akto signataro Donato Malinausko vaikai Tadas Stomma ir Viktoras Jencius-Butautas apdovanojo gimnazijos mokinės Gabiją Kondratavičiūtę (kairėje) ir Kristiną Giedrytę pinigėmis premijomis ir padėkomis Vasario 16-osios proga

kompozicija. Skambėjo dainos, sukosi šokėjų poros, mažieji skaitovai paragino prisiminti svarbiausias Lietuvos valstybės istorijos datas. Visus sužavėjo mūsų kaimynų Varėnos r. Žilinių pagrindinės mokyklos mokytojų folkloro ansamblio programa. Skambį dzūkų šneka, senosios lietuviškos dainos, rateliai, sodrūs pašmaikštavimai, patarlės sukaupia žmonių tarpusavio santykių ir bendravimo patirtis visus pralinksmino.

Vakarop onuškiečiai žiūrėjo Vilniaus senjorų teatro spektaklį – Eugenijaus Ignatavičiaus „Skyrybos“, režisuotą Vytauto Mikalausko.

Dėkojame Trakų rajono savivaldybės administracijai už finansinę paramą ir visiems, kartu šventusiems Vasario 16-ąją Onuškio miestelyje.

Trakų r. Onuškio Donato Malinausko gimnazijos informacija

Stasės Masilionienės nuotr.

Vasario 16-osios akto signataro Donato Malinausko portreto kopija, nutapyta 2015 m. dail. Sauliaus Poderio (portretas nutapytas 1930 m. dail. Jono Mackevičiaus, saugomas Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje)

Gražaus 80-ies metų jubiliejaus proga nuoširdžiai sveikiname „Vorutos“ bendradarbi Vytautą Valentiną ČESNULĮ. Linkime sveikatos, stiprybės ir naujų knygų.

„Vorutos“ redakcija

VŠĮ „Pagėgių krašto turizmo informacijos centras“
Šereikos g. 5-3, Vilkyskiai, LT-99254
Pagėgių r. sav.
Mob. tel. +370 656 18551
El. paštas ticpagegiai@gmail.com

„Karališka senoji kibininė“ –

Sausių k.,
LT-21401 Trakų r.
(Vilnius–Kaunas
automagistralė, 23 km),
tel./faks.
+370 5 243 2444,
mob. tel.
+370 65908454,
+370 659 08452,
el. p. info@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;
- Autoparduotuvių „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti,
gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...

„Senoji kibininė“ –
Karaimų g. 65, LT-21104
Trakai, tel./faks. +370 5
285 5865, mob. tel. +370 659
72132, +370 659 08452,
el. p. senoji@kibinas.lt

Kitas numeris išeis 2016 m. kovo 26 d.

Muziejus laikraštį Nr. 6 (423)

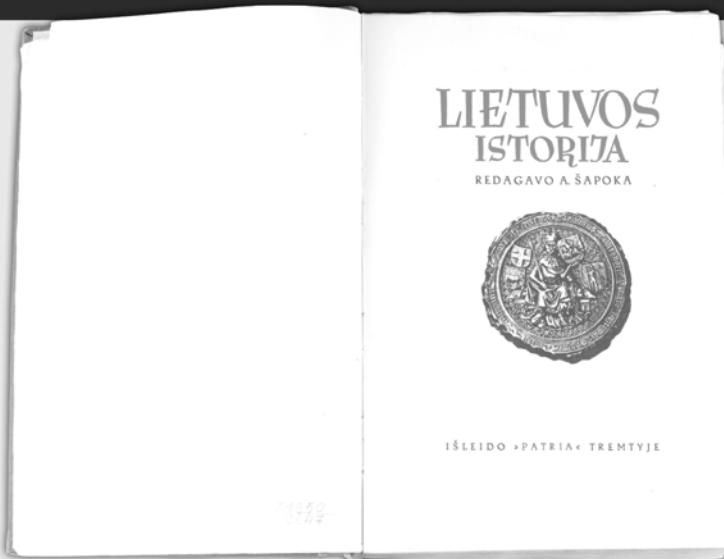
A. Šapokos „Lietuvos istorijai“ – 80 metų

2016 metais sukanka 110 metų nuo garsiojo lietuvių istoriko Adolfo Šapokos gimimo ir 55 metai nuo jo mirties. A. Šapoka paliko žymų pėdsaką Lietuvos istoriografijoje.

A. Šapoka gimė 1906 m. vasario 13 d. Grybelių kaime, Utenos rajone. Būsimasis istorikas mokėsi Utenos progimnazijoje, vėliau Panevėžio gimnazijoje, kurią baigęs 1925 m. pradėjo istorijos studijas Lietuvos universitete (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas). Studijas Šapoka baigė 1929 m., vėliau dar stažavosi Prahėje. 1932 m. jis pats pradėjo dirbti dėstytoju savojoje Alma mater – Vytauto Didžiojo universitete (VDU), dalyvavo Lietuvos istorijos draugijos veikloje, rašė straipsnius ir knygas. 1938 m. A. Šapoka apgynė disertaciją ir gavo mokslų daktaro laipsnį. Tačiau, 1940 m. SSRS okupavus Lietuvą, okupantų valdžia istoriką atleido iš darbo VDU. Tuomet A. Šapoka įsidarbino „Lietuviškos enciklopedijos“ redakcijoje, dėstė Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje, o nuo 1941 iki 1943 metų – dar ir Vilniaus universitete.

Istorikui pavyko išvengti tremties, tačiau Lietuvoje jis neliko – 1944 m. su šeima pasitraukė į Vokietiją, o 1948 m. – į Kanadą. Pradžioje gyveno Monrealyje, o vėliau – Toronte. Kanadoje A. Šapoka dirbo mokslinį ir publicistinį darbą, taip pat dalyvavo Kanados lietuvių bendruomenės veikloje. Istorikas mirė 1961 m. kovo 9 dieną, būdamas 55 metų amžiaus.

Žymiausias A. Šapokos veikalas yra prieš 80 metų – 1936 m. išleista „Lietuvos istorija“. A. Šapoka buvo šios knygos bendraautorius ir redaktorius, o rašė ją kartu su dar keturiais žymiais lietuvių istorikais: Zenonu Ivinskiu (1908–1971), Juozu Jakštu (1900–1989), Pauliumi Šležu (1902–1938) ir Petru Klimu (1891–1969). Ši kolektyvinė monografija buvo pradėta rašyti Švietimo ministerijos užsakymu, tuo ypač rūpinosi viceministras Kazimieras Masiliūnas (1902–1973). Tai buvo pirmoji profesionalių lietuvių istorikų parengta studija, apėmusi tuomet beveik visą mūsų šalies istoriją – nuo seniausių laikų iki 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo. 1936 m. „Lietuvos istorija“

A. Šapoka. Lietuvos istorija. Vokietija, leidykla „Patria“. 1950 m. A. Valužio nuotr.

buvo išleista 17050 egzempliorių tiražu, o vėliau perleista dar keturis kartus: 1950 m. knyga išleista išeivijoje, o 1988, 1989 ir 1990

m. – vėl Lietuvoje. Beveik visu sovietinės okupacijos laikotarpiu „Lietuvos istorija“ buvo uždrausta knyga, todėl šią monogra-

fiją turėję žmonės ją skaitė ir dalinosi su artimaisiais slapta, o tai, be abejo, dar didino simbolinę šio veikalų reikšmę. Ši knyga tapo Lietuvos istoriografijos klasika, visuomenėje tebėra populiari ir šiandien, nors ir sulaukia kritikos dėl pasenusios koncepcijos.

Trakų istorijos muziejaus raštijos rinkinyje yra saugoma viena 1950 m. išleista A. Šapokos redaguota „Lietuvos istorija“. Šis leidimas buvo išspausdintas išeivijoje – Vokietijoje, Fellbach, leidykloje „Patria“. Knyga išleista 2500 egzempliorių tiražu. Pirmieji numeruoti 25 egz. buvo įršti odos viršeliuose ir skirti autoriams, dailininkui, leidyklos bendradarbiams ir asmenims parėmusiems knygos išleidimą. Sekantys 1500 egz. taip pat buvo sunumeruoti ir skirti knygą užsisakiusiems asmenims. Aptariamasis egzempliorius yra 497-as. Knygą sudaro 725 puslapiai ir trys priedai – žemėlapiai.

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos 	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius). © Voruta, 2016. Visa medžiaga (rašiniai, pateikta laikraštįje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda. © Voruta, 2016. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šeštieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, as. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tėle2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdina AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. / faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Irma Stadlonykaitė (redaktorė, 8 603 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravskė (buhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel. faks: (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych (publicistika), Martynas Buivys (internetas).
--	---	--	---